

מערכות

1 במערכה: משא כביר
2 מעמד והתפארות (למגמות ההישבותנו בעבר ובהווה)
3 א. ג.
12 א. לבני
17 א. ב. מילרד
אל גלילי
לקח עמים שוחר' דוד:

23 ד. שאיפת הגאולה האירית - הרקע ושלבי המאבק
31 ה. מלחמת העצמאות האירית במאה העשרים
40 מערכות העיר היסטוריות - ולקחן (המשך)
44 שלמה צבאית על עמם פרוץ
קפ"א. פ. א. דה'גראו
מסיכומי המלחמה:

50 לקח מלחמת-פרסיונים רבתי
52 מסי מערכת ספלינגרד
57 אונטי קובצק (מלילת הכרטיזים ברוסיה)
68 מצרים, בריטניה והמערב
ר. נמצינסקי וז. יוריב
ב. אבינריה
י. מ. רוסי
מחירי המדע במלחמה:

77 הראדאר לשימוש חיל-הקרקע // -קרניים ספריות" הבוקעות אפלה
רשימות קצרות:

אייזנהאואר - על תכונות קצין // לקראת -צבא ערבי" מאוחד? // קפ" סיריל
80 פולס - כרופסור / הפעלת הראדאר בבריטניה נגד הברחה בחופים
83 מי ימנה בחוכברת

הספות שבחוכברת

תנוחת שטחי ההתישבות העברית - עמ' 4 / תנועות שטח
מלכות ירושלים" הצלבנית במאה הי"ג - עמ' 8 / מסעות
חזאל מלך דמשק נגד ישראל ויהודה (בשנים 815-816 לפני
ספה"ג) - עמ' 18 / התקפת הארמים על ישראל ומפלגת ב.לא
דבר" (784 לפני ספה"ג) ומסע התנופה של ירבעם השני לשחרור
עבדי - עמ' 20 / מרכזה של וינה - שדה ה"פוטס" הנאצי
ביולי 1934 - עמ' 41 / מפה גרמנית של פעולות פרטיזנים
במזרח בלורוסיה באבגוסט 1943 - עמ' 51

ירחון
לשאלות
מדיניות
כלכליות
וצבאיות

אלול תש"ו
ספטמבר 1946

עליון

חברה אי לתעשית עורות בע"מ
נ ת נ י ה

"ELYON"

Palestine Tanning Co., Ltd.
Nathanya

הסוכנות הכללית
י. ז. פלסר
רחוב החשמל 12
טלפון 3454 • ת.ד. 553
ת ל - א ב י ב

חברת אדיר
בערבון מוגבל

יפו, גבעת הרצל, פסג' תעשיה
טלפון 4893 ת.ד. תל-אביב 5030

אקא

יצרני תוצרת מזון

ריבות, מיצים שמורים, אבקת פודינג,
אבקת מאפה, ציקוריה, חרדל וכו'

ירחוק לשאלות מדיניות
בלבדיות וצבאיות

מצפנות

חוברת ב' (ל"ו) / כרך תשיעי / אלול תש"ז

פ מ ע ר ק ה

מסאכביר

— — — לנו, לשארית ישראל העומדת מול גורלה בארץ, אין דרך אחרת, מחוץ לדרך הנאמנות שהיא דרך הגבורה. דרך האחריות לכלל, האחריות לפרט, לכל יהודי ויהודי, לזקן ולילד. ובאשר נקרא ובאשר נלך — תלונו הידיעה הזאת. — — —

יתומים אנחנו בעולם. וככל שהורע מצבו של העולם גדלה יתמותנו. על הכתפים החלשות של שארית ישראל כאן הוטל משא כביר, שלא לפי כוחנו. אפשר שכל ההיסטוריה העברית לעתיד-לבוא תלויה במה שיקרה אותנו, בזה כיצד יתגלה עתה פה שוב: דויד הקטן מול גלית הגדול, את ההרגשה הזאת יש לנטוע עתה בלבבות, הראיה הזאת צריכה להשתלט על כל השאר. לא ביקשנו תפקידים גיבוריים כאלה, אבל הם הוטלו עלינו מבלי שנשאלנו. לא ייטב לנו על ידי שנוותר על גבורה. שום דבר לא נציל על ידי פחדנות וחולשה. אין אנו יודעים מה נשקף לנו למחר, למה יתבע אותנו גורלנו, אבל אם נשארה לנו תקוה, הרי היא היא רק אם הישוב הקטן הזה יאזור גבורה. — — —

אינני נרתע מפני תשלום מחיר, מה נעשה ואנחנו אנוסים לשלם ביוקר על זכותנו להיגאל. אני מוכן לשלם מחיר עליה, התישבות, התגוננות — מפני זה אינני מפחד. יהודים משלמים יותר בעד זכותם להיות עבדים בעולם, יהודים משלמים ביוקר אפילו בעד זכותם להיות עבדים בארצות החירות. מוכן אני לשלם; אך לא בעד גלות ועבדות. מוכן אני לשלם מחיר רב בעד ארץ-ישראל ובעד חירותנו בה, אך בשום אופן אינני רוצה לשלם בעד מעשי איוולת ותעתועים המלבינים את פנינו. — — —

יהי נשקנו טהור, אנו לומדים נשק, אנו נושאים נשק, אנו מתייצבים בפני הקמים עלינו; אך איננו רוצים שנשקנו יוכתם בדם נקיים.

(קטעים מדברי ברל כצנלסון)

מעמד והתפשטות

(למגמות התישבותנו בעבר ובהווה)

"יש עמים, שלמילוי תפקידיהם ההיסטוריים משתמשים הם בגורמיהכוח שלהם הקיימים ועומדים לרשותם ממילא. תפקיד עמנו הוא, ליצור תחילה, את גורמיהכוח שלו. הקמת היסוד המשקי, ההתישבות על פני שטחים, הבראת האדם, חדירה לכל מקצועות הפרנסה, כושר-מגן — אלה הנם תאי הכוח המדיני הנכונה והולד". (מתוך שיחה לפני עשרים שנה).

ההערות למגמות התישבותנו, המובאות להלן, מכילות את תוכנה של שיחה אחת לפני שלוש שנים והן הוכנו לדפוס לפני כמה חדשים. על כן אין בהן, משום הערכה או הגבה כלשהי להצעות ותוכניות שונות, הצפות בזמן האחרון, או העלויות לצורך ולעלות בדבר קביעת, "איזורי התישבות" ליהודים וכיו"ב. ההערות הללו מכוונות היו להערכה עניינית של עובדות התישבותנו על פני הרקע הגיאוגרפי של א"י ושל המגמות להתפשטותה, הנקבעות ממילא ע"י מציאותה הפיזית והאוכלוסייתית.

* * *

כל המתבונן אל מפעלנו ההתישבותי, כפי שהוא מסתמן בכתמי הצבע השמור לו על מפות ארץ-ישראל, — וכל המנסה לסקור בעין-הרוח את עברו והשתלשלותו של מעשה-ההתישבות העברי — יופתע, בוודאי, מצירופם המפליא של שני חזיונות שונים: חוסר התכנית המכוונת האחידה בכל שלבי-התפתחותו הראשונים — מזה, והשלמות היחסית של התוצאה (כפי שהושגה לע"ע) — מזה.

הדברים אמורים במפעל התישבותנו, ותוצאותיו, ככלל מדיני-לאומי. לגבי ברירת-המקום לנקודה משקית-ישובית מסוימת, זו או אחרת, היתה לעתים בחירה נכונה והולמת כבר בראשית תקופת התישבותנו — ומאידך, היו גם טעויות וכשלונות בשעת ברירה כזאת, אפילו בתקופות ההתישבות המאוחרות ביותר. אבל מבחינת התכנית הלאומית האחידה, בחינת, "איסטרטגיה ישובית" מכוונת, ודאי שהפרוץ היה מרובה דווקא בתקופות הראשונות, ושיפור ניכר בא בזמנים הקרובים לנו יותר.

אמנם, היה היה, כבר בראשית תקופת ההתישבות (שהחלה לפני כששים וכמה שנה) מגמות וכוונות רחבות-אופק, ולעתים גם נכונות מאוד, אצל יוזמיהם המפעלים הראשונים. יתכן שהמגמות אשר טופחו היו מרובות על העובדות שנוצרו. כבר אז, כנראה, הבינו את החשיבות העקרונית של ישיבה בכל חלקי-הארץ; וכן החשיבו את הגבול — הגבול היחידי שבא"י בימים ההם, גבול-המדבר, — והשאפו לחורן יעידו; ידוע ידעו, כי טוב לקשור ישובים בקהלות עירוניות קיימות (לגבי יפו, צפת, אח"כ — גם לגבי ירושלים, וביתר אחרון — לגבי טבריה); וכן הלכו גם אל ההר, וגם אל עמק; ראש-פינה ועין זיתים, זכרון-יעקב ושפיה, מתולה ומוצא — מזה, ופ"ת וראשון-לציון, גדרה ורחובות, יסוד-המעלה וחדד-התל — מזה — אלא שחוסר-היתחלות המכוונת האחת, ועל כן-העדרה גם-התכנית-האחידה, המתישב-הפרטי, "מושבנות" הברון ויק"א, חוות ציוניות וישובים על אדמת הקק"ל, — כולם תרמו את שלהם, אבל לא

במתואם אלא במקביל. ייתכן כי בהתחלה היה בכך גם צד של חיוב: מחמת מיעוטן של נקודותינו בימים ההם (והרי הן היו גם קטנות מאוד), מי יודע אם תכנית, שהיתה נקבעת במסגרת כמותית, הדומה, בערך, לזו שנתקיימה למעשה, יכולה היתה בכלל להעניז לפזר פיזור רב כל־כך את הישובים, שלא היו בהם יותר מחמשים, מאה, או מאתים נפש. ואותו פיזור ראשון של נקודות, אשר רק סימלו אזורים, הרי הוא שהתחיל, אח"כ, "להתמלא", בדרך של תוספת נקודות וגושים, עד שלא־ט־לאט נסתמנו הקונטורים, המטושטשים לכתחילה, של אותם האזורים, ועל פני מפת הארץ נצטייר אותו חזיון ישובי שעניינו ראות אותו היום. המפתיע הוא, כי עם כל המקריות שבדבר, נראו (כבר לאחר מלחמה"ע הראשונה), שלשה אזורים עיקריים של ריכוז ישובינו — אמנם בפרצים מרובים מאוד: בעמק החוף ובגבעות הסמוכות לו, למן אמצע "השפלה" שבדרום ועד לכרמל שבצפון; בפאתו המזרחית של הגליל; והקטן ביותר — בקרבת ירושלים. בשנות 25—1921 בא המעשה הלאומי הישובי התכניתי הגדול הראשון (רכישות בעמק יזרעאל) ושימש בחינת "דרג" מחבר שלישי (כמעט מחיפה ועד בית־שאן) בין שני "הצירים", שנסתמנו בחוף יהודה־השומרון ולאורך בקעת הירדן וחולה־כנרת. מני אז נתהווה קונטור ראשון של גוף ישובי, מעין שלוש־קו בדמות האות הלטינית N שהונחה על צדה, והוא כחותמת חדשה שהושמה על מפת הארץ והיתה לגורם גיאוגרפי, אוכלוסייתי ומשקי, אשר אין לעקרו מתוכה, ואתו אין עוד הארץ כאשר היתה בלעדיו.

בשנות 32—1927 בא המעשה השני — רכישת עמק־חפר — ששיווה יתר־ממשות ל"ציר" שברצועת־החוף. כמעשה שלישי מן הסוג הנ"ל, ובערך באותו קנה־מידה עצמו, אפשר לראות את הרכישות בגליל העליון (מצודת־אויסישקין) ואת זכיו־החולה, על כל הצפון בו לעתיד־לבוא; עם ה"גוש" החדש הזה בגליל העליון התחיל גם ה"ציר" של בקעת־הירדן כולו ללבוש קיום וגידים. המעשה הרביעי באותה מגמה עצמה (ליכוד החוליות, הנפרדות תחילה, שב N הישובית) נעשה כבר בשנות המאורעות של תרצ"ו—תרצ"ט, עם החדירה העמוקה לשטחי עמק בית־שאן, עם ההתקרבות למגע ממשי עם גוש עמק־הירדן והכנרת.

* * *

העובדה של קיום ה־N הנה גם כיום עובדת־היסוד בכל מעמדנו הישובי בארץ־ישראל. כל תכנית וכל חשבון פותחים בו. פיתוחו של כל חבל חדש מתגשם או מתוך "צמיחה" מן ה־N (בעצם, כך קרה בחדירה לנגב שבשנות המלחמה האחרונות), או מתוך פרספקטיבה של־היחס שבין האיזור החדש (או היצועה המחברת) לבין ה"שלוש־קו" (ודבר זה חל גם על הנקודות — למן חניתה — שבגבול הצפון). ולעתים אין האיזור, "החדש־הנוסף" אלא השלמה ל"שלוש־הקו" הישובי הנ"ל, או מעין "ברירה" לאחת מחוליותיו המסופקות מעט; כך הוא — לגבי חבל מעברת־הכרמל (בין ואדי־עארה לואדי־מילח — ועד למעבר חוף־הים), בהרי־אפרים, המשמש, — פרט לערכו הישובי־העצמי — חוליה מחברת בין "ציר־החוף לבין הקו של עמק־יזרעאל—בית־שאן, שהוא גם תוספת לדרך־החוף של חיפה־העיר, וגם מעין "קפיצת דרך" (גיאוגרפית וישובית־עברית) לעומת־יש באיזור נוסף כזה משום הרחבת מבנהו הגיאומטרי — הדק מדי — של "שלוש־הקו" הישובי, ומשום תוספת לליכודו חממשי במקומות, של "זוויות" החדות יתר־על המידה שבין דרגי־שלביו. ואין צורך בעין מעמיקה ביותר כדי להבחין במפת התישבותנו עוד שני מקומות, לפחות, אשר בהם (במשולש־הגבעות שבין קו־העמק ל"קרבת־הקו" ושוב בחוליה התיכונה של "פאת־הגליל" המזרחית) תוספת־חבל מעין זה־הוא והשלמתו־היתה מבצרת משנה־בצורה מפריע את "שלוש־הקו", והופכת לחלוטין מפרויקציה גיאומטרית שעל פניה־המפה לממשות־גשמית.

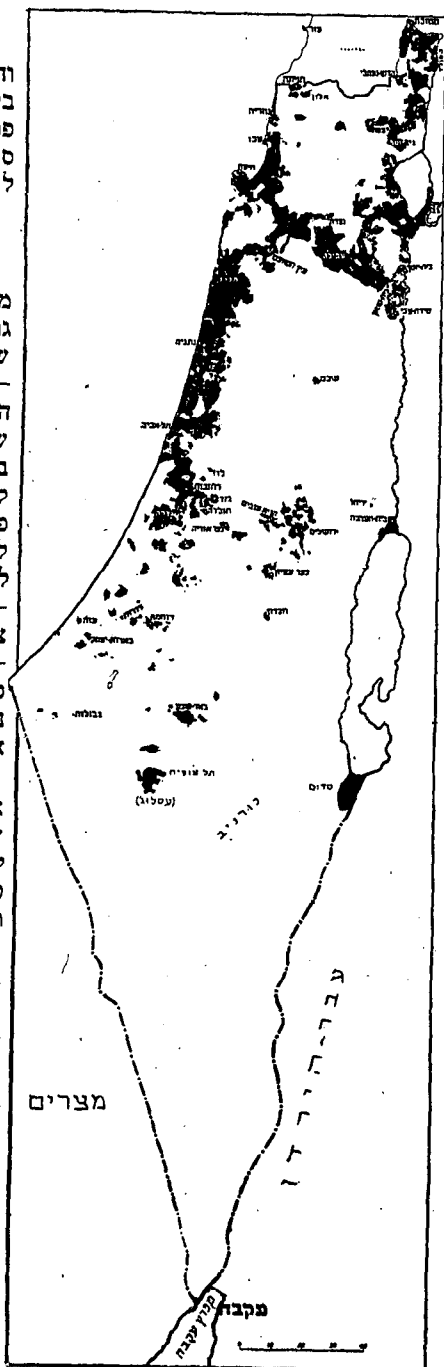
והדברים חלים גם רצועת-החוף —
 ביחוד בחלקה הדרומי, אך גם בכמה
 פרקים אחרים, שבהם נדרשת לא רק
 סתימת פריצים, אלא גם העמקה
 לרוחב.

„הקו הירוק הדק“

בספרותו של הצבא הבריטי רווח
 מאוד הביטוי — שהוא, לעתים קרובות,
 גם מושג, ותמיד הנו מטבע יקרה
 של זכרונות-תהלה ושל תוקף-נפשי
 — אשר תרגומו לעברית הוא „הקו
 האדום הדק“ (The thin Red Line)¹.
 שידע להחזיק מעמד². נדמה, כי
 בהיסטוריה העברית המתחדשת על
 קרקע המולדת, נתהווה מושג מקביל,
 פחות „לוחמני“ בדמותו החיצונית, אך
 לא פחות תקיף בשעות-מבחן, ואפשר
 לכנותו, אולי: — „הקו הירוק הדק“
 — קו משולש, העובר מדרום ל-
 צפון, פונה לעבר דרום-המזרח
 — ושוב, אל עבר הצפון; קו שהיה
 כמעט סמלי במשך עשרות שנים, וכבר
 נהפך עתה, ברוב חלקיו, למציאות, —
 אך עודנו דק מדי. ויש להרחיבו מעט.
 ראיתנו את תפקידי התישבותנו ב-
 ארץ, ואת סיכוייה, אינה מוגבלת כל-
 עיקר ב„שלוש-הקו“ הנ”ל, ואינה כבד
 לה אליו בלבד. אך, כאמור, הוא הנו
 כעת בסיס-המוצא המציאותי שבו פור
 תח כל חישוב ממשי של מגמות הת-
 פשוטותנו.

1) הצבע — אדום — לקוח כאן מגוון
 מדיו של הצבא האנגלי במאות הי”ח
 והי”ט. הצורה — „הקו הדק“ — אופיינית
 ל„טקטיקת-הקוים“ של המאה הי”ת. תקפו
 של „הקו הדק“, שהיה מתחזק מעמד מפני
 המון אויבים — מורשת-גבורה היא של
 דורות אנשי-צבא בריטיים תקיפים. ה-
 אימרה היא פרי עטו של משורר אנגלי
 נודע.

המפה: תנוחת שטחי ההתישבות העברית.

המסתכל במפתה של ארץ-ישראל כפי שהיא כיום (ואת תולדותיה בשני הדורות האחרונים לא ידע) יגיע, בוודאי, למסקנה, המתבקשת מאליה: „היהודים הללו נהגו לפי הקו, הברור לכל עין בוחנת, של התישבות דווקא לאורך עורקי התחבורה העיקריים“. ואכן, יצדק בהערתו זו — מבחינת ה ת ו צ א ה ומצב הדברים כיום, אך לא מבחינת המצבים שלפני עשרות שנים, כשעדיין לא היו קיימים כל אותם עורקי התחבורה שבתוך ה-4 המהיום כיום את „צירי“; לא הכביש הגדול ת"א—חיפה (מ"36—34) ומסה"ב עזה—לוד (ויפו)—חיפה (משנת 20—1919); ולא מסה"ב (מלפני מלחמת העולם הראשונה) והכביש (שהושלם בסוף שנות המאורעות תרצ"ו—תרצ"ט) חיפה—עפולה—בית-שאן—צמח; ולא הכביש צמח—טבריה—ראש-פינה (23—1920 שהוארך עד מתולה מחמת מרד הדרוזים בסוריה ב-26—1925). כמעט כל אלה נוצרו לאחר שכבר היו קיימות, לאורך אותם הקוים עצמם, שרשרות של ישובים עברים — פרט למקרה היחיד של מסה"ב חיפה — צמח (ועד ארעי שבחורן תגיע, ועד דמשק ועד רבת-עמון, בדמות „מסה"ב החיג'אזית“ צרת-הנתיב). הרי שלא היתה כאן בהתישבות היצמדות אל עורקי תנועה קיימים — כפי שיתרשם, לעתים קרובות, הנוסע או העתונאי האירופי או האמריקני, שעברנו אינו נהיר לו, — אלא היתה כאן התרכזות אינסטינקטיבית (ואולי נדייק יותר אם נאמר „אופייקטיבית“, בתוקף גורמים גיאוגרפיים וישוביים אופייקטיביים) באותן רצועות-השטחים, ששימשו מקדמת-דנא פרודורית דרכים ופתחי-מעבר על פני הארץ, וביחוד בתקופות פריחתה התרבותית; ועם בוא תור הפריחה המיוחדת, כשמחדש החלו להתמלא בישובים מישורי הארץ ובקעותיה, שנעזבו מקודם מפני חוסר-הבטחון לכפרים מפני מכת הקדחת — חזרו גם עורקי-התחבורה אל מסלוליהם הטבעיים-ההיסטוריים הנ"ל. ולבסוף באה היד המתכנתת, סתמה פרצים, השלימה (במידת-מה) קוים, וקם „הפלא“ הישובי של התישבות יהודית רצופה למדי לאורך מסילות-הברזל שבארץ וכבישיה האיסטרטגיים.

החומר

בתמונה זו של קווי ההתישבות היהודית, המזדהים כמעט עם עורקי-התנועה העיקריים בארץ, כנ"ל, ישנם גם שני יוצאים-מן-הכלל רבי-ערך, כמעט מכריעים. הכוונה היא — א. למסילות-הברזל ולכביש יפו—ירושלים; וב. לכביש העובר בדרך ההרים ההיסטורית של „פרשת-המים“ (חברון—ירושלים—שכם—עין-ג'נים, היא ג'נין; ומעבר לזה — אל נצרת וצפת). אשר לשני הרי גורלן זה של „חוט-השדרה“ ההררי של א"י שלאורכו עובר כביש היסוד, דהיינו עובדת אי-הדירתנו עד כה לשלושה גושים מרוכזים של ישוב הררי (בהרי יהודה, בלב השומרון ובגליל המרכזי) אפשר לציין כאן, נוסף על כל שאר בחינותיה, הישוביות והמדיניות של אותה עובדה, כמקור החולשה העיקרי במבנהו הגיאוגרפי של ישובנו וחלוקתו על פני הארץ, — והקשה ביותר לתיקון יסודי. שונה הוא הענין הראשון, הוא שאלת הקשר בין רצועת-החוף לירושלים, — לפי שבעיר הבירה (ובמידת-מה על סביבותיה) קיים ישוב יהודי חשוב, המוסיף להיות במצב של „אי“ דימוגרפי-יהודי.

אם יש איזור-הרים בארץ, שבו „נתבקשה מאליה“ כניסתה של התישבות עברית מרוכזת, הרי היתה זאת, ומוסיפה להיות, רצועת-ה„גשר“ שבין ת"א לירושלים. אכן, כמה נקודות בודדות כבר מצויות לאורכה; וכבר היום היתה תוספת תריסר ישובים יכולה לשנות במידה מוחשית את מצב הדברים. אמנם, מעט מועזר

נעשה כאן בשנים האחרונות, (מקצת בהתישבות החדשה, ומקצת בהתישבות „מחדשת“, על קרקעות שנעזבו והופקרו), אך ביסודו של דבר לא שונה המצב. ייתכן מאוד, שהגיון ישובי ריאלי חייב לפני 15—20 שנה, להקדים ברכישת שטחים, למשל, ליד המושבות הגדולות הקיימות שבחוף, כדי להוסיף להן בטחון ובצרון (דברים שהכרחותם, אמנם, נתגלתה לאחר זמן, מאז 1936). אך אין ספק שבין הדברים שחסרו מאוד בהישגי התישבותנו שלפני תקופת „הספר הלבן“, בלט והורגש ביחוד העדרו של „גשר-הקרקע“ הלו, העשוי לחבר את בירת הארץ והישוב עם איזורי ההתישבות היהודית הרצופה והצפופה.

הערות אלו, על החסר, נתכוונו לעורקי-התנועה הקיימים מאז (אף מסה"ב יפו—ירושלים, „העתיקה“ שבמסה"ב בארץ-ישראל, נבנתה לפני כ-50 שנה); אך הערות מעין אלו מתבקשות גם לגבי קויה-התחבורה החדשים.

„הנגב“

הגדול שבהם הוא — דרך-הנגב. כחצי א"י המערבית שבתחומי-המנדט הגו עד כה, למעשה, מחוץ לתחום ראייתנו ההתישבותית — ואף מחוץ לתחומן של רוב המפות המצויות של ארץ-ישראל! רישומם של הנגב וארץ-אדום ואיזור עקבה חוזר ומסתמן בהדרגה בהתפתחות עניני המשק, התחבורה, ההגנה-הצבאית והמדיניות בארץ-ישראל. לאורכו של עורק זה, המוביל אל הנמל שבימה השני — הדומי — של ארץ-ישראל, נתקעו עד כה רק יתדות בודדות של התישבותנו, ואף הללו רק בחציו הצפוני. אכן, יהיו כאשר יהיו התנאים המדיניים בארצנו בשנים הקרובות, מכל מקום יש להניח, כי כל התחלה רצינית של התערות בכיוון ההוא תהא קשורה בהעזה וסיכון גדולים למדי. אך מפתה הישובית של הארץ בתורת שלמות אחת, והגישו, לאפשרויות הפיתוח והשתרשות אוכלוסים רבים הכרוכים בים סוף ובחופו — לא ייתכנו בלי השלמה כזאת.

ויצוין, בדרך אגב, כי בלעדי גישה כזאת אל חופי ים-סוף לא ייתכן גם מעמד של שיוון תחבורתי, משקי ומדיני ביחסים שבין הריכוז היהודי שבארץ-ישראל לבין בעליהם של איזור-סוּאץ וחצי-האי סיני. אכן, במגמת-התישבות זו כרוך גם העוקץ המדיני והפסיכולוגי החריף ביותר לגבי שאיפות פאן-ערביות הרואות בכך „טריו“, אך הדברים הללו ראויים לעיון מיוחד.

הדרך החדשה האחרת — שעודנה צפויה לפיתוח — קרובה אלינו הרבה יותר, אף כי מבחינה פסיכולוגית נראית היא לפעמים כנתונה „מעבר להרי-חושך“; זוהי דרך בקעת-הירדן המרכזית, מים-המלח ואל בית-שאן — במגמה אל נמל חיפה. מהיותה גם גבול מזרחי של „חצי-הארץ“ המנדטורית (ה„מנדטורית“ — גם כיום, לאחר ההתעצמות „הוטלה“ על עבר-הירדן), ומהיותה עוברת לאורכו של עמק רביח-שיבות זה, מצריכה הדרך הזאת גם בריח-חבר של ישובים בין שני „עמודי השער“ הישוביים המרוחקים שבפאת-המזרח: בית-הערבה בדרום, וטירת צבי — בצפון. נקל הוא לציין צרכים כאלה, אך קשה יותר להגשימם; הבעיה, עכ"פ, קיימת, וערכה חשוב ביותר מכמה בחינות, משקיות-ארציות ואחרות.

ברשימת העורקים החדשים, אולי אפשר היה לציין עוד דרך אחת, הקיימת כבר 8 שנים, ולאורכה גם נוסדו כמה ישובים, — אף על פי שרובה עודנה בגדר „פרוץ“ — הלא זהו „כביש הגבול הצפוני“ מחוף-הים שבין נהריה לראש-הניקרה ועד לנבי-יושע שבקירבת הדרך אילת-השחר—כפר-גלעדי. אלא שדרך זו היא „דרך-ספר“ מובהקת ולא באה, בעצם, למלא צורך כלכלי, על כן, תתיחס אליה ממילא כל הערה שיש להעיר על ענין הגבולות בכלל.

הקבולות היסטוריות

אם נחזור אל הקיים כבר בהתישבותנו ונתבונן ב„יש“ זה על רקע עברה

„מלכות ירושלים“

תנודות שטח „מלכות ירושלים“ הצלבנית במאה הי"ג. לפי מפה בעיבודו של ד"ר י. פראור

של הארץ, נופתע מן הדמיון הרב שבין תמונת הימים האלה לבין המצבים שהיו בתקופות קדומות שונות. מבחינה מהותית (אכן, לא מבחינת תחומי הגושים הישוביים) דומה המצב כיום דמיון רב למה שהיה בימי הבית השני, כשהיהודים היו גושיישוב רצופים, אך לא על פני הארץ כולה, וגם בלי קשר מספיק בין הגושים השונים (יהודה — והגליל); אז, כמובן, היה המרכז היהודי בהר; ואילו עתה הוא בשפלות ובעמקים. אזורי הישוב היהודי כיום הגם צרים יותר משהיו בתקופת החשמונאים ובימי הורדוס; אך מבחינת רציפותם אין ההבדלים גדולים ביותר. המצב המדינה-האזובייקטיבי, אשר מסיבות ממין-אלו מולידות אותו בארץ בזמננו — גם הוא אינו שונה שינוי רב מזה שבשתי המאות האחרונות שלפני ספה"ג והמאה הראשונה שלאחריה, אלא שבדורנו קיים גם הגורם הדינמי של העליה, — אשר בלעדיו, אמנם, אין פתרון לפרובלימטיקה הקיימת, המדינית והישובית כאחת, ואין דרך להתפתחות הרמונית יותר ובונה יותר של הארץ כולה. עוד דוגמה מדוגמאות העבר העולה בליימשים אגב התבוננות במפתנו הישובית; יש בה אמנם פחות דמיון מהותי, אך לעומת זאת יש בה יותר הקבלות טופוגרפיות-אזוריות, מפתיעות לעתים, לתמונת-הדברים כיום. בראשית המאה ה"ג — כלומר: כבר לאחר נקודת המפנה בתנועת "מסעי-הצלב", — עשה הקיסר פרידריך השני הסכם (שלא קויים, למעשה, בשלמותו) עם השלטון המושלמי, ולפיו הוצרך שטח מדינת-הצלבים ("מלכות ירושלים") להקיף כמעט את אותם האזורים עצמם שמחבריה של הצעת-נסיון אחרת לחלוקת-הארץ — חברי ועדת-פיל — היקצום, מתוך התחשבות בתנוחת הישובים היהודים כפי שמצאום הם, בשביל "המדינה-היהודית" — בתוספת הרצועה, שסומנה ע"י הועדה בתורת "מובלעת-בריטית", והיא שנועדה לשמש גשר בין החוף לירושלים-הבירה; הגליל, החוף ו"רצועת-הגשר" הירושלמית — מהם הורכבה אותה המדינה הצלבנית "שבתכנית", והם חפפו כמעט את שני השטחים, ה"לא-ערביים" מבחינה מדינית, שבתכנית הועדה-המלכותית. ודאי לא היתה זאת אלא הישנות, מובנת למדי, של צירוף דומה "במשחק-הצירופים", שבתולדות הארץ ידועת-החלוקות והגיוזורים. אך גם הקבלה זו מבליטה את ההתמדה הרבה של גורמים גיאוגרפיים, תחבורתיים והתישבותיים — ששני המקרים הללו (שבמאה ה"ב ובמאה ה"ג) נתקיימו לגבי אלה הבאים מעבר הים.

ההה"ו, העמק

יש המעלים כביריה, כביכול, לגבי מגמות התישבותנו, את "העמק" ואת "ההה" זה מול זה; אך ספק הוא, אם אמנם מוצדקת היא הצגה מנוגדת זו. בתקופות הראשונות של התישבותנו, כאשר ציון לעיל, הלכו בשני הכיוונים גם יחד. כמה מתוצאות הדבר — על אף כל הכשלונות-המשקיים שהיו בשעתם, — מתגלות עכשיו כבצורות מאוד מבחינה ישובית-ארצית. במשך הזמן, בתוקף גורמים כלכליים ואפשרויות הרכישה, נתרכזה ההתישבות, בעיקרה, במישורי החוף ובעמקים. אין לנו יסוד להצטער על כך. בלי יתד נאמנה ברצועת-החוף לא היה לישובנו כולו מסד ראוי, וחלון קבוע לעולם הגדול. ואין עוד בארץ איזור הראוי כעמק-ירעאל לפתיחת הפתח אל עבר בקעת-הירדן.

ודאי, ששאלת ההדירה לאזורי-ההרים עומדת כיום בחריפות מיוחדת, ולא מטעם אחד בלבד. מבחינה כלכלית, לאחר ש"צופפה" האוכלוסיה במישור במידה ניכרת (אם כי עדיין הרחק-הרחק מ"נקודת-הרוויה"), הכרח הוא לפלס דרכים חדשות להתישבות בהרים ובגבעות, אך יש בה, בהתאחוות בתחומי ההרים, גם דבר-מה החורג אל מעבר לחישובים הכלכליים בלבד. נימות אלו נתגלו, במידת-מה, בשעה שהדבר אשר משך אל "הצעת-פיל" כמה ממחשבי חשבונותינו ומחשבותינו

היה דווקא ענין הגליל וההרים. יש בהיאחזות בארץ-הרים דבר-מה העשוי להגביר את חושי העצמאות והשרשיות יותר מכל דבר אחר. עדים לכך הדוגמאות הרבות שבהיסטוריה ושבהווה בקרב עמים ושבטים הררים, היודעים להיצמד אל אדמתם ולהתמיד בה; ודוגמאות אלו הרי מרובות הן בתחומי אירופה ואסיה למן הסקוטים שבצפון והבאסקים שבהרי הפירינאים, דרך השווייצרים, הסרבים והמונז' טנגרים — ויאמר נא: גם היוונים בני-אפירוס — ועמי קוקו, והתורכים האנטוליים, והדרוזים שבקרבנות. אמנם, שונות מאד הן הדוגמאות האלו, ולא תמיד קל הדבר להסיק מהן — ולהגדיר — את המשותף והמאחד שבהן. אך אין ספק: אוייר-ההרים הוא אויר של עצמאות, של דריכות, זקיפות-גב ושרשיות; הוא נחוץ לנו — אמנם לא הוא בלבד — אבל בלעדיו אי-אפשר לנו. עדיין לא עשינו די בהתישבותנו במגמה זו, אם כי חניתה במערב ומנרה במזרח הן בבחינת „עמודי-שער“ בחזית-ההרים רחבה למדי, שעדיין יש להשלימה ולהרציפה יותר כדי שיקום דור של בני-ההרים, שההרים — ביתו, ויתכן, כי אזורי-ההרים יהודיים אינם תנאי ולא יעבור לממלכתיות עברית מחודשת; אך נראים הם כתנאי ממשי מאוד להשתרשותה ולהתמדתה. ועל-כן — גם על-כן — חיונית כאן כל תוספת ממשית. לפיכך גם הקניית „כושר-ההרים“ (אם ספורטיבי ואם משקי) לנוער העברי הוא אחד מציוויי השעה, ממש, למשל, כהקניית „כושר-הים“.

התישבות בגבולות

אגב הרהורים על תחום-ההרים שבגבולנו הצפוני מתעוררת ממילא המחשבה, הכוללת יותר, על דבר גבולותינו בכלל. ההתישבות בגבולות יש לה, לגבינו, כמה קיום אופייניים: מה הם תנאי התישבות זו, ומה הן סגולותיה. תמיד קשה היא התישבות זו ומסוכנת יותר (אבל על כן גם מטפחת יותר סגולות-אופיי מסויימות וכושר-עמידה במבחנים). על פי הרוב (אמנם, בזמן האחרון לאו דווקא בכל המקרים) כרוכה היא בניתוק מסוים ממרכזי הישוב; אך לדבר-הזה, כפי שנרמז כבר, ניתנה תרופה במידת-מה ע"י גושי ההתישבות המתהווים בקרבת הגבולות (בצפון: בחוף, ובאיזור החולה; ובעצם, — גם ב„גוש-הכנרת“ שבמזרח). התישבות זו פותחת פתח לטיפול יחסי-שכנים, לא רק בקנה-מידה פנים-ארצי אלא גם בקנה-מידה חיצוני. עשייה היא להקנות לישוב היהודי מעמד אחר (ורצוי יותר) מזה שיש לו בהווה: בין כלפי-פנים, ובין לגבי הארצות השכנות, ואולי תספיק דוגמה אחת: הלא היא ההגירה הבלתי-יחוקית לארץ-ישראל. מפני העובדה, המובנת מאליה, כי אוכלוסי איזור הגבול הם בלתי-יהודיים, הווה גם החזיון, המובן מאליו, של כניסת אנשים בלתי מופרעת, בחינת כל דיכפין „יבוא באין מפריע“ מן הארצות הסמוכות, אם רק אינו יהודי. גם דמיונם של המהגרים הללו לאוכלוסייה הקיימת בספר, וגם העדר גמור כמעט של כל עין „זרה“, מאפשרים מצב זה. רצוה, ואפילו בלתי רצוה בתכלית, של ישובים עבריים תוכל (בתנאי של התעניינות ועירות) לשנות את המצב. ומי לא יחשוב שינוי כזה ויצירת קצת „שויון“, גם מבחינה זו, בינינו לבין שכנינו שמשני עברי הגבול?

ומבחינה אחרת במקצת — ניתן להוסיף כיום, בשנת 1946 — אילפנו, בדאי, לא מעט, המקרים הרבים ש„קרו“ בגבול הצפוני בסתיו תש״ו, ביחס „שומרי-הספר“ הסורים למתיישבינו. רצועת-ספר ישובית יהיה בה כדי להשכין שלום, הבנה, יחסי-כבוד הדדיים. והאווירה שב„נוקטה“ של ספר, אינה רחוקה, סו״ס כל כך מרוח-היחסים שבבירות הארצות השכנות, והדברים אמורים לגבי השפעת-הגומלין שבין שנים אלה: מצב-היחסים שבספר עצמו, וחיושי דיפלומטים במשרדי-בירות.

אך שאלה זו, של הישוב בגבול, אינה אלא בחינה אחת של הבעיה היסודית, הרחבה פי כמה: הלא היא בעית ריכוזם וליכודם של השטחים

בפנים הארץ מול מגמת התפשטות ותקיעת-יידות על פניה, במרכז
ובהיקף, ובתוך זה — גם „רצועות-גבול“ (בצפון, במזרח) המנותקות לא-מעט
מגושי-הישוב הרצופים. מה מהם עדיף?
יתכן, כי אין אלא לשאול שאלה זו, כדי שהתשובה עליה תסתמן מאליה.

ציווי „האיסטרטגיה הישובית“

הנושא, שעליו נסבו ההערות האלו, הוא דבר שאפשר אולי להגדירו כ„איס-
טרטגיה הישובית“ שלנו. וככלל תורה איסטרטגית (אף על פי שבמקרה שלנו זוהי
איסטרטגיה-של-שלום) פועלים, לגבי בעיות הכרוכות בה, גורמים וכללים יסודיים
אשר עם כל השתנות הצורות החיצוניות, ועם כל התחלפות המסיבות, הם קיימים
ועומדים.

לגבי השאלה, המעסיקה אותנו כאן פועל הכלל של מה שקוראים בלשון
המושגים האופרטיביים בשם „הבסיס הבטוח“. פירושו הוא, כי כל התפשטות וכל
פריסת-כנפים אל עבר מרחקים לא ייתכנו (כשם שלא ייתכן עמידה בפני התנקשות,
או התמדה בתנאי הסגר ומצור), אלא אם כן ימצא שטח מינימלי-הכרחי שבו
ישרור בטחון, לפחות יחסי, המאפשר לפתח מפעלים גדולים וליהנות מתמיכת רובה
המכריע של האוכלוסיה ומנאמנותה; שטח שהמשתתף בו מרובה על המנוגד,
ועליו יכולים להישען „משמרות-החוץ“, אם קרובים ואם מרוחקים, ושיש בו ריכוז
מילואים ניכר לסעדם של הללו, שטח המשמש „כתובת“ לקבלת העזרה מן החוץ
ומרכז לקליטת כוחות מתווספים, ופריסתם הראשונה. אמנם, הדברים הנל נאמרו
בלשון „צבאית“ מאוד, אך יפים הם לכל מפעל גדול, הבא לחדש פני חבל ארץ,
או ארץ שלימה; התנאים הכלולים במושג הנל נושאים גם אופי משקי, סוציאלי-
חברתי, נפשי-חינוכי, לאומי-מדיני — וכמובן גם טכני וגם גיאוגרפי, בהתאם
למושגיה מינימום של התקופה במסגרת ההתפתחות הטכנית. וכשהשיחה נסבה
על תכניות ישובית ארצית — מופיע ממילא גם המושג של „הבסיס הבטוח“.

„הבסיס הבטוח“

כפי שכבר צויין לעיל — שונה ערכו של-המושג (והגורם) הזה בתקופות
ההיישובות השונות. בעשרות השנים הראשונות, כשנקודותינו הקטנות היו פזורות
הרחק זו מזו, כאיים קטנטנים בתוך „הים“ הבלתי-עברי (של נכר או של שממון),
לא היה, בעצם, המושג קיים כלל; אלא בתורת דבר-שב-כוח (ואפשר גם בדמיונם
של כמה מיישבים או בעלי-חלומות מרחיקי-ראות). ואילו מיום הסתמנותם של
גושים רצופים, מיום שהופיעה העיר העברית, וביחוד מיום שנרכשו הרכישות
הגדולות בשנות העשרים והשלשים, אשר על ערכן כבר עמדנו לעיל, נוצר
למעשה „הבסיס הבטוח“. נכון הדבר כי בסיסנו הישובי הזה לא הגיע עדיין
למידה מוחלטת של בטחון או בסיסיות; אך לעומת זאת ייאמר, כי לא ימצא
בשטח משטחי המזרח-התיכון המקיפים את א״י, בקרב העמים והשבטים השונים,
בסיס לאומי-ישובי שיהא איתן או בטוח יותר ממנו. בסיס קיים זה הנו, כאשר נאמר
כבר בהערות קודמות, נקודת-המוצא לכל מעשה של התפשטות נוספת, גם
כשזו אינה מחוברת אתו חיבור קרקעי במישורין; כי כל מעשה-התפשטות קובע
גם מציאות ארצית מסיימת, ואפילו לגבי נקודות ואזורים המרוחקים ממנו,
כביכול, והחסרים כל מגע ישיר עמו. מצבים כאלה מצויים גם באיסטרטגיה של
צבאות ומלחמות — ובדאי „באיסטרטגיה ישובית“, כזו שלנו.

„העומק“

אכן, לא רק מושג הבסיס משמש אמת-מידה לשיקולי ההתפשטות
הקרקעית וההתיישבותית, אלא גם מושג של עומק גיאוגרפי מינימלי (שוב, מוגז).

השאל מאוצר ערכי-האיסטרטגיה). האמת היא, כי בתקופתנו זו, תקופת אמצעי התחבורה המהירים כל-כך, המאפשרים „דילוגים” עצומים, הפכו כל מושגי העומק הקשורים בארץ-ישראל לדבר יחסי מאוד-מאוד. אך, בכל זאת, עודם קיימים, ולא רק מבחינה עיונית אלא גם מבחינה מעשית ושימושית. אם כי יש להודות שבשעה שמדברים על מושגי „העומק” לגבי ארצנו, הרי זה שנים שהמדובר הוא, בעצם, כבר לא כ”כ על עומק גיאוגרפי, כאשר על מושגי מרחב ומרחק שהם בגדר אמות-מידה טופוגרפיות. אכן, יש לזכור שאם מדברים באמת-מידה טופוגרפית כזאת, הרי יתכן ומתעלמים למעשה מהממשות של „עומק”, ושל עצם צרכי הבטחת ה„בסיס”; (כך למשל, כשעמק-החוף משולל כל אחיזה ממשית בהרים שלפניו וכשחסר „ביטוח המשנה” לשניהם, — זה הכרוך בקו-העמקים הפנימי שבארץ, קן הירדן והאגמים). ועוד דבר: יש ענין גם בשטח כשהוא לעצמו, — להבדיל מערכו המשקי — ובמרחביו היחסיים, במידה שהם קיימים בתחומיה של ארץ-ישראל המערבית הקטנה — בגוש ההרים של הצפון ובערבות-הנגב. בדורנו זה ודאי שהגענו לידי ההכרח בהצגת המטרה של השגת העומק בצד מטרת עיצוב הבסיס, והשאלה אינה אלא, מה הן הדרכים לקראת השגת שתיהן יחד?

לקראת העתיד

תוספת בצרון ומרחב בלתי-אמצעי ל„בסיס” עצמו, לפי קוים שכבר עמדנו עליהם במקצת (כך, צירוף פאת-הרים לעמק-החוף), היא מן הדברים שנחיצותם ברורה לעין כל. אך כלום סותר הדבר את המגמה של תקיעת יתדות בחלקי ארץ חדשים ומרוחקים? האמת היא, כאמור, ההיפך מזה: עם בצרון הבסיס מתגברת אפשרות החדירה לפינות נוספות. בחלקן עשויות „פינות-ההתישבות” הנוספות הללו להיות רצועות-המשך, המסתעפות משטח-ה„בסיס”. בחלקן תהינה בודאי מנותקות ממנו ניתוק גמור, מבחינת מגע קרקעי במישרין — וביחוד יהיה הדבר נכון, בודאי, לגבי „רצועות-ספר” חיצוניות מסוימות. דברים אלה לא ייקבעו על פי נוסחה משומרת של סכימה מוכנה מראש ובלתי-גמישה. עם איזויותרנו על אפשרות של ישוב יהודי בכל חלק מחלקי ארץ-ישראל, עלינו לזכור מה רבים ההבנה, הטקט והשיקול שיידרשו בעריכת תכניות התישבותנו המתפשטת לכשיפתחו הפתחים לפניה. הכל מודים, כי עם כל תוספת נקודות עבריות יוסיפו הישובים הערביים וגושי-ישובים ערביים להתקיים — ולהתבסס ולהתפתח — בצדם של ישובים וגושי-ישובים עבריים. אך עובדה טבעית ורבת-משקל זו אין בה כדי לערער את הסיכויים לריכוז יהודי גדול ומכריע בארץ או את יסודות הממלכתיות העברית המחודשת לכשתקום. בצירופם יחד של „הבסיס הבטוח” (על יסודו של הקיים ובתוספת הנדרש; של התאחוות רחבת-מידות בהרים ובשטחי השממה למחצה שבדרום; של הרחבת „העומק” הישובי-הגיאוגרפי, שיש להשיגו בתוקף השינויים הנ”ל יחד; של הידוקן של רצועות-ספר, ומאמץ להבטיח חיבור ראוי אתן במידת האפשר — יש בצירופם של כל אלה כדי לשמש מסגרת קרקעית אוכלוסייתית מספקת ומוצקה, שעליה יכון קיומה של מדינה מאוזנת ואיתנה. אכן, אלה הם הדברים שבמגמה — ואלו הדרך אולי לא תהיה קלה ונוחה כלל. אך אבני-השתיה הזאת, צירוף „הבסיס-הבטוח” מצד אחד והתפשטות לעומק, המזהה את תחומי ישובנו עם גבולות-הארץ והמוסיפה „עומק” משקי ממלכתי ובטחוני, — היא יסוד להמשך-הבניה, הפטור מכל „ניגוד” פנימי בין „התבצרות בחלק מן הארץ” לבין „התפשטות בלתי-מוגבלת”. ולואי ייפתח בהקדם הפתח לעצם העליה והבניה — ונוכל לסמוך על האיסטרטגיה הישובית שלנו כי תדע אז, לאור אבני-הבוחן הנ”ל, לפלס לה דרך נאמנה.

מרד בארץ-ישראל

(בשולי ספרו של ג'. מרלי (Rebellion in Palestine)

מסך של יצרים והרגשות סובייקטיביות, פרי הנסיון לבסס ולנמק בדרכים „עקרוניות“ אינטרסים וחשבונות, שנדמה כי עלולים הם להיפגע ע״י שגשוג המפעל הציוני, ע״י עמידת התגוננותו, מתחיל להפריד בין הווייתנו העובדתית והמדינית בארץ ובין אותו עולם הקרוי „מערבי“, „אנגלו-סכסי“, „דמוקרטי“, אשר מפתחות גורלה של הארץ נתונים, למעשה, בידיו בימים אלה ולמשך פרק-הזמן הקרוב הנראה לעין. מסך זה אינו עשוי „ברזל“, מסך עשן הוא, — אך דווקא משום כך קשה יותר לדעת-הציבור שבארצות-המערב הללו להבחין בו, והוא, — מסך זה של מלים, ידיעות והערכות, המכוונות ליצירת רושם אחיד — עשוי יותר לסייע לטיפוח רחשי הרוח של התנכרות עקרונית לציונות ולמצבו של העם היהודי ושל ארץ-ישראל גם יחד. גדול כוחה של תזמורת כלי-ביטוי מתואמת, ושברית ה„הרמוניה“ המלאכותית הזאת של „הדים“ ו„עדים“ מארץ-ישראל הוא מתפקידיה המדיניים הראשיים של ציונות העומדת על נפשה ומפלטת דרכים לעתיד.

לפני כשלושה חדשים הופיעו במוסף הספרותי של ה„טיימס“ הלונדוני שתי הערכות לספרים חדשים, שעניינם נגע בארץ-ישראל, האחת — על ספר שכתב ערבי, והשניה הוקדשה לפרייעטו של קצין-צבא אנגלי שעשה זמן-מה בא״י ובמזרח-התיכון. על הספר הראשון — המיוסד על תפיסה של לאומנות ערבית מודרנית, שהוצגה בישיבותיה האחרונות של ועדת-החקירה האנגלית-אמריקנית בירושלים, — נאמר ברשימת-הבקורת, כי הוא עומד, כמובן, על נקודת-ההשקפה הערבית, אך ניתן ברוח-במבט ובאהדה לתרבות המערב, ואשר לספר השני, זה של הקצין הבריטי, קבע המבקר, כי הלן נמנע באורח מחמיר מפניות ומנסה לחפש ולהציע את המוצא המשותף הטוב ביותר לערבים וליהודים גם יחד. מסקנתו והצעתו של הספר השני הזה היתה — לקיים ולהגשים את „הספר הלבן“...

נוכח מצב זה של דעה, שאין עמה משפט קדום, בעתונות ובציבור בבריטניה — אשר השפעות להם, תמיד, גם בשכבות מסויימות ודעת-הקהל בארצות-הברית — יש עניין מיוחד בכל ספר חדש באנגלית ומפרי עטו של אנגלי (ולאו דווקא „ציוני-מושבע“, או ציוני בכלל) המופיע כעת ופוגם במשהו את ההרמוניה הזאת של אובייקטיביות-המכוונות-למטרה-נחוצה, החורג מעט ממסלולי-השיגרה של מחשבת „צ׳טהם-האוס“, המאלץ את קוראיה לחשוב מחדש על העניינים לגופם, מבעד למסך-העשן של יציר פרסטיז'ה מעצמתית וחושי אינטרסים אימפריאליים גרויים.

תמציתו של ספר כזה כלולה ברשימה שהומצאה לנו ע״י א. לבבי שהעלתה מחדש את פרשת מאורעות 1936—39, וניתוחה — שהוא אולי עיקר העניין שבספר זה — גם הוא יש בו כדי לאלף הרבה, אף כי כבר חלפו מאז עשר שנים.

בספרו זה, אשר שמו, ודאו כוון למאורעות אקטואליים, ניסה המחבר לסקור על פני 280 דפים את בעית ארץ-ישראל כולה על הרקע ההיסטורי הקדום שלה, והוא מקדיש בתוך זה כמאה דפים לתאור ההשתלשלות הצבאית והמדינית של מאורעות 1936—39.

מֵר לִו מְצוֹי אֲצֵל כְּמָה מִן הַמְקוּרֹת הַחֲשׁוּבִים בִּיטוֹר בִּשְׁפָה הָאֲנְגֵלִית לְהַכְרֵת תְּקוּפָה זֹה. הוּא
 הִיָּה בֶּאֱרֵץ וּמִסְתַּמֵּךְ הַרְבֵּה עַל חוֹמֵר הַשָּׂאוֹב מֵאֲרִכּוֹן הַגְּלִיּוֹנוֹת שֶׁל הַפְּלִשְׁתִּין פּוֹסְטִי.
 עִם זֹאת נִתְקַלְמִים אֲנִי לַעֲתִים בִּטְעוּיֹת מַעֲצִיבוֹת. עַל הַיִּשׁוּב הָעֵבְרִי בֶּאֱרֵץ בִּשְׁנַת 1920
 נֶאֱמַר: „הֵם חֲשׁבוּ אֶת עֲצָמָם בְּדֶרֶךְ כָּלֵל לְזֹרִים, אֲשֶׁר הִתְיַשְׁבוּ בִּאֻפֶּן קְבוֹעַ בֶּאֱרֵץ”
 (ע' 60). עַל הָאֲרִיסִים הָעֵרֶבִיִּים שֶׁעַל אֲדָמוֹת מִשְׁפַּחַת סוֹרְסוֹק בַּעֲמָק יוֹרְעָאֵל⁽¹⁾ נֶאֱמַר, שֶׁהֵם
 נוֹשְׁלוּ מִהַקְרַע לֹא שׁוֹם פְּצוּיִים (ע' 69) וְכו'. מֵאִידֵךְ גִּיסָא אֵין לִמְצֹא מִגְמָה מְסוּיִמָה —
 בַּעֲד־צִיּוֹנִית אוֹ נִגְד־צִיּוֹנִית — בִּשְׁבוּשִׁים מִן הַסֵּג הַנּוֹכֵר הַפּוֹרוּרִים בְּרֹב חֲלָקֵי הַסֵּפֶר.
 נִקְדַּת־הָרֹאוֹת הַחִבְרָתִית שֶׁל הַמַּחְבֵּר מוֹשְׁפַעַת מֵאֹד עַיִ רַעֲיוֹנוֹת מֵרִכְסִיסְטִיִּים, וְהַדְּבָר
 נִיכָר בִּשְׁעָה שֶׁהוּא מִנְתַּח אֶת הָאֲסֶפְסָפִים הִבְרִיטִיִּים, הָעֵרֶבִיִּים וְהַיְּהוּדִיִּים שֶׁל בְּעִיַת אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל.
 בִּאֲשֶׁר לֵאנְגִלִּים — הֵרִי לְדַעַת. מְרָלוֹ לֹא פּוֹרְסָמָה הַכְרוֹת בִּלְפוֹר וְלֹא נִשְׁלַחוּ מִכְתָּבֵי
 מִקְמָהוֹן אֲלָא מִטַּעֲמִים בְּרִיטִיִּים אִימְפֵּרִיאֲלִיסְטִיִּים בִּלְבָד. הַנִּיטוֹת הִיָּה מַעְוֶלֶל כְּכוּנָה תַּחֲלִילָה:
 כְּדִי לֵאפְשֵׁר תִּמְרוֹן אִימְפֵּרִיאֲלִיסְטִי הַפְּשִׁי אַחֲרֵי זֶמֶן. הַנָּהָה זֹה אֵינָה מֵתֵאֲשָׁרֶת, כִּידוֹעַ — מְכַל
 מְקוֹם לֹא בִצּוֹרֶתָה הַקִּיצוֹנִית הַזֹּאת — עַיִ הָעִיּוֹן בַּתּוֹלְדוֹת הַבִּיּוּרִים בַּקִּבְנִיט הַבְּרִיטִי, אֲשֶׁר
 קִדְמוּ לְפִרְסוֹם הַכְרוֹת בִּלְפוֹר וּבְנוֹסַחֲאוֹת הַשּׁוֹנוֹת שֶׁל הַהַכְרוֹזָה אֲשֶׁר הוּצְעוּ. אֵךְ כִּלְפִי הַמִּגְדֵּס
 תּוֹפֵס מְרָלוֹ עֲמֵדָה שׁוֹנָה בַּתְּכִלִּית: הַמְגִדֵּס נַעֲרָךְ מִתּוֹךְ יִדְעָה בְּרוּרָה שֶׁל הַמַּצֵּב בֶּאֱרֵץ־
 יִשְׂרָאֵל וְשֶׁל דְּרוֹת. יְהוּדִים וְעֵרֶבִיִּים. וְהֵנָּה, לְמִרּוֹת עוֹבֵדָה זֹאת „מִנִּית. נֹסַח הַמְגִדֵּס,
 שֶׁהַיְּהוּדִים יִהְיוּ, בְּמֹקְדָם אוֹ בְּמֵאוֹחֵר, רֹבַב בֶּאֱרֵץ־יִשְׂרָאֵל. הַהוֹרָאוֹת הַנּוֹגְעוֹת לְאוֹכְלֵסִיָּה
 הַלֵּא־יְהוּדִית הֵן הוֹרָאוֹת הַמְכוּנוֹת לְמִיעוּט; הֵן הוֹרָאוֹת הַדּוּמוֹת לֵאלוֹ, לְמִשְׁל. שְׁנוּעֵדוֹ
 לְהַגִּנָּה הַסּוֹדֵטִים בְּצ'וֹסְלוֹבִקִּיָּה” (ע' 54). אֵךְ, לְדַעַת מְרָלוֹ, לֹא הִצֵּד הַמִּשְׁפָּטִי קוֹבַע. טַעוּת.
 מִרָה טַעוּ, לְדַבְּרִיו, הַצִּיּוֹנִים, בַּחֲשֶׁבֶם שִׁיכּוֹלוּ לְחַיִּיב אֶת הָאֲנְגֵלִים לְהִסְתַּבֵּךְ עִם הָעֵרֶבִים
 לְשֵׁם הַצִּיּוֹנוֹת בִּלְבָד, בְּמִידָה שֶׁאֵינָהּ הוֹלֵמַת אֶת הָאִינְטֵרְסִים הָאִימְפֵּרִיאֲלִיִּים שֶׁל בְּרִיטַנְיָה
 בְּמִזְרָח הַקְּרֹב וּבַעֲלוֹם.

תִּיאוֹר מַעֲרֻכּוֹתֵיהֶם הַחִבְרָתִיּוֹת וְהַמְדִּינִיּוֹת שֶׁל עֵרֶבִי אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל אֵינוֹ עֲשׂוֹי לְחֹדֶשׁ
 דְּבָר לְקוֹרֵא הַמְּקוֹמִי. וְלַעֲתִים הוּא פִּשְׁטָנִי מְדִי וּמִפְרִיו בַּהֲשַׁפְעַת הַגּוֹרָמִים הַכִּלְכִּלִּים. אֵכֵן,
 תִּיאוֹר זֶה חֲפְשִׁי מְכַל רֹמַנְטִיקָה וְסִנְטִימֵנְטָלִיּוֹת. בְּעִלֵּי הָאֲחֻזּוֹת הָעֵרֶבִיִּים טוֹמַטְמוֹ, לְדַעַת
 מְרָלוֹ, עַיִ חִיִּים קִלִּים — וְהֵאֵיכִרִים — עַיִ עֲבוּדָה מִפְּרִכָּת (הַשּׁוּוֹה ע' 66). הַמַּעֲמֵד הַבִּינּוֹנִי
 עֲמַד בַּתְּחִילַת הַתַּתְּחַחוּתוֹ בִּשְׁעַת שְׁחֹרֵר הָאֶרֶץ מֵהַתּוֹרִכָּה הַהוּא־הוּא אֲשֶׁר הִיָּה מוֹכֹרָה
 לְיַהֲפֵךְ לְנוֹשָׂאָה הָעִיקְרִי שֶׁל הָלְאוֹמֹנוֹת הָעֵרֶבִיִּים. מְרָלוֹ מִנְסָה לְהוֹכִיחַ שְׁמַעֲמַד עֵרֶבִי בִּינוֹנִי
 זֶה יָדַע לְלַכֵּךְ לְבְרִית אֲנְטִי־צִיּוֹנִית לִוְחַמַת אֶת יִתֵּר הַשִּׁכְבוֹת הָעֵרֶבִיּוֹת בֶּאֱרֵץ, וְהוּא קוֹשֵׁר
 אֶת הַתְּפִרְצוּיֹת מֵאוֹרְעוֹת הַדְּמִים בְּמִשְׁבָּרִים כִּלְכִּלִּים אֲשֶׁר קִדְמוּ לָהֶם (29—1927; 36—1935).
 תִּיאוֹר זֶה אֵינוֹ הוֹלֵם בְּשׁוֹם פָּנִים אֶת הַמַּצִּיאוֹת. הַמּוֹרֻכְכַת הַרְבֵּה יוֹתֵר. לַעֲוֹמַת זֶה קֶשֶׁה שֶׁלֹּא
 לְהִסְכִּים לְסִיכּוֹם הָבֵא בְּדַבָּר הַמְּפִלְגוֹת הָעֵרֶבִיּוֹת הַשּׁוֹנוֹת, שְׁנִתְקִימוּ. בֶּאֱרֵץ עֵרֶב מֵאוֹרְעוֹת
 1936: „בֵּין מִנְהִיגֵי הַמְּפִלְגוֹת הַשּׁוֹנוֹת לֹא הָיוּ הַבְּלִי עֲקֵרוֹן אוֹ מִטְרָה. כּוֹלֵם כֹּאחֹד רִצּוֹ
 עֲצָמָאוֹת לְאוֹמִיִּים... כּוֹלֵם כֹּאחֹד רֹאוּ בַּעֲצָמָאוֹת לְאוֹמִית הַזּוֹמְנוֹת לַעֲלִיָּה אִישִׁית. אֵין לְהַתְּפַלֵּא,
 אוֹלֵי, עַל אִי־כּוֹלֵתָם הַגְּמוּרָה לְנוֹסֵחַ אִיזוֹ מְדִינִיּוֹת חִבְרָתִית שֶׁהִיא. יֵשׁ לְהַתְּפַלֵּא יוֹתֵר עַל
 הַמַּצָּה הַנּוֹחוּשָׁה, עַל הָעֵדֵר כָּל נִסְיוֹן לְהִסְתִּיר אֶת חוֹסֵר הַתַּעֲנִינּוֹתָם הַגְּמוּרָה בְּכָל דְּבָר אֲשֶׁר
 לֹא הִיָּה. עֲלוֹל לְקֵדָם בְּמִישְׁרֵין אֶת הָאֲמִבִּי־צִיּוֹת הָאִישִׁיּוֹת שֶׁלָּהֶם” (ע' 80).

הַצִּיּוֹנוֹת הֵיָּה, בְּעִיַת מְרָלוֹ, לְאוֹמִיּוֹת כִּכֵּל לְאוֹמִיּוֹת אַחֲרָה, תּוֹצָאָה שֶׁל גִּל הָלְאוֹמִיּוֹת
 בִּאִירּוּפָה. בִּאֻפֶּן זֶה, חֲסֵרוֹ, לְדַעַת, הִיסוּדוֹת הַרוּחָנוּיִים שִׁדְּחָפוּ אֶת הַתְּנוּעָה הַצִּיּוֹנִית
 לְנִסְיוֹן רִצְיָנִי שֶׁל שִׁתּוּף פְּעוּלָה עִם הָעֵרֶבִים. בַּעֲדֹ שׁוֹמַחְבֵּר עוֹמֵד עַל כְּמָה וְכְמָה מֵהִישְׁגִּל
 הַתְּנוּעָה הַצִּיּוֹנִית חֹזֵר הוּא, שׁוֹב וְשׁוֹב, לְהֵאֲשָׁמָה זֹה שֶׁל חוֹסֵר מֵאֻמָּךְ מִצֵּד הַיְּהוּדִים לְשִׁתּוּף
 פְּעוּלָה עִם הָעֵרֶבִים. בְּלִי לְנַמֵּךְ אֶת הַדְּבָרִים, טוֹעֵן מְרָלוֹ, שֶׁלְהִסְתַּדְּרוֹת הָעוֹבֵדִים הִיתָה,
 בְּכ"ז, הַזּוֹמְנוֹת הַזּוֹנָת לְכְרוֹת בְּרִית עִם הָעַמִּלִּים הָעֵרֶבִים, הַזּוֹמְנוֹת אֲשֶׁר הוֹזַחְתָּ; וְהוּא
 מְכַרִּי, שׁוֹ הִיתָה „הַזּוֹמְנוֹת שֶׁאֲבָדָה לְתַנוּעַת הַפּוֹעֲלִים וְגַם לְגֹזַע הַיְּהוּדִי” (ע' 87). בִּאִיזוֹ

(1) שְׁנִרְכּוֹשׁ עַיִ יְהוֹשֻׁעַ חֲנָקִין וְלִ בְּקִנְיָתוֹ הַגְּדוֹלָה בִּשְׁנֹת 1921—1926. — הַמַּעֲרָ.

מידה שטחיות הן ידיעות המחבר בעניינים אלה² אפשר ללמוד מן העובדה, שהוא ממשיך וכותב מיד אחרי כן (ע' 88) לאמור: „מפלגת הפועלים הגדולה בארץ ישראל, פרט להסתדרות, היא מפלגת הרביוניסטים, אשר דרשה תמיד את הריביויה של המגזר על מנת לכלול את עבר־הידון בבית היהודי הלאומי...“.

לאחר סקירה קצרה על השתלשלות העניינים בארץ בשנים 1920—1935 נגש המחבר לפרק המעניין ביותר של ספרו: תולדות המרד הערבי 1936—1939. התקופה הראשונה של המרד היא עד לבואה של הועדה המלכותית בסוף 1936. שוב עוברים לנגד עינינו מאורעות הימים הקרובים־הרחוקים ההם. אחרי רציחות יפו של אפריל 1936 מתארגן הועד הערבי העליון בהנהגת תנועת השביתה הערבית. בועד זה השתתפו כל המפלגות הערביות. ועדות השביתה כופות אותה באמצעות מעשי אלמות נגד „מפירה“, — תחילה ביפו, ואח־כך ביתר חלקי הארץ. הממשלה, אשר יכלה לעצור התפתחות זו בנקל ע״י ריסון המשביתים, עומדת מן הצד. התקפות על יהודים ועל רכושם חוזרות וגשנות פה ושם. בהרים מצטרפות הכנופיות הראשונות. כוחן מגיע באוקטובר 1936 ל־5000 איש, בזה „אנשי־מצודע“ (גוררים).⁽²⁾ באוגוסט מופיע בארץ פאזיז על אקאג'י. בזמן זה ממלא המופתי שני תפקידים: כנשיא הועד הערבי העליון הוא מנהיג המרד הפסיבי, השביתה; ויחד עם אנשי מפלגתו הוא מנהל גם של המרד הלוחם, הכנופיות שבהרים. תגבורת צבאית מגיעה ארצה — ולבסוף הדיביוזה הראשונה, שאנשי־המילואים שלה נקראו במיוחד אל הדגל. אולם הפקודה — התגוננות בלבד. כמעט לא נעשה כל ניסיון לתקוף את הכנופיות בהרים. אין מפעילים משטר של „חוק צבאי“. עד ספטמבר 1936 נשאר הפיקוד על הכוחות הבריטיים שבארץ בידי האויריה.⁽³⁾ הפיכתה של יפו הישנה למרכז טרוריסטי מביאה לידי החלטה לפוצץ חלק ממנה, ולסלול כבישים שיאפשרו לצבא את הגישה בשעת הצורך אל פנים העיר הצפופה ואל הגמל. מרלו מתאר בחריפות את פרשת־ההיסוסים ההיסטוכוכים, באותו קיץ־סתיו 1936 בין הממשלה, הצבא ובתי־הדין מסביב לעניין זה (של פיצוץ השכונות ביפו, וכן בכל סוגיית משפטי המאורעות, בה התייצב השופט הראשי לצד המתמרדים הערביים) — ואת ההשפעה השלילית של כל אלה על עמדת הלשטון בארץ מול מוזימת־הערבים. בספטמבר נתון הועד הערבי העליון בקושי רב. צבא אנגלי זורם לארץ. עונת ההדרים המתקרבת מסכנת את השביתה, (שקיימה בנמלים ובכפרים בעונה המתה, ודמתה בזה ל„שביתות־שבת“ הערביות הידועות. — מערכת). עתה נכנסים לענין השליטים של מדינות ערב, „לפי בקשת שליטי ערב“

[illegible]

מפסיק הועד הערבי העליון את השביתה. לכנופיות ניתנת האפשרות להפסיק את הפעולות ברצונן הן, ללא נסיון לפרק את נשקן. השלב הראשון נסתיים. נהרגו בו כ-40 אנשי צבא ומשטרה. 89 יהודים, 500—200 ערבים. מצפים עתה לבוא הוועדה המלכותית. עליה הודיעו כבר לפני כן.

אין צורך לחזור כאן על תיאור חקירותיה ומסקנותיה. של ועדת פיל. הערבים רחו את הדו"ח מעיקרו, גם היהודים בחלקם שללו את החלוקה, ובחלקם מתחו בקורת חריפה על הנחות מסויימות שבדין וחשבון, דרשו שנוי גבולות וכו'. תחילה נתקבל הדו"ח ברצון ע"י דעת הציבור הבריטית. הממשלה ביקשה לכנס ישיבה מיוחדת של ועדת-המנדטים, לדון בשאלת החלוקה. "טיימס" קיבל את הדו"ח בברכה. אך ידידי היהודים בבית הנבחרים לא תמכו בתכנית החלוקה, בעוד שידידי הערבים תקפו אותה בשצף קצף. לבסוף הציע צ'רצ'יל עצמו (שהיו לו גם ספקות לעיקרו של הדבר, "סן תהפוך המדינה היהודית לכוח צבאי מכריע במזרח" — ה מ ע ר') שבית הנבחרים לא יחליט בענין החלוקה לפני הדיון בוועדת-המנדטים. שקיעת התכנית החלה. מכאן ואילך חיפשה הממשלה דרך להתחמק מענין החלוקה.

בינתיים נתחדש ונתחזק המרד הערבי. ב-27.8.37 נרצח בנצרת נציב מחוז הגליל, אנדריוס. ומשה ימים אחרים כן הוכרו הועד הערבי העליון כמוסד בלתי-חוקי. נתפרסמה פקודה לאסור על חברי הועד ששהו בארץ. המופתי סולק מתפקידיו הרשמיים החשובים ביותר. כספי הוקף הומועצה המושלמית הועמדו תחת פיקוח ישיר של הממשלה. המופתי ברח — תחילה למסגד-עומר ואח"כ לסוריה — ומשם הוסיף לנצח על המרד. מסוף 1937 ועד אוקטובר 1938 הלכה ועלתה עצמת המרד הערבי. ואלו חודש זה הוא חודש המפנה הצבאי. כוחות הצבא שוב הגיעו עתה ל-17 בטליונים (מאורגנים בשתי דיביזיות). כבישים נסללו באיווריים חשובים (בתוך זה — כביש הגבול הצפוני). הצבא קיבל את השלטון לידי ונציבי המחוז נהפכו, בעצם, ליועציהם של מפקדי האיוורים הצבאיים. התנועה בכבישים הוגבלה, ונסיון הערבים להחרים את "רשיונות-התנועה" שנדרשו מעתה — נשבר בעונת ההדרים. הצבא החל לחדור אל כפרים ערביים שבלב איוור המורדים, "המשולש המסוכן" (טול-כרם—שכם—ג'נין). האוכלוסיה הערבית, אשר עיפה מזמן מהמרד והמשיכה בתמיכתה בו בעיקר מתוך פחד מפני המורדים, "המקצועיים", החלה לפחד יותר מפני הצבא. את כל הדברים האלה, מעיר מרלו, צריך היה לעשות ביתר הקדמ. בסופו של דבר היה זה מונע קרבנות בנפש ומחזיר את השלום מהר יותר. אך בשדה המדיניות חלה התפתחות אחרת. ועדת וודהד חיסלה את תכנית החלוקה. רבו הסימנים, שאנגליה עומדת על סף מדיניות חדשה בארץ — ויסודה ויתורים מרחיקים לכת לערבים על חשבון היהודים. פעלו בכיוון זה השפעת המצב הבינ-לאומי (סכנת המלחמה עם גרמניה), אי-הרצון למשול בשוב הערבי, באמצעות "החוק הצבאי" בלבד, במשך תקופה ממושכת, וכל מערכת האינטרסים הבריטיים במזרח הקרוב. בסימן זה כונסה ועידת "השולחן העגול" בלונדון, שאליה הוזמנו כל מנהיגי הערבים המגורשים, פרט למופתי (אבל בראש וראשונה — מאנשי המופתי), ב"כ המדינות הערביות ונציגי היהדות העולמית.

מרלו מדגיש מאוד שלא המצב הצבאי בארץ הוא שקבע את התוצאה המדינית. עוד ששה חדשים וקולו של העם הערבי היה נשמע לראשונה מאז תחילת המרד" — אומר בעלי-הספר; והוא מוסיף: "שמה זאת היתה הסיבה, שבגללה גמרה פתאום הממשלה הבריטית אומר להגיע ליישוב העניינים בכל המהירות האפשרית..." הכפריים התקוממו על סתירתה "הלוחמים", אשר גילו מהם את הכל. כוח הסבל של הערבי הפשוט הגיע לקצו. "ההתקוממות המדינית נסתיימה להלכה ולמעשה: מתנות המורחים נותצו והכנופיות הקטנות הניתן תחת-איתותם פושטים באחר ביה-החלוקה (ע"פ 213). האכזריות (ההרגים בלבד) בשנת 1938 הן-הערבים-אורחים (בהיבט הגדול-כנראה) — ע"י אנשי הכנופיות) = 486, מוקדמים 1138, יתקשים 222, בלתי-שם 69, אחרים 12, אבידות המוחתמים

היו בלי ספק גדולות יותר מן המספר הרשמי⁵ — אכן, תחומיו של מושג זה שבסטטיסטיקה לא תמיד ברורים היו.

בועדת „השולחן העגול“ נתברר עד מהרה, שממשלת צ'מברליין מוכנה לבגינה קיצונית ביהודים. בשלב מסויים הובאה הצעה „כמעט מהממת ע"י חוסר הבושה שבה“ (ע' 216): המנדט צריך היה להסתיים, ועידה חדשה צריכה היתה להתכנס בעוד כמה חדשים כדי לקבוע את חוקתה של א"י בתורת מדינה ערבית עצמאית תחת הגנת בריטניה, אשר היהודים יהיו בה מיעוט „מוגן ע"י ערבויות“. הערבים לא הסתפקו בזה. הם לא רצו לחכות עד הסתיו, פן יסתבר הענין. הם רצו עצמאות לאלתר. „הערבים הוניחו — כהערכת מרלו — את הזדמנותם. הם שגו את אותה השגיאה אשר שגו היהודים בענין החלוקה. אילו קיבלו היהודים את הצעות פיל מיד וללא תנאים, מתוך הכרה, כי זו היתה ההצעה הטובה ביותר שיכלו לקבל בזמן מן הזמנים, כי עתה יכלו להבטיח את הגשמת ההצעות. הללו, אך הם עמדו על המקח. היססו ואיבדו את הסיכוי שלהם“⁶. כך קרה את הערבים בועידה. כלומר, מתכון מרלו לומר, במקום מדינה ערבית לאלתר בא „הספר הלבן“ של 1939. אין צורך לצטט את מרלו ביחס ל„ספר הלבן“. אין הוא מנסה להסוות כלל את אי-הצדק, את אי-החוקיות ואת הציניזם של תעודת המעל.

בסכום נוסף עומד מרלו על מהלך המרד הערבי, ומציין בו כמה וכמה נקודות צבאיות-מדיניות מעניינות.

כך הוא רואה את אחד המושגים העיקריים של ההנהגה הבריטית בארץ בכך, שלא הבינה בעוד מועד, עד מה הרחיקה לכת התערערות פיקוחה ושלטתה על חלקים רבים של הארץ, וביחוד על אזורי הכפרים שבהרי השומרון וחלקים מן הגליל, ושלא החליטה על „תרופה“ מסקנית מרחיקה-לכת: א. להכריז על אזורים אלה כעל מופרשים וכנמצאים מעבר ל„חזית“-משמר קבועה ובצורה; ב. לראותם, לאחר הכרזה כזו ולאחר כינון קו המשמרות הרצוף, כתחום-אויב ולנהוג, במלחמה בהם, בהתאם לכך — דבר שהיה משחרר את הצבא (ואת חיל-האוויר) מן ההגבלות שלגבי תושבי ארץ-חסות בריטית, אשר כמעט הניאו את המלחמה הממשית בכוחות-המתמרדים ועשאוה בלתי-יעילה מעיקרה. ולדעתו רק לאחר ששבירת ההתנגדות הערבית כבר היתה מושגת והולכת, למעשה, לא כתוצאה ממעשה צבאי גדול ומחושב אלא כפרי התהליך הממושך ו„הטבעי“ של התרוששות, התעייפות והתפצלות פנימית — רק לאחר כל אלה החלו השלטונות הצבאיים לנקוט בשיטת אמצעים, שלדעת המחבר היתה יעילה וקולעת למטרה, הכוונה היתה, בעיקר, להנהגת חובת כרטיסי-הזהות ולעניין רשיונות-הנסיעה ורשיונות-המכירות המיוחדים, שאפשר לראשונה התמצאות-של-משמש בתנועת האוכלוסיה הערבית והשתלטות עליהן לשם מניעת

(הסוף בעמוד 83)

5) הנחה זו משכנעת מאוד לאור הבדלי היחס שבין הרוגים מזה, ופצועים מזה שבסוגי הנפגעים השונים:

הרוגים	פצועים	
486	636	1. ערבים ואזרחים
1138	196	2. מורדים
292	649	3. יהודים
69	233	4. בריטים

בולט כאן לעין היחס ה„בלתי-טבעי“ שבין הרוגים לפצועים באבידותיהם הסטטיסטיות של המורדים הערביים, אשר במקצת, אולי, אפשר ליחסו לתגרת ידם של החיילים, אך בוודאי יש בו חלק רב לסילוק פצועים לפני שנשבו. — המערכת.

6) אכן, מן הנסיון הבריטי של דיונים דומים, ידוע יפה גם סוג לקח אחר: כשהנאציזם בהצעה מסויימת הופך אח"כ, כביכול, ל„בעל-העניין, והוא חייב לוותר ויתורים מגוונים הצעה, בכדי להגיע ל„פשרה הגנת“ עם שולליה. — המערכת.

מלחמות ישראל

עם ארם

(סוף)

חותמת ישפה שנמצאה במגדו. מעל לתמונת הארי השואג ומתחתיה הרוחות בבתם העברי הקרום המלים: "שמע עבד ירבעם", שמע היה כנראה שר צבא ומפקד עיר המבצר מגדו, בימיו של ירבעם ה'.

בימי יורשיו של אחאב, אחזיהו (1/852 לפסה"נ) ויהורם (851—842), ירדה קרנה של מלכות ישראל, אחרי דור של שגשוג מדיני וגאות כלכלית. איזוריה הצפוניים של ארץ גלעד נפגעו קשה מחמת הלחץ המתמיד של הארמים, והתסיסה בדרום עבר־הירדן המזרחי נסתיימה בשחרורה של ארץ מואב מעול בית עמרי: „ומישע מלך מואב היה נוקד והשיב למלך ישראל מאה אלף כרים ומאה אלף אילים צמר ויהי כמות אחאב ויפשע מלך מואב במלך ישראל" (מל"ב, ג', ד'—ה'). מאמצי יהורם בן אחאב ובן בריתו יהושפט להשיב את מואב לישראל נכשלו כליל. מישע מלך מואב יסד מלוכה מואבית העומדת ברשות עצמה, ומצבת־הנצחון שהציב בדיבון אשר בנחלת גד („כתובת מישע") מעידה, שהוא כבש שטחים ניכרים מאדמת ישראל בארץ גד וראובן, וספחם למדינתו. בעקבות מואב הלכה אדום, ופרקה את עול יהודה בימיו של יהורם בן יהושפט.

בסוף מלכותו מצא יהורם בן אחאב שעת כושר להכריז מלחמה על ארם־דמשק ולהשיב לישראל את אשר לקחו הארמים בעבר־הירדן המזרחי. בימים ההם פרצה מהפכה בדמשק והקיץ הקץ על השושלת, ששלטה בארם־דמשק מאז ימי שלמה; את כסא המלוכה ירש חואל, שר צבאו של בן־הדד הב'. מהפכה זו עודדה כנראה את אויבי דמשק ונקשר קשר, שחוטיו נמשכו בוודאי מיהודה וישראל עד אשור. בשנת מלכותו האחרונה (842) עלה יהורם מלך ישראל, ואתו מלך יהודה, על רמות־גלעד, אבל נפצע בקרב והיה נאלץ לעזוב את המערכה ולהתרפא ביזרעאל, בירת־החורף של בית עמרי (מל"ב ח', כ"ח—כ"ט). בימי מבוכה אלה פרצה המהפכה הלאומית־הדתית בישראל, שטופחה על ידי אלישע הנביא והיתה מכוונת נגד בית עמרי ונגד פולחן הבעל הצורי כאחד. המהפכה נסתיימה בהשמדת בית המלוכה, בעקירת הפולחן הזר ובהמלכתו של שר הצבא יהוא, מנהיג המרד. מדיניות החוץ והפנים של מלכות ישראל נשתנתה בתכלית. הקשרים האמיצים עם יהודה ועם צור, שנקשרו בימי בית עמרי, נותקו. סכנת ההשתעבדות לארם־דמשק אילצה את יהוא לבקש תשועה ממלך אשור, אויבם הגדול של הארמים, שהפיל את חתיתו על כל המלוכות בסוריה ובארץ־ישראל. וכאשר עלה שלמנאסר הג' על דמשק בשנות 841 ו־838 לפסה"נ, שלח לו יהוא מס כבד, אף בחלוף הלחץ מצד אשור חידש חואל ביתר עוז את מלחמותיו עם מלכות ישראל, שנשארה מבודדת, ולא עצרה כוח להגן על גבולותיה. „בימים ההם החל ה' לקצות בישראל, ויכס חואל בכל גבול ישראל" (מל"ב כ', ל"ב). חילות ארם כבשו את כל ארץ הגלעד

[illegible]

18

של שפל נמשך בשנות מלכותו הארוכות של יהוא (814—842/1) וגם בזמנו של יהואחז בן יהוא (814—798), כאשר על כסא המלוכה בדמשק עלה בן־הדד הג' בן חזאל, המכונה מרא בכתובות האשוריות. "ויהר אף ה' בישראל ויתנם ביד חזאל מלך ארם וביד בן־הדד בן חזאל כל הימים" (מל"ב י"ג, ג'). צבא־הרכב הישראלי, שהגיע לעצמה בימי בית עמרי, נשמד כמעט כליל על ידי מלך ארם, "כי לא השאיר ליהואחז עם כי אם חמשים פרשים ועשרה רכב" (ועשרת אלפים⁽¹⁾) רגלי, כי אבדם מלך ארם וישימם כעפר לדוש" (שם, פס' ז'). על שעת מבחן קשה זו לשוב הישראלי למדים אנו הרבה מן הסיפורים על אלישע הנביא (מל"ב ה'—ו'). מלך ישראל היה אנוס להיכנע, אבל את שערי שומרון לא פתח לפני גייסות הארמים. ומאחד הסיפורים אפשר להסיק את המסקנה, כי נסיונו של בן־הדד לכבוש את עיר־הממלכה בסערה נכשל כליל; לאחר שפשטה שמועה במחנות ארם, כי שכר מלך ישראל את מלכי החתים ואת מלכי מצרים לבוא עליהם, גם חיל בן־הדד והשאיר אחריו שלל רב (מל"ב ו', כ"ד — ז', כ'; וביחוד ז', ו'). מסתבר, ששמועה זו לא היתה שמועת שוא. עדות לכך משמשת אסטילת הזכרון של זכר מלך חמת (היא חמת החתית בסוריה התיכונה) ולעש. הכתובת של האסטילת הכתובה ארמית מתארת את נצחונו של זכר על ברהדד בר חזאל מלך ארם ועשרת בני כריתל, ויש כנראה ליחסה לשנת 810 לפסה"נ בקירוב⁽²⁾. מלחמה זו היתה נטושה, בלי ספק על השלטון בסוריה התיכונה בכלל ועל איזורי־הבינים בבקעת הלבנון בפרט.

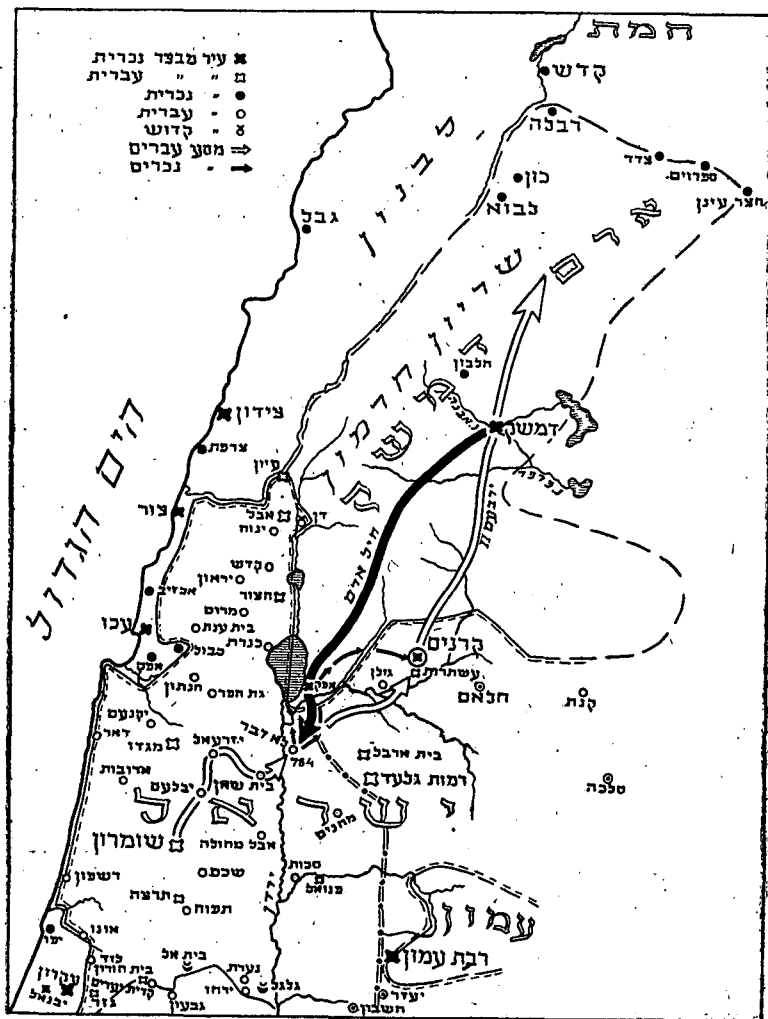
אחרי שנים מעטות נכנסו סוריה וארץ־ישראל לשלב היסטורי חדש. מלכות אשור, שירדה פלאים אחרי מות שלמנאסר הג', נתאושה בסוף המאה ה' לפסה"נ, והמדינים הפנימיים בסוריה הכשירו את הקרקע להתערבות האשורים. על התמורה שחלה בישראל אומר ההיסטוריוגרף העברי: "ויתן ה' לישראל מושיע ויצאו מתחת יד ארם וישבו בני ישראל באהליהם כתמול שלשום" (מל"ב י"ג, ה'). ה"מושיע" איננו אלא הכובש האשורי הגדול אדדניררי הג', שערך מסעות אחדים לסוריה ועד פלשת הגיע. בשנת 805 לפסה"נ שם אדדניררי מצור על דמשק והכריח את מרא (הוא בן־הדד הג') להיכנע ולשלם לו מס כבד מאוד. ואגב נזכרות ברשימות המדיניות, שהכירו במרותה של אשור, גם ארץ עמרי (מלכות ישראל), אדום ופלשת. מסעות אדדניררי הג' ערערו את אשיותיה של מלכות־דמשק, שהיתה המלוכה החשובה ביותר בסוריה במשך מאה שנה, התישו את כוחותיה ודלדלו את משק המדינה. אז התעוררה גם מלכות ישראל למלחמת תנופה עם ארם, שהתחילה בימי יהואש בן יהואחז (798—784), והוכתרה בהצלחה: "וישב יהואש בן יהואחז ויקח את הערים מיד בן־הדד בן חזאל אשר לקח מיד יהואחז אביו במלחמה, שלוש פעמים הכהו יואש וישב את ערי ישראל" (מל"ב י"ג, כ"ה). את מפעל אביו המשיך ירבעם הב' בן יהואש (784—744). ארם־דמשק נחלה כנראה תבוסה גמורה בקרבות, שנערכו בלא־דבר אשר בעמק הירדן, (מזהים אותה עם אם א־דבר דרומה מואדי־אל־ערב⁽³⁾) ובקרנים (היום שיח־סעד), עיר־מבצר חשובה ומרכז של מחוז בארץ

(1) יש לשים לב ליחס שבין מספר הפרשים (הסוסים) לבין מספר המרכבות (1:5). כאמור לעיל (מלכות ל"ה, ע' 29, הע' 4) היתה היחידה הקטנה ביותר בצבא אשור (בימיו של אדדניררי הג') מורכבת מעשרה חיילים ובראשם שר העשרה, שלרשותו עמדו מרכבה אחת וארבעה סוסים.

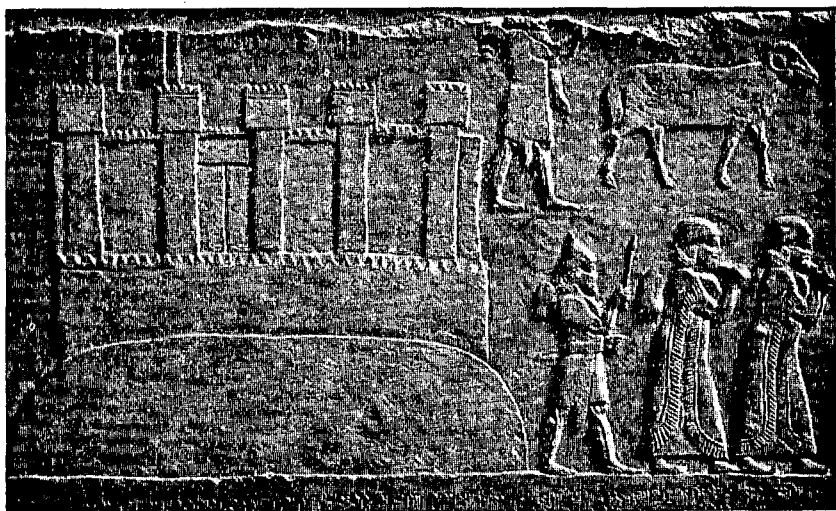
(2) ר' עליה ש. ייבין, תולדות הכתב העברי, ע"ע 136—138. חוקרים רבים מייחסים את הכתובת לשנת 775 בקירוב, ובנודון התאריך נחלקו החכמים בדעותיהם.

(3) עיר זו נזכרת גם בשמואל ב', י"ז, כ"ז; ט', ד—ה'; וכן ביהושע, י"ג, כ"ו ("לדבר"). ויתכן שנודעה לה חשיבות איסטרטגית כצומת־דרכים סמוך למעברות הירדן. חיזויה המוצע הוא מסופק מאוד.

בשן. לנצחונם זה של בני ישראל מרמז כנראה עמוס בנבואתו (י', י"ג): „השמחים ללא דבר, האומרים: הלא בחזקנו לקחנו לנו קרנים". ירבעם לא הסתפק בשחרור עבר הירדן המזרחי מעול ארם. הוא שב והכניע את דמשק תחת יד ישראל והשתלט גם על איזוריה הצפוניים עד גבול מלכות חמת (מל"ב י"ד, כ"ח); „הוא השיב את גבול ישראל מלבוא חמת עד ים הערבה" (שם, פס' כ"ה), כלומר הוא כבש לא רק את מלכות דמשק בלבד אלא גם את מלכות מואב, שבטחוהו היה קשור קשר

ברשותו האדיבה של דר. י. שפירא

תגלת־פלאסר ה־11 מלך אשור כובש את עִיר־המבצר החשובה בבשן, סלע המחלוקת בין ישראל לבין ארם־דמשק במשך דורות אחדים, ומגלה את תושביה אשורה. — תבליט מכלח השמור כעת במוזיאון הבריטי בלונדון.

בלי־נתק בשגשוגה המדיני של מלכות דמשק, למאורעות אלה מרמזים כנראה דברי הנבואה של עמוס: „ושלחתי אש בבית חזאל ואכלה ארמונות בן־הדד, ושב־רתי בריח דמשק והכרתי יושב מבקעת און“ (א׳, ד׳). וכאשר נכבשה הממלכה הארמית החזקה, שנתנה יד לכל אויבי ישראל, באו ימי תוקף חיצוני ושלווה פנימית לא רק למלכות ישראל כלבד אלא גם למלכות יהודה. עזיהו מלך יהודה ובנו יותם הרחיבו גם הם את גבולות מלכותם, הכו את הפלשתים ואת הערבים וכבשו את כל ארץ אדום עד אילת. על השלטון הישראלי בעבר הירדן המזרחי, עד המדבר במזרח ועד החרמון בצפון, מעידות גם רשימות היחש של תושבי ארץ גלעד וארץ בשן, ש„התיחסו בימי יותם מלך יהודה ובימי ירבעם מלך ישראל“ (דברי־הימים א׳, ה׳, וביחוד פסוק י״ז).

אמנם, תקופת הזוהר חלפה עד מהרה. ירבעם לא עצר כוח להחזיק לאורך ימים בארצות ארם, ובסוף ימיו חזרה דמשק ועלתה על הבימה המדינית של סוריה. אז באה שוב גם עלייתה של אשור לגדולה, שנחלשה אחרי אדד־ניררי הג׳ ובמשך דור שלם לא הדריכה את מנוחתם של עמי סוריה. כבר בראשית מלכותו התחיל הכובש הגדול תגלת־פלאסר הג׳ מלך אשור (745—727) להפיל את חתיתו על כל המלוכות „בעבר הנהר“ (מערבה מהנהר פרת). ולא בכדי התנבא עמוס לאמור: „כי הנני מקים עליכם בית ישראל..... גוי, ולחצו אתכם מלבוא חמת עד נחל הערבה“ (ו׳, י״ד). כבר בשנת 743 הנחיל תגלת־פלאסר תבוסה מכריעה למלוכות סוריה, אחדות מהן הפך לפחיות אשוריות, והכריח גם את מדינות ארץ־ישראל להיכנע למרותו. גם מלכות ישראל נפגעה קשה; עם מות ירבעם התחילו מהומות בשומרון, שלא חדלו עד ימי חורבנה של המדינה. חלופי בתי־המלוכה היו לחזון נפרץ; המסים הכבדים ששולמו לאשור דלדלו את משק הארץ; הבטחון הציבורי נתערער ושעת ההאבקות הגורלית עם המשחתית הגדול, אשור, קרבה והלכה. ושעת

מבחוּן זו למלכי סוריה וארץ־ישראל חדלו המדנים שבין שתי המדינות היריבות. דמשק וישראל. בשנת 734/3 כרת רצין מלך דמשק ברית עם פקח בן רמליהו מלך ישראל, ואליהם נצטרפו כמה מלוכות־ננס בפלשת, תכניתם היתה ליצור ברית מוצקה של מלכים שתוכל להתיצב נגד מלך אשור, כמו בימיהם של בן־הדד הב' ואחאב. אבל הפעם היה המצב שונה בתכלית. הצבא האשורי האדיר פרץ את כל המכשולים בדרכו, מלכויות ארם וישראל היו חלשות מדי ולא עצרו כוח לשתף בברית את כל המלכויות הסמוכות. כמכשול קשה ביותר נתגלתה לרצין ולפקח עמדתו של אחז מלך יהודה, שמאן לתת להם יד; וכאשר ניסו לכפות עליו את ההצטרפות לברית ועלו על ירושלים, ביקש אחז עזרה מאשור. זו היתה שעת מועקה ליהודה; לחץ בני הברית היה קשה מנשוא — „ארם מקדם ופלשתים מאחור ויאכלו את ישראל בכל פה“ (ישע' ח', י"א). גם ארץ אדום נכבשה מיד מלך יהודה (מל"ב ט"ז, כ'). כמו כן קשרה מפלגת אצילים בירושלים קשרים אמיצים עם בעלי הברית. אבל מדיניות הפיוס כלפי אשור, שבה נקט אחז מלך יהודה, היתה, בלי ספק, מותנית על־ידי המצב הכללי, שנוצר בסוריה ובארץ־ישראל בימי תגלת־פלאסר, והיא שהצילה את יהודה מכליה. במדיניות זו תמך גם ישעיהו הנביא, שאימץ את המלך שלא להיכנע לאיומי בעלי־הברית: „השמר והשקט, אל תירא ולבבך אל ירך משני זנבות האודים העשנים האלה בחרי־אף, רצין וארם ובן־רמליהו“ (ישע' ז', ד').

בשנת 733 עלה תגלת־פלאסר הג' על דמשק ויתפשה (מל"ב ט"ז, ט'). באותה השנה כבש מלך אשור את כל גלילות דמשק, ובכללם את ארץ הבשן, והפקיד עליהם פחות. בשנת 732 הבקיע אליו גם את מחוזות ישראל העשירים, את הגלעד, את הגליל ואת השרון, והפכן לפחות אשוריות⁴. שארית המלוכה הישראלית הצטמצמה בהרי שומרון והתקיימה עוד שנים מספר. גורלן של שתי המדינות היריבות, שהתחרו במשך מאתיים שנה על ההגמוניה בארץ־ישראל ובדרום סוריה, נחתך בעת ובעונה אחת. ארם־דמשק וישראל הוכרעו על ידי הממלכה האדירה, שהכניעה תחת שלטונה את כל ארצות אסיה המערבית, ובסופו של הדבר גם את מצרים. שתיהן ניסו להאבק עם גורלן, ומדי פעם בפעם עוד פרצו בארצותיהן מרידות נגד האשורים, אבל לחדש את חייהן המדיניים לא עצרו כוח.

(4) ר' מאמרי „מסע תגלת פלאסר הג' לארץ־ישראל בשנת 732 לפסה״נ“, ב״דיעות החברה העברית לחקירת א״י, א׳ (תרצ״ג), עמ' 1 ואילך.

והסג אָחור מִשְׁפָּט. וצִדְקָה מִחֻק מִצְדָּד ... וְהָיָה
הָאֱמֶת וְצִדְקָתוֹ. — — — וַיִּצְבֹּשׁ בְּגִדֵּי נָקִים
תִּבְבֹּשֶׁת — כָּצֵל גְּמוּלוֹת כָּצֵל יִשְׁלֵם, חֶמֶה לְצָרָיו
גְּמוּלָה לְאֹיְבָיו, לְאִיִּים גְּמוּלָה יִשְׁלֵם. יִשְׁעִיהוּ נִיט.

לקח עמים שוחר-דרור

ד. שאיפת הנאולה האירית - הדקע ושלבי-המאבק

שלושה דברים, שאינם שכיחים כל כך בתולדות תנועות השחרור הלאומיות, ציינו את ההיסטוריה של העם האירי: האורך הבלתי רגיל של תקופת מאבקו לעצמאות — מראשית המאה ה-12 עד אמצע המאה ה-20; הכפילות שבמבנה העם — מבחינת הרכבו האתני, דמותו התרבותית והלשונית ותפיסת יחסיו עם האומה האנגלית השכנה ועדיפת-הכוח — כפילות שנתהוותה תוך מאות השנים הארוכות של חדירת בני הגזע האנגלי והסקוטי לאירלנד, התישבותם בה והשתלבותם למסגרת אירית-לאומית; והגיוון הרב של צורות ההגנה, המחאה וההתעצמות, שהאירים ניסו בהם במאות השנים האחרונות, ואשר עקב אורך תקופת המאבק — הספיקו לחזור ולהישנות פעם בפעם — אם כי לא תמיד באותן התוצאות עצמן — בפרקי ההיסטוריה השונים של אירלנד. עם כל המיוחד הזה שבתולדות העם האירי, עשויים כמה גילויים בעמידתו על החופש ועל עניינים חיוניים, להזכירנו חזיונות בתולדות תנועות השחרור של עמים אחרים. הדבר מסתבר מאליו מן הגיוון הרב שבגילוייה ודרכיה של תנועת התקומה האירית, בדורותיה המרובים: — הגנת העצמאות; מרד האיקרים; הגירה כאנשי-צבא למרחקים; שיתוף עם פולשים-מסייעים מן החוץ; אגודות-ספרים של קושרים; חוגי-הוגים; מדינאים „משתפי-פעולה“ עם הזר, אך דואגים לשלום ארצם; תנועות עממיות — דתיות, סוציאליות או לאומיות; חברות תרבות ואיגודי לשון, זימרה ואספורט; תסיסה אגררית וחרם על נוגשים; הגירת המונים והקמת „גולה אירית“ מעבר לאוקיינוס, מסייעת ומדרבנת; חטיבות-צבא — פעם לעזרת השכן השליט בצר לו, ופעם מעבר לימים, כמקור גיבוש הכוח הלאומי; ארגוני נוער וארגוני נשים, צופיות; הגנה על הזכויות הכלכליות של הארץ; חרם על סחורות בריטיות; התנגדות לביטול פרלמנט מקומי „עצמאי“ מנוון, ומאמצים לחידושו ולהחזרת העצמאות הפיקטיבית-למחצה, לפחות; נציגות פרלמנטרית לויאלית בפרלמנט הבריטי המשותף שבואסטמינסטר, — ונציגות פרלמנטרית בלמנית (!), — החרמת נציגות פרלמנטרית — הפיכת הנציגים הפרלמנטריים לפרלמנט לאומי עצמאי; תביעת הנחלה עצמית מוגבלת — וסיסמת אי-התלות המוחלטת; תנועות „מתנדבים“ גליות והפגנות מזוינות; התקוממות בבירה — מלחמת גריליה וטרור — „מרד“ הרשויות המקומיות בזיקתן לשלטון הזר, ו„שביתת-המסים“; הקמת ממשלה אירית במחתרת, — „מלחמת אנגלו-אירית“, — שביתת-נשק — ומו"מ עם אנגליה; חוזה אנגלו-אירי — ומלחמת-אזרחים פנימית; חתירה קונסטיטוציונית מאבטונומיה שבתחום הקיסרות לפרישה ממנה, למעשה, ופריקת כל שותפות, אף זו שבמלחמה, — דומה כי אין שללי-גוונים כזה, המרוכז במסגרת מאתים שנה באוצר תולדותיה של כל אומה אחרת. פרי שונה הניבו צורות המאבק השונות הללו שבתקופות השונות: — פעם פרייהלולים ופעם פרי באושים. והוא המדגים ממילא את ההנחה ההיסטוריות היסודית, שבהשתנות תקופה ותנאים מוכרחת להשתנות הערכת משקלו וכדאיותו של אמצעי זה או אחר במלחמתה של אומה.

הרקע ההיסטורי

כדי שאפשר יהיה לגשת לניתוחם והערכתם של חזיונות מסויימים בהיסטוריה האירית, מן ההכרח שהקורא יוכל להבחין ולראות, מה היו צירופי המסיבות בכל פרק שבה. וכיצד משתלב מאורע זה או אחר במסכת חזיונות מסויימת. עוד במאה ה־י"ב בא כיבושה הראשון של אירלנד, שהיתה מאוכלסת אז ברובה המכריע ע"י שבטים איריים־קלטיים בעלי משטר־חיים פטריארכלי־שבטי, ע"י כובשים אנגלו־נורמנים שבאו מאנגליה. ישוב אנגלי ראשון זה בחופה המזרחי של אירלנד התערבב והתבולל בסביבה האירית, אם כי יצר שכבה סוציאלית מסויימת של בעלי קרקעות פיאודליים ומקורביהם, בני גזע מעורב.

המאה ה־י"ז — התגבשות השליטה והשנאה

בסוף המאה ה־ט"ו, בימי המלכה אליזבעת, בא כיבושו המחודש של האי, אשר אבד לפני כן כמעט כולו למלכי אנגליה. בא זרם חדש של מתיישבים אנגליים, ועם זה־נסתכנו והחמירו היחסים שבין שני העמים בשל התווספות הניגוד הדתי על ההבדלים הלאומיים והתרבותיים. האירים הקתוליים נתגבשו עתה גיבוש יתר בהתנגדותם לשררה של האנגלים הפרוטסטנטיים. גורל מלחמותיהם המרובות של האירים נגד הכובשים הוכרע, בעצם, עם הדברתם — ובריתתם מן הארץ — של הנסיכים האיריים החזקים, שעמדו בראש שבטי אולסטר שבצפון האי. המאה ה־י"ז ראתה את סילוקם של רוב תושבי אולסטר האיריים ואת ישוב השטח הזה, אשר היווה אח"כ את „שש הרוזנויות" של הצפון, ע"י תושבים פרוטסטנטיים, בני הגזע הסקוטי והאנגלי. מעתה נתהווה טריו מוצק בגופה הלאומי של אירלנד, שלא נתמזג עוד לעולם מיוזג שלם לאומה אירית כוללת. אל פסגת החריפות והמרירות, מקור לא אכזב לניגודים לאומיים־נפשיים עד עצם היום הזה, הגיעו יחסי האנגלים והאירים בשנות החמישים של המאה ה־י"ז, כשצבאות „הדוגמא החדשה" (New Model) אשר לקרומואל, המאומן והמשובח שבצבאות אירופה באותם הימים, מלא הקנאות הדתית כמעט נוסח תנ"כי, דיכאו את מרד אירלנד הקתולית נגד המשטר הפרוטסטנטי המחמיר, אשר קם באנגליה כתוצאת מלחמת האזרחים, אשר בה נכנע בית־המלכות לבית הפרלמנט.

מאות השנים, שעברו מאז, לא טיטשו עדיין את רישומם של מעשי האכזריות למכביר שעשו הכובשים. זכור ביחוד כיבושה של העיר דרוגדה, שבה נשחטה האוכלוסיה ללא רחם. רבים מן האוכלוסין הקלטיים נדחקו אל המחוז המערבי קונאט, שאמנם עד היום הזה הוא היחיד ללשון אירית מדוברת וחיה. מתיישבים סקוטיים ואנגליים נוספים הובאו לרוב. מאז נתבססו גם מעמד האנגלים באירלנד וגם השנאה אליהם. משבר נוסף בין עמי שני האיים הבריטיים בא בסוף שנות השמונים למאה ה־י"ז. גיימס השני, המלך הקתולי־בסתר של אנגליה, ראה את משענתו בקציני הצבא ובפקידים האיריים, אך מהפכת 1688 סילקה את גיימס השני ופגעה קשה בתקוותיהם ובמעמדם של האירים. המרד האירי לטובת גיימס השני הוכרע ב־1691־1689. ויליאם השלישי, בן שושלת אורנג' ההולנדית² נעשה לסמלה של הפרוטסטנטיות התקיפה באירלנד. — ומכאן השם „אנשי־אורנג'“ לציבור הפרוטסטנטי הלוחם. קצינים וחיילים איריים לרוב נדדו לארצות זרות, שרתו בעיקר בצבאות צרפת, וגדודים איריים הוסיפו ולחמו לא פעם אחת נגד האנגלים. בלשון העם האירי קורא להם „אווזי־הבר“, שעפו מעבר לים, ועוד ישובו.

המאה ה־י"ח — התחדשות ההכרה הלאומית והמרירות

במאה ה־י"ח היתה אירלנד מעין ארץ „חצי קולוניאלית“, לבעלי אחוזות

(2) עלה על כסא־המלוכה, יחד עם אשתו מרי הפרוטסטנטית, בתו של ג'ימס השני.

ומשקיעיהן מאנגליה. היה פרלמנט אירי מיוחד, אלא שמשטרו היה רקוב, וממשלת לונדון יכלה לרוב לחלל בחליל שעלפיו נאלצו לרקד באירלנד. ענייניה הכלכליים קופחו לא פעם. בהדרגה נסתמן שוב החזיון, אשר חזר לא פעם גם בדורות הבאים: התעוררותה של הרגשת השותפות אירית, על אף ניגודי הפרוטסטנטים והקתולים (אם כי הראשונים היו גם ממוצא גזעי זר). הסיכוי להבלטת ערכה העצמי של אירלנד ניתן כימי צרתה של אנגליה. במלחמה באמריקה המורדת, כאשר לעזרת האמריקאים באה צרפת, על הופעת הסכנה של עליית אויב בחופי אירלנד, אורגנו גדודי "המתנדבים האיריים", אכן, 1778-1782 היו שנים של תקפות יתר במעמדה של אירלנד ושל התעוררות התקוות לאומיות. סוף המאה ה־17 היה תקופת הכרעה במגמות התפתחותה של אירלנד התלויה: אם להתבססות האבטונומיה, ואם להשלטות אינטרסים אנגליים מעל לכל. ההתקרבות שבין "המתנדבים" הפרוטסטנטיים ובין ההמון הקתולי לא התמידה, והם עצמם פורקו ונעלמו כגורם צבאי (ובכוח — מדיני). עלה ערכה של תנועת "האיריים המאוחדים", שקמה במחצית השנייה של המאה ה־17, ושבה נתלכדו פרוטסטנטים וקתולים כאחד. משואפי חירותה המוחלטת של האיץ. כתוצאה מן היאוש בדרכי הפרלמנט הדובליני המנוון הם החלו לבקש אחר עזרה מבחוץ — מן הרפובליקה הצרפתית המהפכנית. ב־1798 (אם כי שוב, כבעבר, נכשל התיאום בין העליה הצרפתית בחוף והתקוממות מבפנים), פרץ מרד של איכרים וקבוצות שואפי־חירות מבני העליה. הוא דוכא, ומנהיגיו (וולף טון, ואחרים) הוצאו להורג והארץ הוכנעה באכזריות מרובה. ב־1801, בלחץ ממשלתי מכריע, קיבל הפרלמנט האירי את ההחלטה בדבר אונייה מוחלטת בין אירלנד ומלכות בריטניה הגדולה, ביטול הפרלמנט בדובלין ושיגור נציגי אירלנד לפרלמנט שבאוסטמינסטר. ב־1803 פרץ עוד מרד מיואד ומבודד אחד בהנהגת רוברט אַמט; המרד דוכא, אַמט נערף.

התנועה לביטול האיחוד ו"אירלנד הצעירה"

רבע־המאה, שבא לאחר כן, היה אולי הקודר ביותר בהיסטוריה האירית החדשה, לפי שהיה חסר התקווה ביותר. הארץ נוהלה מלונדון, ע"י מישנה־המלך היושב בדובלין. עם נצחון בריטניה על נפוליון פגה כל תקוה להתמרדות מוצלחת. אז קמה תנועה ל"פריקת העול" מעל הקתולים, וכוח דברנותו הנמלצת של דניאל או'קונל הוא שהיה עתה כל־ינסקה של הלאומיות האירית. "ההתאגדות הקתולית" שבראשותו פעלה הרבה, ובשותפות עם מבקשי הריפורמות שבאנגליה השיג ב־1829 את ביטולן של ההגבלות החוקיות אשר מנעו את הקתולים מלהיבחר לביה"נ הבריטי ולמוסדות מוניציפליים אחרים. ב־1832 נבחרו לפרלמנט הבריטי החדש, הראשון שלאחר "הריפורמה הגדולה הפרלמנטרית" של אותה שנה, 40 ממועמדיה של "ההתאגדות לביטול האיחוד עם בריטניה", שגם אותה טיפח או'קונל. מ־1842-1841 הכתה גלים בארץ התסיסה העממית המטופחת ע"י ה"התאגדות", המסועפת ומאורגנת להפליא. כל כומר קתולי בעדתו היה לנושאה, ו"מורשה" מיוחד אירגן את פעולותיה; "המס לביטול האיחוד" היה מכניס בכל שבוע כמה מאות לירות (סכום גדול לאירלנד בימים ההם), ועם שיא התסיסה העלה כ־2,000 לירה לשבוע; בחדרי־קריאה מיוחדים ל"ביטול האיחוד" קראו האנשים את עיתוני ההתאגדות (ומחיר העתון בימים ההם יקר היה). במידה שהממשלה הבריטית אטמה אזנה משמוע הטפה זו בדרכי שלום, ולא עוד אלא שגם הכריזה על שימוש בחוקי דיכוי דרקוניים, החל להתגבש בתנועה גם אגף אחר, שמאן להשליך את כל יהבו (כתנועתו העיקרית, הקתולית־המובהקת, של או'קונל) על הטפת השלום בלבד. החוג של "אירלנד הצעירה", שאיחד, בניגוד לתנועתו המקורית של או'קונל, קתולים ופרוטסטנטים (ממוצא אירי ואנגלי גם יחד), משך את השראתו ממקורות תרבותיים והיסטוריים רומנטיים.

דיכוי התנועה מבחון — משבר מבפנים

אופייניים ומאלפים הם רקעו ותהליכו של המשבר, שנתחולל בשנות ה-40, בין בפנים התנועה האירית, ובין ביחסיה עם המשטר הבריטי השליט. משפת אוקונל, בראשית 1843, במסע עצום של תעמולה, אסיפות המונים והצגת תביעות בדבר "ביטול האיחוד", הרי עם כל השקט והחוקיות המוחלטת של המסגרת, שבה נתחוללה תנועה זו, נפל על ממשלת לונדון פחד גדול מפני התסיסה האירית, עד שהכריזה על שימוש ב"חוק נשק", שהותקן לפני זמן ושתן לשלטון זכויות של שרירות למעשי דיכוי. המשבר שבפנים נתבלט ביותר עם אספת ההרבבות העצומה, אשר כינס אוקונל בנובמבר 1843 (היא השנה שהבטיח להמונים כשנת ביטול האיחוד) בקלונטרף, שבחוף הים. הממשלה אסרה את ההתקהלות. "אירלנד הצעירה" האיצה באוקונל לקיימה בניגוד לאיסור, ולהציב את ההמונים מול "גדוד הרובים הששים"²). שכבר חילקו להם את כדורי העופרת של אותה התקופה לתוך צקלונת הקרב שלהם, דבר שבימים ההם העיד על כוונה לא ליריות-סרק — ומול אניות-המלחמה, על תותחיהן, אשר רוכזו בחוף קלונטרף. אוקונל, אשר השמירה על החוק והשלום היתה נר לרגליו, נרתע ונכנע — על אפה ועל חמתה של "אירלנד הצעירה" — וכפי שמעיר היסטוריון אנגלי שמרני: "יתכן מאד, שגם על אפה ועל חמתה של הממשלה עצמה".

בכך כבר היתה גם ראשית המשבר החיצוני — המשבר ביחסים עם המשטר. אף על פי שנכנע אוקונל, לא עברו ימים מועטים, ואחרי התפור ההמונים והיפוג' המתיחות, אסרוהו השלטונות והרשיעוהו ב"הסתה חתרנית". בית-המשפט מצאו חייב (אכן, גם היסטוריונים בריטיים לאומיים מציינים, כי חבר המושבעים נברר יפהיפה). הוא נדון לשנות-כלא. משם הגיש לבית-הלורדים את ערעורו, המיוסד על טענות קונסטטוציוניות, והלה, עם כל שמרנותו, פסק לשחררו. תרועות ההמונים שהריעו לכבודו בדובלין, קדמו רק במעט למותו. משנסתלקה הדמות הזאת, פחתה האמונה בהצלחת הדרך הארגונית והתעמולתית שבה הלך, וגברה השפעתם של אנשי "אירלנד הצעירה", שנתיאשו מתיקון העוולות ע"י הפרלמנט הבריטי. בינתיים גבר הרקע הסוציאלי והכלכלי של המתיחות, עם הרעב האיום (ה"רעב הגדול" — כך זכור הוא בתולדותיה של אירלנד), שנתרגש ובא בשנות 1846-7; אז פרצה תנועת ההגירה העצומה לאמריקה, אשר עברה על כל שיאי ההגירה הקודמים, והביאה לידי כך, שבין 1845 ל-1851 ירדה אוכלוסית, אירלנד מ-8¼ מיליון ל-6¼ מיליון. ע"י כך הוחלש כוחה המוחלט והיחסי של אירלנד מבחינת כוח האדם שלה, לעומת שכנתה, הגדולה ממנה. מ-8,170,000 ב-1841 ירדה אוכלוסית אירלנד ל-4,700,000 ב-1891! אכן, בתהליך ההגירה הזאת נוצר גם מעוז אירי גדול מעבר לים, שהשפיע השפעה רבה על התפתחות התנועה הלאומית בארץ-המולדת.

שנת 1848, שנת המהפכות באירופה, לא הביאה עמה זעזוע מהפכני רציני בתוך אנגליה, אשר התנועה הרדיקלית הצ'רטיסטית שבה, שתקיסתה סייעה בעקיפין במסע תביעותיו של אוקונל, כבר עברה את שיאה כמה שנים לפני כן. אולם, אם כי הפניות, כקדם, לתמיכה צרפתית נדחו — נמשכה התסיסה והתכונה למרד. הקשר לקראת התקוממות מזוינת דוכא ע"י השלטונות כבר, עם ראשית ההתפרצות, וההתמרדות לא הספיקה להתפשט. רבים נאסרו ורבים הוגלו.

המהפכה האמריקאית וה"פניים" — האגודה הלוחמת

שנות החמשים של המאה ה-19 לא היו אלא תקופת קדרות וחוסר תקווה לאירלנד, על רקע התגברותה של עניות ההמונים, והריתוק המוחלט של הארץ

לממשל לונדון. ואף על פי כן כבר באותן השנים קם. והיה הגרעין הראשון לאגודה הלאומית הלוחמת של „פניים“, שהיו לה הסתעפויות גם באירלנד עצמה וגם ב„מושבה“ האירית שבאמריקה. את הדחיפה הגדולה לעלייתה של האגודה הזאת נתנה מלחמת האזרחים האמריקאית (1865—1861), אשר במהלכה התנדבו רבבות אירים, מהם מהגרים „טריים“ לגמרי, לשירות צבא-הצפון. קצתם גם התרכזו ביחידות מסויימות, וכן, למשל, היה הרגימנט הששים-ותשע המפורסם, חטיבה אירית-פנית מובהקת, שחבריה לשעבר הוסיפו גם לאחר גמר המלחמה להיות „אגודת ותיקים“, שהיתה מופיעה, על תזמורתה, בראש כל הפגנה אירית בניו-יורק. אך התפתחות תנועת ה„פניים“ היתה רחוקה מלבוא לידי ביטוי-עצמה בהפגנות רחוב בלבד. הכושר הצבאי, שסיגלו לעצמם, הרגשת יכולתם החיילית הקולקטיבית הניעום לחשוב במסלולים אחרים, לחלום על התקוממות מזוינת באירלנד. מאות ואלפים חזרו למולדת הישנה והיו מיד למרכזי התסיסה. כמנהג האירים, הרבו גם לדבר, על אף העיקרון של „קונספירציה“ (ואגודת ה„פניים“ מראשיתה, בעודה קומץ קטן, החליטה לנקוט בדרכי הארגון בנוסח בלאנקי, המהפכן הצרפתי הנודע, כלומר: דרך של אגודות-סתרים מובהקות) — ולא דוקא בלחש... שוב נתעוררה — ב־1865 — ממשלת לונדון לקראת הסכנה, שוב אחוז באמצעי-חירום יוצאים מן הכלל. „ועדה מיוחדת“ (הפטורה מחובת משפט-המושבעים, שהשלטון האנגלי לא יכול לסמוך עליו) פרשה את רשתה למרחב ובמידת-מה הספיקה לדכא את המרד שבאירלנד. אך ב־1866 אירגנו הפניים שבאמריקה פשיטה מזוינת, לתוך תחומי קנדה הבריטית; ורק לאחר התנגשויות בצבא ושפיכת-דמים, נהדפו לאחור, לארצה-ב. לשיאם הגיעו מעללי הפניים ב־1867. הם נתכנסו בהמון ליד העיר צ'סטר, (בצפון מערב אנגליה) כדי לתפוס את בית-הנשק והמצודה שבה; נסיון כזה על אדמת אנגליה נתכוון לעורר את הציבור הבריטי להכרת מצב-הדברים באירלנד. בנובמבר 1867, בשעת העברת פנים אסירים במנצ'סטר, התנפלו על קרון-הסוסים שהוביל את האסירים, וגברו על השוטרים. את דלת הקרון הוכרחו לפתוח בירה במנועל — ובמקרה פגעו בשוטר שבפנים, שמת אח"כ. מבין משתתפי מעשה זה נתלו שלושה על „רצח בכוונה תחילה“. סמוך לאותו זמן פוצצן חומות בית-הסוהר בקלרקנאל (בלונדון), כדי לשחרר את ה„פניים“ שבו. הממשלה ביטלה את תקנות „הביאס קורפוס“ (הערוכות לחופש הפרט) לגבי שטחה של אירלנד, ובאו מאסרים בהמון. ההתנגשויות וההתנקשויות לא הגיעו לידי התקוממות גלויה.

ראשית ריצוי מצד אנגליה

אך עם כל המהלומות שניתכו על ראש תנועת ה„פניים“, הוסיפו המאורעות הללו (יחד עם ההשראה מן „המושבה“ האמריקאית) לפרנס את קיומה. ושלושת „קדושי מנצ'סטר“, ככינוים, הם שהניעו לראשונה את המנהיג לעתיד-לבוא של תנועת „השלטון העצמי“ לחשוב מחשבה לאומית פוליטית³⁾. התוצאה הישירה (והבלתי צפויה, בעצם) של מאורעות 1865-67 היתה החלטת ממשלת בריטניה (הליברלית, שבראשה עמד גלדסטון) לבטל את מעמדה הרשמי כ„דת-המדינה“ של „כנסית אירלנד“ האפיסקופלית, — כנסיה של מעוט קטן, (הרוב המכריע של האירים היו קתולים, ובאלסטר הפרוטסטנטית שלטו הקוטיים הפרסביטריאניים). היה כאן מצד הממשלה הבריטית נסיון לפצות פיצוי-מה את הארץ הנסערת כל כך, על כל פנים במעשה בתחום הדתי-האומצי-נולי, מבלי לגעת במשטר הכלכלי והמדיני.

פרנל ותנועת „השלטון העצמי“

מסוף שנות הששים נתחדשה תנועה אירית פוליטית-פרלמנטרית לביטול

השליטה האנגלית על אירלנד — אך הפעם, בהסתגלה למסיבות הזמן, לא בסיסמה של "ביטול האיחוד" אלא בסיסמא של "שלטון עצמי" לאירלנד, המניח זכויות עליונות בכמה וכמה שטחים לפרלמנט הבריטי. לתנועה זו של "Home Rule", נצטרף באמצע שנות השבעים, וכעבור זמן מה היה למנהיגה — צ'רלס סטיוארט פארנל — בן למשפחת בעלי-אחוזות ממוצא אנגלי, ופרוטסטנט בדתי.

בהנהגת פרנל הגיעה, "המפלגה האירית", במשך תריסר שנים (עד 1891) לשיא הופעותיה של נציגות אירית לאומית בפרלמנט של וסטמינסטר, בכל תשעים שנות קיומה (1832-1922). את מקומה בפרלמנט הבריטי כבשה לה ע"י תכסיסי הבלמוות שלה (האופסטרוקציה), אשר גרמו במשך כמה שנים לזעזועים קשים במכונה הפרלמנטרית המחוקקת של בריטניה. היתה זו דוגמה מובהקת של ניצול מעמד (של הצירים האיריים בביה"נ הבריטי) המקנה לבעליו את הקריו בפי האנגלים בשם "חשיבותם של המזיקים" ("Nuisance Value"). אך למצב של הכרעה לא הגיעו פרנל ותומכיו אלא לאחר שבעטין של הבחירות באנגליה נתהווה מצב של "משקולת" בין שתי מפלגות-היסוד הבריטיות (השמרנים והליברליים). אזי זכו האירים לראות את ממשלת גלדסטון, שנתקימה בזכות תמיכתם, מגישה (ב-1886) את הצעת החוק הראשונה בדבר שלטון עצמי לאירלנד.

מדיניות, מאבק-חברתי וטירור

כדי לעמוד על גודל ההישג הזה יש לזכור, כיצד נתגלגלו הדברים בשנים שלפני כן.

כבימי או'קונל מזה, ואירלנד הצעירה" מזה, כן גם בשלב הפרנלי של התנועה האירית, היו כמה גילויים מקבילים, הנתונים ביחסים מורכבים ביניהם לבין עצמם. ה"פנייים" הוסיפו להתקיים, וניזונו פעם בפעם ע"י כוחות חדשים הבאים מאמריקה. הארגון האירי הגדול שבאמריקה שלל את התכסיסים הפרלמנטריים של "המפלגה האירית" (שהיו אמנם בלמניים וחרिפים מאוד כלפי הבריטים); ורק בקושי הצליח פרנל, במסעותיו לאמריקה, להשיג שם עמדה סובלנית, לפחות כלפי קו המפלגה. הוא גופו היה מכריז על התנגדות עקרונית לכל שימוש בכוח ועל שמירה מדוקדקת על המסגרת הפרלמנטרית. אכן, העיר רושם-שומות אירי אחד: "פרנל התמיד בשלילת פעולותיהם של אנשי-הכוח, כל זמן שהדבר היה לטובתו, ונמנע מהבעת יחסו השלילי, שעה שהדבר היה נוח לצרכיו". ה"פנייים" בטוחים היו, כי יש למעשה תועלת-גומלין מסוימת בין ההופעה הפרלמנטרית, אשר טיפה פרנל, ובין פעולותיהם הם; והיו מקרים, שברוב נאיביות שלחו אנשים מאמריקה לשם "פעולות-דינמיט", בנימוק ש"יש לסייע לפרנל" — ולמעשה הכשילוהו לא מעט ע"י כך. בעית היחס לשימוש בכוח נתיצבה, בפני "המפלגה האירית" גם מפני הרקע התחרתי-האגרי של יחסי הלאומים והדתות באירלנד. "ליגת-הקרקע" האירית שאפה להגן על הארים, העומד להיגשל מחמת תאוות-הבצע של בעל האחוזה, המעוניין בהעלאת דמי-החכירה. "עזרת השכנים" למנושל, או לצפוי להיגשל, לבשה לא פעם צורה של הצתות, איומים, "ביקורים" בבתי בעלי-האחוזות, לרפות רציחות. ה"ליגה" ערכה מגביות לתמיכת האריסים, פעולותיה ותעמולתה העמידו לא פעם את התנועה האירית הרשמית בפני האשמות שהיא האחראית למעשי הסתה, להפרת החוק ולפשעים.

רדיפות על ההנהגה וראשית הויתורים לאירלנד

פרנל וכמה ממנהיגי ה"ליגה" הואשמו, בסוף 1880, ב"קשירת קשר", אך זוכו ע"י המושבעים. אכן, לא לשוא הכריז ראש הממשלה גלדסטון באסיפת-עם לאחר הזיכוי הנ"ל של פרנל כי, "הציביליזציה תמצא עוד אמצעים להילחם באויבה"...

עד מהרה מימשה הממשלה בפרלמנט „חוק-אילוז“ חדש לאירלנד, שהתיר מאסר על סמך חשד בלבד; היא פיזרה את „ליגת-הקרקע“ (את „ליגת הנשים לקרקע“, שהצטיינה בתעמולה חריפה ביותר, פיזר כבר פרנל עצמו), ואסרה את פרנל ומאונק ממארגני „הליגה“ ותומכיה. מאסרו של פרנל נמשך כ־7 חדשים. אך בינתיים התחיל מאחורי הקלעים מ״מ עם הממשלה הליברלית, שנתכוונה ממילא לקו חדש לגבי אירלנד, וכמפרעה על חשבונו חקקה כבר ב־1881, ערב פגיעתה בהנהגה האירית, את הראשון בחוקים (צנוע מאוד, עדיין) לתקנת מעמדם של האריסים.

(הצטרפות מסיבות סמלית: — על שחרורו של פרנל הוחלט ימים לא רבים לאחר הויתור של ממשלת בריטניה בפני התנגדותם המוויינת המוצלחת של הבורים בדרום-אפריקה להשתלטות בריטית על קהיליותיהם). המיניסטר לענייני אירלנד ראה בפיוס זה של פרנל התרת רצועה מסוכנת; הוא התפטר ואחר בא תחתיו.

פרוי המר של רצח פוליטי

שחרורו של פרנל עמד להכניסו למעין שיתוף-פעולה חלקי-נסתר עם הממשלה — עת אירע המאורע הטרגי והסמלי ביותר שבתולדות אירלנד שבעשרות השנים ההן. חבורה קטנה מן הסנינאים שבין ה„פניים“, לכה במארב ב„פרק פאניכס“ שבדובלין ב־6 במאי 1882, את לורד פרדריק קאבנדיש — הוא המיניסטר הבריטי החדש לענייני אירלנד, — ואת בארק, סגן המזכיר הראשי של אירלנד, ושחטה אותם בסכינים בדמדומי היום. הזעזוע, שעבר על אנגליה, היה עצום. באו אמצעי דיכוי, מאסרים, משפטים ותליות. ארגוני ה„פניים“ הוכו קשה. בקושי רב הצליח פרנל, שגינה את המעשה, לשמור על מעמדו בפוליטיקה האירית-אנגלית ועל הקו החדש ביחסיו עם הממשלה הבריטית, אשר הוזכר לעיל. בשש־שבע השנים שלאחר זאת מילאה „המפלגה האירית“ תפקיד בולט בפרלמנט. היא השיגה התקדמות ידועה בתחוקה האגררית באירלנד, קיימה את קשריה עם „הליגה הלאומית“ (שהמשיכה בכל פעולותיה של „ליגת הקרקע“ האסורה), הביאה, כאמור, את ממשלת גלדסטון החדשה להצעת „חוק השלטון העצמי“ (1886), ראתה בדחייתה ע״י בית הלורדים, ובפילוג במפלגה הליברלית בשל תוכנה — וציפתה אח״כ לבחירות חדשות בבריטניה, שתחזרנה לליברלים ולאירים את הרוב הדרוש לקבלת החוק מחדש ולמלחמה תקיפה בבית-הלורדים. אלא שבינתיים באה „פצצת-המכתבים“.

„פצצת-המכתבים“ והנסיון להכתים את ההנהגה האירית

לאחר ש„טיימס“, המכובד שבעתוני אנגליה, פירסם סידרה של מאמרים על „הפרנליוס ומעשי-הפשע“, גרם לסנסציה בלתי שכיחה בהדפיסו (אפריל 1887) תצלום של מכתב פרנל אל אחד מחבורת הרוצחים של „פרק פניפס“ (1882). מכתב שבו הסביר כי עם כל ההכרח שכופאו לגנות את המעשה בפומבי, הריהו נוקט עמדה חיובית כלפי הפעולות הללו. החלה שנה של דרמות פרלמנטריות והתדיינות משפטית. הממשלה (השמרנית באותה תקופה, ואשר ראשה בכבודו ובעצמו, לורד סלסבורי, רמז בנאום פומבי כי אכן נכונה ההאשמה) סירבה להיענות לדרישת פרנל לערוך חקירה ע״י ועדת פרלמנט, והציעה שתתמנה ועדת־שופטים, בסמכות לחקור בכל הנוגע לפעולות התנועה האירית. הדברים נתגלגלו כך, שגם הצעה זו נתקבלה ע״י פרנל. הבריור נמשך חדשים על גבי חדשים, תחילה שיעמם את הקהל, אך זיעזועו מאוד כשנודע שהאחראי שבעתוני אנגליה, הלא הוא „טיימס“ הנ״ל, לא בדק כלל את מקור התעודות שהביאו לו ופרסם צילום של זיוף גס;

מזייפו, אירי, לשעבר עתונאי לאומי, נאלץ לחמוק מבית המשפט ומאנגליה ולהתאבד אח"כ במדריד. "טיימס" אשר שילם סכומים גדולים למדי בעד הזיופים הפסיד כאן גם לא מעט ממעמדו הקודם, זה שהפך את אשמת פרנל לדבר כמעט-דואי בעיני הקהל הבריטי (ואף חברי הפרלמנט והמיניסטרים) "כיון שה'טיימס' הוא המביא את התעודה".

כבוד ויקר לפרנל באנגליה; הסתבכות אישית והתערערות התנועה
התנועה האירית יצאה ממבחן זה בתוספת גדולה של כוח; ופרנל, שהיה שנוא על הציבור האנגלי נהפך לאחד האנשים החביבים ביותר על הקהל באנגליה. שהיה מריע לכבודו בכל הזדמנות. אך פרנל, והמפלגה שהעמיד, נכשלו וכרעו עקב משפט הגירושין של קפיטן או'שי ואשתו, שבו היה מעורב פרנל. המאורעות שלאחר זאת צמחו על הרקע הציבורי-הפסיכולוגי בין של אנגליה ובין של אירלנד באותה התקופה. בראשית 1891 כבר נתפלגה "המפלגה האירית" בשאלת הנהגתו של פרנל, ופרצה מלחמת-אחים מרה באסיפות-תעמולה המוניות. הבישופים הקתוליים קבעו את עמדתם נגד פרנל (ובזה דמו לפרוטסטנטים הקיצוניים שבאנגליה). בסוף 1891 מת פרנל מדולדל ואין-אונים.

ב-15 השנה שבין מות פרנל לעלייתה לשלטון באנגליה של הממשלה הליברלית של קמפבל-בנרמן ואסקוית (1890—1891) — שלטו באנגליה בהפסקה לא ארוכה (1895—1892) השמרנים, — ובאירלנד שרר קפאון פוליטי, שלא הופרע אלא ע"י ההתנצחות הקולנית והעקרה שבין שני הפלגים של מפלגת פרנל, הגדולה לשעבר. פרנל, זה שנקרא בשעתו "מלכה הבלתי-מוכתר של אירלנד", נהפך מיד עם מותו לגיבור, קדוש ופטרון לאומי. אך התקופה לא שיקפה מרוחו אלא מעט.

הקפאת ההתקדמות המדינית; בקשת פתרונים כלכליים.

בזמן ההפסקה הקצרה הנ"ל, שבה שלטה שוב ממשלת גלדסטון, הוגשה בשנית הצעת החוק על "שלטון עצמי" לאירלנד, נחקלה בבית-הנבחרים ונדחתה שוב ע"י הלורדים (1893). גלדסטון, שהבטיח ב-1891, כי אם רק יוותרו האירים על פרנל, ישיג להם שלטון עצמי, לא עצר כוח לפתוח במערכה חריפה נגד הלורדים ופינה מקומו בראשות הממשלה הליברלית ללורד רוזברי, שנכשל עד מהרה בפני השמרנים; משנת 1893 ואילך, כמעט במשך 17 שנה, לא עלתה שאלת ה"הום רול" לדיון פוליטי רציני.

באירלנד הוחל מעתה במגמה, אשר עליה הכריז, בסוף 1891, ארתור בלפור (בימים ההם המיניסטר לאירלנד בממשלה השמרנית) כעל נסיון "להמית את ה"הום רול" באירלנד ע"י מעשים טובים". ממשלות שמרניות חקקו חוקי רכישת קרקעות מאת בעלי האחוות והקצאתם לאריסים, חוקים אשר ממשלות ליברליות לפניהן לא העזו להעלותם על הדעת. נעשה נסיון, ע"י טיפוח, החברה האירית לחקלאות, להטות את בקשת התיקונים מן התחום הפוליטי לתחום המשקי. אנגלו-אירים, וכן אירים טהורים, כונסו לדיונים על תחית הארץ — ובמשך תקופה מסוימת נתהווה גם מגע מסוים ושיתוף בתחומים מסוימים. אירלנד, "רגעה", גרעיני העתיד הנסער תפחו בחשאי מתחת לפני השטח לקראת נביטתם!

ה. מלחמת העצמאות האירית במאה העשרים

בראשית המאה נסתמנה תקומה מחודשת של התנועה הלאומית האירית. מעתה היו גילויי התקומה רב-צדדיים ואורגניים הרבה יותר, והיה בהם גם משום היסוד המחנך והמכשיר לקראת עצמאות-יותר של הוויה לאומית שלמה.

תנועת תקומה כל-צדדית

בתחום הפוליטי נתלכדה שוב המפלגה הפרלמנטרית, בהנהגת ג'והן רדמונד, שניסה להמשיך בקו המדיני של פרנל, אף כי חסר היה את דינמיותו של זה. לסיכוייה המכריע הגיעה המפלגה הנ"ל רק בשעת המאבק הקונסטיטוציוני הפנימי בבריטניה, כאשר מ-1910 נהיתה הממשלה תלויה בקולותיה. מיד גבר הלחץ האירי על הממשלה, וכאשר בוטל ה"ויטר" של בית הלורדים ב-1911, והועמד על זכות דחייה לשנתיים בלבד, צצה באופק גם האפשרות להגשמת ה"Home Rule" בדרך פרלמנטרית. הריניסאנס הציבורי האירי לא נתגלה בתחום הפרלמנטרי בלבד. שנות השיתוק הפוליטי היו גם שנות צמיחת שרשים. משנת 1893 פעלה, "הליגה הנאצית" לתחיית הלשון האירית. קמה התאגדות ספורטיבית אירית, ברית אגודות-זמרה, החל להתרקם הרקע של עצמאות תרבותית ורומנטיקה ספרותית-היסטורית. בתקופת רדמונד קם גם ארגון נוער, צופי באופיו, "פיאנה", החדור רוח לאומית. קמו ארגוני נשים. אגודת-הסוחרים הפוליטית (שמוצאה במישרין עוד מימי ה"פנינים"), "האחוזה האירית הריפובליקאית" כמעט לא נראתה על הבמה, אך שיכללה את הטכניקה של החדרת אנשיה לארגונים ציבוריים ותרבותיים — או של רכישת אנשי מפתח בתוכם — ובדרך זוה נעשתה לכוח מכונן מאחורי הקלעים, אשר רק מעטים ידעו את משקלו.⁴

מחניים מזויינים: הצפון הפרוטסטנטי נגד הדרום הקתולי

מעתה נפתח הפרק הדרמטי שייחד את מלחמת שחרורה של אירלנד. ממשלת אסקוית קיימה את התחייבותה כלפי האירים (בהם היה תלוי גורלה הפרלמנטרי) והעבירה פעמים את חוק השלטון העצמי דרך בית-הנבחרים. כוח הדחיה של הלורדים עמד לפקוע, — אך לעומת זאת נזדקר הניגוד התהומי שבפנים אירלנד. הפרוטסטנטים, רוב אוכלוסייתה של אירלנד הצפונית, הכריזו, כי לעולם לא יקבלו את מרותו של "שלטון קתולי" שישב בדובלין וכי נאמנותם לבריטניה ולקיסרות גדולה כל-כך, שיהיו מוכנים למרוד ולהלחם גם נגד חוק של פרלמנט בריטי, אשר יפרידם מבריטניה. בראש תנועת ה"אורנג'יסטים" הללו התייצב סר אדוארד קארסון (אח"כ לורד קארסון, חבר קבינט המלחמה הבריטי במלחמה"ע הראשונה). הם לא הסתפקו בהצהרות; ב-1913 הקימו את "חיל מתנדבי אולסטר", מין "צבא פרטי" שנרשמו בו רבבות גברים, אשר אורגנו בחטיבות צבאיות והחלו להתאמן, "למען יראו", בתרגילי-סדר ואימון טקטי. אכן ידוע ידעו, כי "הפגנה" בלבד לא תקנה להם את המשקל הדרוש, ולפיכך דאגו גם ל"תכלית". עם כל הפטריוטיות הבריטית שלהם, לא מאסו בקבלת משלוח בן 35,000 רובים גרמניים ר"מ מיליון כדורים, שהובאו אל חוף אירלנד-הצפונית באניה מיוחדת, המשטרה שבינה לבין האוכלוסיה לא היו כאן כל ניגודים פוליטיים, נתעלמה מראות ומשמוע. אולסטר נהפכה גם לגורם צבאי מזויין, שהדאיג דאגה רבה את אנשי הממשלה, שמצד אחד עמדו בפני נידוי פרלמנטרי שבו איימו עליהם הצירים האירים ומצד שני ארבה להם סכנה של מלחמת-אזרחים.

הדברים החמירו עוד יותר בפרוס 1914, כשנתברר, כי אין לסמוך הרבה על חטיבות הצבא הבריטי, וביחוד על חבר הקצינים, אם יהא צורך לדכא התנגדות אולסטריית. באו הודעות בהמון של קצינים על התפטרות. לא לשווא הוכרח וינסטון צ'רצ'יל, בימים ההם מיניסטר הצי בממשלה הליברלית, לומר: „תנו לי לשלוח שמה את „חיילי-הצי“ שלי. הם כבר יטפלו במתמרדים הללו“.

„המתנדבים האיריים“

מול כל אלה עמד תחילה דרום-אירלנד הקתולי, כסומך בכל על הממשלה שבלונדון. אך הגירוי האולסטרי פעל את שלו, ולסוף 1913 החלו להתארגן „המתנדבים האיריים“. בארגונם בלטו תחילה אנשי האגודות התרבותיות והספורטיביות למיניהן, ובצורה מוצנעת — חזקה השפעתם של אנשי „האחוה הרפובליקאית האירית“, תכסיסיהם של אלה הם פשוטים אבל תכליתיים. הם היו מאמנים תחילה, בסתר, קבוצות מאנשיהם בתרגילי-סדר בהלכות צבא; אח"כ מציעים ב„ארגון המתנדבים“, שקציניו ייקבעו לפי מידת חריצותם במלאכת-החיילים, — וממילא זכו במינויים רבים. כעבור זמן-מה הרגיש רדמונד כי משהו אינו כשורה בשורות „המתנדבים“, ותבע לעצמו (וגם קיבל) את הרשות למנות את רוב החברים של הנהגתם העליונה. וע"י כך נפתרה השאלה פתרון פורמלי לע"ע. בצדם של „המתנדבים האיריים“ הללו קמה, בדובלין בלבד, גם הסתדרות לוחמת קטנה של פועלים, אשר נסתעפה מ„אגודת פועלי ההובלה“, הסתדרות שנצטיינה ברוח לוחמנית בהנהגת ג'ים לרקין, בימי השביתה הגדולה בסוף 1913; היה לה בתחילה אופי סוציאלי מובהק, ואח"כ החלה לשלב עצמה גם במלחמה האירית הלאומית. שמה היה „צבא-האזרחים האירי“. המאות המעטות של חבריה, שנתנסו בהתנגשויות עם המשטרה, הצטיינו מלכתחילה בין שאר המתנדבים בתרגולת-ובאימון צבאי. גם „המתנדבים האיריים“ החלו לדאוג לצידוד של ממש. גם הם הבריחו ספינה, שפרקה את מטענה סמוך לדובלין (אבל רק כאלף רובים ותחמושת, אף הם גרמניים); אלא שהפעם נדדעקו גם המשטרה וגם הצבא. ניסו לסתום את הדרך לשדרה המזויינת החוזרת מן החוף, והדבר לא עבר בלא קרבנות. היה זה ביולי 1914. שני המחנות באירלנד עמדו מוכנים לפעולה צבאית, זה נגד זה.

אבגוסט 1914 טרף את כל הקלפים והפנה את רוב מתנדבי אולסטר, וחלק לא מועט מאנשי הדרום, לשורות הצבא הבריטי המתנדב.

האירים במלחמת-העולם

התנועה האירית הפרלמנטרית הרשמית סמכה, ביסודו של דבר, על הבטחותיה של הממשלה הליברלית בדבר מתן ה„הוטרול“ לאירלנד, גם כשזו מצאה, עם פרוץ המלחמה, לנחוצו להודיע על „דחית“ העניין הזה. רדמונד ודילון, מנהיגיה, קראו להתנדבות רבה לצבא הבריטי, ואחדים מן המנהיגים שירתו בשורות „הדייבי זיה האירית“ שלחמה בצרפת. על אף העדר חובת השירות באירלנד, ועל אף אי אומנו והפרעותיו של קיצ'נר בראשית המלחמה לארגון ההתנדבות האירית — הגיע מספר המתנדבים האירים לצבא הבריטי ל-134,000, וכ-50 אלף מהם נפגעו בשדות-הקרב. חלק גדול של העם האירי חיכה באותן השנים ל„גמול הוגן“ בסוף המלחמה.

אך בינתיים פעלו גם מגמות אחרות. עוד ב-1914 נסתמן הקרע בקרב „המתנדבים“. מפני שאלת זכותה של אירלנד לנייטרליות, ועוד שאלות כיו"ב, נתפלגה התנועה לנאמני רדמונד („המתנדבים הלאומיים“) מזה, ולאפוזיציה, שכוונה בעיקר ע"י „האחוה הרפובליקאית“ מזה. תחילה היו אנשי רדמונד 160,000 — מול 12,000 שכנגד. אך מצד אחד נקראו תומכיו להתגייס לצבא (בו סבלו, כשאר

החטיבות, אבידות עצומות), ומהצד השני, לאחר שהממשלה סתתה מהבטחתה לקיימם כחיל להגנת הארץ, החלו האנשים „מתמססים“ מחוסר-ענין. רק אנשי האופוזיציה „הרפובליקאית“ („המתנדבים האיריים“) הוסיפו להתקיים למעשה, מכוונים במציאות ע"י ה„אחווה הרפובליקאית“; „המועצה העליונה“ של ה„אחווה“ היא שהחליטה, שהכרח הוא לבצע התקוממות אירית עוד בשנות המלחמה. ההנהגה העליונה של „המתנדבים האיריים“ לא ידעה כלל על זה (פרט לאותם שהשתייכו ל„אחווה“), אם כי רצה רצתה לקיים את ארגונה שימש כערובה ל„ניטרליות האירית“ (דהיינו, למעשה, להיות אירלנד חפשיה מחובת השירות בצבא הבריטי, אשר עמדה להתקבל כחוק בפרלמנט הבריטי).

לא כאן המקום לנתח את המניעים למגמות הללו, פרי עבר קשה של דורות, וגם לא את סבך היחסים הבינלאומיים, ולא את פרשת סיר רוג'ר קייזמנט, זה הדיפלומט הבריטי מן המוצא האירי שנהפך ללאומי, ואת יחסיו עם הגרמנים. דיינו אם נאמר, כי אי-אמון עמוק לגבי כל כוונה בריטית היה פועם בקרב אנשי „האחווה הרפובליקאית“ עד שהשכיחו מלבם את הניגוד הפנימי החוצה את אירלנד, ואשר ההתגברות עליו, ושילובה של אולסטר למדינה מאוחדת, אי-אפשר היה להעלותם על הדעת בלי יחסי הבנה — ולו גם על יסוד של כוח אירי — עם ממשלת בריטניה דווקא. על קרקע זה צמח גילוי נהדר של גבורה אירית, — אך הוא גם שנשא את פרחי הקרע הפנימי המפרד עד היום (ויתכן — עוד לדורות) בין אירלנד-העצמאית לבין אירלנד הצפונית, האבטונומית במסגרת „הממלכה המאוחדת“ הבריטית.

מרד-דובלין

יש ענין בכמה שלבים משלבי התכונה לאותה התקוממות של „השני-בשבת דפסחא“ „Easter Monday“ 1916.

אנשי הנהגת „המתנדבים“ חששו, שמה יקדימום אנשי „צבא האזרחים האירי“ הפועלי שבדובלין, בהתקוממות „משלהם“ (אכן, הנהגת „צ.א.א.“ נתכוונה, באמת, למעשה כזה, בלי כל סיכוי, כמובן, להצלחה צבאית, כי אם רק לשם הפגנת הגבורה ורצון העצמאות האיריים). הם הוצרכו „לשבות“ את מנהיג „צבא האזרחים“ (קונולי) לג'ימס, עד ששכנעוהו, כי אכן מתכוונים „המתנדבים“ ברצינות למעשה. מאז תואמו התכניות והתכונה וזרזה.

ערך כמעט גורלי היה לכך, שגם ראשם הרשמי של „המתנדבים האיריים“, פרופ' מק-נייל, לא ידע כלל על תכנית ההתקוממות. ומשנתעורר בלבו חשד, לאחר שנודע לו על הטבעה עצמית של אניה גרמנית עמוסת נשק, שנתפסה ע"י הבריטים סמוך לחוף האירי, ועל שביית קייזמנט, שעלה מצוללת בחוף — פרסם בעתוני יום א' הודעה בשמו אל כל „המתנדבים“ באירלנד כי לא יתכנסו לכינוסים ולתכנונים שאליהם הוזמנו. ע"י כך שובש לחלוטין הגיוס-הכללי, שנקבע לאותו יום; ביצוע ההתקוממות נדחה למחר, אך גם לאחר זאת הופחת, בהיקף קטסטרופלי, מספר משתתפיה, אכן, לאחר שפרצה ההתקוממות למעשה, פנה פרופ' מק-נייל בקריאה לעם לתמוך בה, אך כל היסוד התכניתי והאופרטיבי של ההתקוממות, אשר גם ממילא לא היו אחריה המונים רחבים, כבר שובש שיבוש שאין לו תקנה. באותם הימים דווקא, על יסוד שמועות וידיעות רבות שהגיעו לשלטונות עוד לפני כן, עמד הצבא הבריטי לבצע פעולות נרחבות נגד הנהגת „המתנדבים“ בעד „התאגדות אויבת“ מצד; ואכן, כבר החלו בהכנות לכך — אלא שההכנות הללו התנהלו בעצלתים...

מבלי לנתח את התכנית האופרטיבית והמהלך הטקטי של אותה התקוממות דובלינית עצמה, דינו אם נציין כאן את העובדה, כי היתה זו התקוממות של מעטים

(עד 1500 איש לכל היותר — בעיקרו של הדבר, „הבריגדה הדובלינית“ של „המתנדבים“ והפלוגות של „צבא-האזרחים האירי“) על רקע של אהדה חלקית (ותמיהה ואף הודעות נפוצות מאוד) מצד הקהל בעיר בת מאות האלפים. שיבוש הגיוס-הכללי גרם- לכך שכל העמדות שבתכנית נתפסו, או הוחזקו, ע"י חטיבות קטנות לאין ערוך יותר מן המתוכנן, ולפיכך גם כוח עמידתן פחת, וזמנה — צומצם. ההתקוממות נמשכה עד שבת, שבה נכנעה מפקדת המורדים („הממשלה הזמנית של הרפובליקה האירית“). יחידות בודדות הוסיפו להתנגד עד יום א', וצלפות נמשכה עד יום ג'. המשבר בהתקוממות בא עם הבאת כמה אלפי חיילים בריטיים כתגבורת ועם הרעשת כמה מהבניינים התפוסים בידי המתקוממים בתותחי-סדה קלים ובתותחי ספינה שיירתה מן הנהר ליפי. החלו מעשי שפטים ע"י ביה"ד הצבאי, שהוציא להורג כמעט את כל המפקדים האחראיים, בתוכם ג'מס קונולי הפצוע, מראשי צבא-האזרחים, שהושיבוהו על כסא לשם יריה בו ע"י „פלגת הביצוע“. הסה"כ של המוצאים להורג הגיע בראשית מאי ל-14, הנידונים לכלא — 73, ויותר מאלף (אח"כ — 2000) — נידונו לגירוש למחנות-ריכוז באנגליה. אבידות המורדים בקרב היו מעטות ביותר. אבידות הבריטים 377 (106 הרגים)

הדיכוי והגבת העם

והנה: לפני ההתקוממות היה הרוב המכריע של האירים שוללה בהחלט אבל מידת האכזריות בדיכוייה ליכדה ציבור אוהדים גדול, וגם המפלגה הפרלמנטרית והאנשים שב„דיכויקה האירית“ התמרמרו מאד על נהוג-השלטון הבריטי; והדבר לא שונה הרבה ע"י נכונות הממשלה, כעבור זמן לא רב, להמתיק ולתקן את העוולות ההן, (ביחוד — לאור שאלת עזרתה והשתתפותה של אמריקה במלחמה). כבר סמוך לדצמבר 1916 הוחזרו לאירלנד עצורי המחנות, וכאשר שוחררו ביוני 1917 (כדי להשתתף ב„ועידת-בירור“ בשאלת אירלנד, שתיכן לורד ג'ורג'), כמאה ממנהיגי המרד, שנתרו בכתב-הסוהר — פגשום, להפתעתם, המונים המריעים עד כדי צרידות.

„המלחמה האנגלו-אירית“ ונוראותיה

בכמחצית מבחירות-המילואים, שחלו אח"כ באירלנד, זכו מועמדי הפלג המרדני לעומת אנשי המפלגה האירית הפרלמנטרית. הנבחרים האלה לא הלכו לפרלמנט הבריטי. עניין „ועידת-הבירור“ נכשל, ומפלגת „שינפיין“, כשמה שנתנה לעצמה, החלה להתכונן שוב למאבק ממושך. כשבאפריל 1918 הודיעה ממשלת בריטניה את כוונתה להטיל את חובת השירות גם על אירלנד, נצטרפו בחודש אחד למעלה מ-100 אלף איש אל ה„מתנדבים“. גם „המפלגה האירית“ הרשמית עזבה את הפרלמנט; ולדברי מספר זכרונות אירי, „התאחדו כל הכוחות שבאירלנד — ה„שינפיין“, „המפלגה האירית“ הישנה, תנועת הפועלים, הבלתי-תלויים, הכנסיה — לשם התנגדות“. סיסמת „שינפיין“ היתה מעתה, כדברי דה-וולירה: „לעשות שלטון אנגלי באירלנד לבלתי-אפשרי“. החלו הכרוזות משפט-צבאי במחוזות, סגירת עתונים, מאסרים. ב-18.5 פשיטת-משטרה „כל-אירית“ אסרה כמעט כל אירי שבלט בתנועת „שינפיין“ בטענה של „קשר גרמני“ (אשר לא הוכחה לעולם). „שינפיין“, „המתנדבים“, „הליגה הגאליית“, ארגון הנשים — נאסרו כולם. החלו להתבלט „אנשי הפעולה“ שנתרו חפשיים. החל אימון-בסתר של המוני „המתנדבים“, אנשים רבים החלו לישון שלא בדירותיהם, פשיטות המשטרה גברו, השוטרים החלו להסתגר בקסרקטיות בלילה. הנהגת „המתנדבים“, שנקראו מעתה „הצבא האירי הרפובליקאי“, טיפחה מערכת ריגול-שכנגד להכשלת „השירות הסודי“ הבריטי באירלנד. בבחירות הכלליות לפרלמנט הבריטי, שחלו כתום המלחמה

ב־1918, זכו המתבדלים ברוב מחוזות־הבחירות שבאירלנד. הם נתכנסו בסתר באירלנד בינואר 1919 (אכן, מחציתם כלואים היו) והכריזו על עצמם כעל „מועצת הרפובליקה האירית“. החלה פרשת „המלחמה האנגלית־האירית“ האכזרית.

היא נמשכה רוב 1919, כל שנת 1920 וחצי שנת 1921. היו בה תקופות ושלבים שונים, אך ציינה אותה העליה המתמדת של מידת האכזריות והשנאה, שהוכיחו שני הצדדים. כמה מן החזיונות שבה כבר נותחו והוגדרו ב„מערכות“ (גל' ל"א-ל"ב, בפרק „מערכות המהפכה האירית“, לק. צ'ורלי). הנה שורות מזכרונותיו של אחד מאלה שחיו את התקופה ההיא: „לילות העוצר המתמידים היו מלאים מגור: אש רובים ומצעדים האטי מבשר־הרעות של הפטרולים. איש לא ידע מתי עלולים צעדים אלה להיעצר ליד פתחו, ואז... יתכן, כי אשתו וילדיו של פלוני יתעוררו לקול דפיקות תוזית על הדלת. ויתכן שישמעו בהפתח הדלת. אולי ישמעו מפץ כדורי אקדוח וצוויחות אדם הנוטה למות...“ שמא יאמרו: „וכי תיאור מופרז הוא זה?“ אך אין כל אפשרות להחיות מחדש מלוא־משמעותם של ימי־האימים. במרס 1920 נתעורר משנתו הלורד־מיר של העיר קורק. מקקורטן, ונרצח, לעיני אשתו וילדיו. ע"י שוטרים מפויחי־פנים. ומצד שני, זועזעה דובלין, כשאלן בל, פקיד אזרחי בארבימים, שהשלטון הטיל עליו לסכל את מגבית „המלוה־הלאומי“ של האירים נלקח מתוך קרון־חשמלית ונורה לאור היום... „החיים שבכפר הופרעו וסוכנו, כבישים שובשו ע"י ה„צ.א.ר.“ לעצירת תנועת הצבא, גשרים פוצצו, עצים הופלו, כמה ממסילות־הברזל הושבתו. כפרים שלמים כמעט שבודדו. פעולות־תגמול הופעלו ע"י הצבא. כשנמצא מארב ליד ביתו של איכר, היה הסיכוי רב, שאותו בית יפוצץ מיד. את כל אלה נשאו אנשי האוכלוסיה האזרחית כמעט בלי כל ריסון נגד ה„צ.א.ר.“. לא הוצבה להם מצבה, — ואין מציבים מצבות כאלה ל„בלתי לוחמים“ שבימי־מלחמה, — אך הם רכשו לעצמם זכות לכך — ולא בזול רכשוה“.

אנציקלופדיה בריטית מכובדת יודעת לספר „על בתים רבים בערים, מבלי להזכיר כלל את מחלבות־הכפרים, אשר נשרפו ע"י „השחורים־החומים“; חלק גדול של העיר החשובה קורק נשרף ע"י הצבא הסדיר בעד „פגיעות“; „שני הצדדים התחרו בביצוע פשעים“; כן נאמר: „הממשלה הבריטית היתה עוצמת עיניה מתעלולים אלה, ואפילו היתה מעודדת אותם“. „האגרת „הסיכום השבועי“ שהיתה נדפסת מטעם השלטונות הבריטיים שבטירת דובלין, מרכז האדמיניסטרציה הבריטית באירלנד, היתה כמוה כהסתה לרצח“. לא לשוא נודעזעה דעת־הציבור הבריטית, ובין השאר מחה על מעשי־הזוועה גם הארכיבישוף מקנטרבורי. על רקע זה אין תימה שב־1920 הוצע חוק „שלטון עצמי לאירלנד“ (אולסטר לחוד, הדרום לחוד) בסמכות מוגבלת. — אשר נדחה ע"י הדרום, ולפי מקור בריטי „אפילו החמיר שם את ההתנגדות“.

על שצף־הקצף שבמלחמת הגומלין בין חברי „הצבא הרפובליקאי“ ואנשיה של „המשטרה־המעולה האירית המלכותית“ (מאנשי אירלנד) נתווסף אח־כ משהו מעין „נגדטה“⁵) שבין המתקוממים, והאוכלוסיה בכללה, לבין „השחורים־החומים“, — הלא הם פלוגות־משטרה ניידות מיוחדות, שגויסו באנגליה בעיקר ממשתתפי מלחמ"ע 18'1914 (ועמהן „הפלוגות הנוספות“ Auxiliaries - המורכבות קצינים לשעבר). דורות של שכנות שלווה יידרשו כדי לרפא את הרגשות המרירות והשנאה שזרעו וטיפחו גדודים אלה באירלנד כלפי אנגליה; ואפשר לומר, כי עצם קיומה של בריטניה, בין כמרכז הקיסרות ובין כמדינה חפשית, סוכן בשנות 1940—1940 מחמת מורשת זו של ימי „השחורים־החומים“, אשר הקשיחו את לב

העם האירי ומדינתו, בין למצוקתה של אנגליה בשנות המשבר של מלחמת העולם השנייה ובין למאבק עולמי לחופש.

מורשת-הרעל ביחסי עמים

אכן, אפשר לומר, שייתכן כי לא הפצעים הגופניים והחמריים והמהלומות המדיניות הן הפגיעות המסוכנות ביותר שפוגעות משלחות עונשין מעין אלו בעם הנפגע מהן, אלא אותם הגירויים הנפשיים העמוקים שהן מורישות, לימים יבואו ושיש בהם לעתים כדי להעביר את העם על חובותיו האנושיות וההיסטוריות בשעות מבחן חמורות — כאשר קרה, בעצם, גם לעמה של אירלנד הדרומית באותן שנות 1940-43.

וממילא מתעוררת השאלה אגב קריאה בתולדות המאבקים: האין הציוניים החינוכיים ושמירה על מכסימום של קור-מחשבה, הבחנה שכלית, ראיית-עתידות — האין הם בחינת הכרח עליון דווקא באותם רגעי-משבר כאלו שעברו על אירלנד ב־1919-1921?

„שביתת-הנשק“ של 1921 — וזיכרונות של ממשלת לונדון

הסוף לשפיכת-הדמים בא בחצי השני של קיץ 1921. הוא בא כששני הצדדים עייפו למלחמה. האירים הוכיחו, כי הפעם היתה זו לא מלחמת-מעטים מבודדת, כב־1916, אלא מאבקן של שכבות-עם רחבות; כי אף אם, יחסית, היו פעיליו מתי-מעט (בדובלין, ב־1920 היה סה"כ הלוחמים-הפעילים 2000, ואנשי „שירת-הקבע“ כ־80) הרי למעשה נתמכו ע"י הכוננות למסירות נפש וליסורים מצד ההמונים הרחבים, שנתקפחו מבחינה כלכלית והיו שרויים באי-יציבות, שיכלו לעתים קרובות את בני-משפחתם, ותמיד חשו עצמם צפויים לכך — אלא שלא נרתעו והוֹרִיפו להיות הרקע להתנגדות הלאומית, שבגללה, סוף-סוף, ויתרה ממשלת לונדון על המשך ההתמודדות, לאחר שהפעילה באירלנד, עד סוף 1920, 51 בטליונים (תחת שתי הדיבריות שבראשית המאבק), ששה גדודי-פרשים, כ־100 מכוניות-שריון ומכוניות-סיר-מזוינות בשיפעה — בסה"כ 50 אלף איש, (כ־3 של הגייסות שחנו באיי הבריטיים בשנים כתיקונן); וכן 5800 „שחורים-חומים“ ו־1500 מ„הפלוגות הנוספות“.

קללת הפילוג הפנימי

מעכשיו מתחילה התקופה, שהיא אולי, הטרגית ביותר בתולדות תנועת השחרור האירית. אין לומר בבירור, אם אמנם קיימות תכונות-יסוד לאופי לאומי-העומדות בעיני דורות רבים, אך אין ספק כי בתקופות היסטוריות מסוימות יש ועמים מוכיחים נטיות או תכונות מסוימות, יותר (או פחות) מעמים אחרים באותה תקופה עצמה. הנטייה להעמקת המחלוקת הפנימית ולסלידה במרות עליונה של רוב נתגלתה לא פעם בחיים האיריים בדורות האחרונים. אף בשעה ששלושת ארגוני המתנדבים המזוינים שבדובלין („המתנדבים הלאומיים“) של רדמונד, „המתנדבים האירים“ של מק-נייל, ו„צבא האזרחים האירי“) החליטו, ב־1914, כל אחד לכבד את זכרו של פרנץ ביום מותו, בתהלוכת הפגנה אל קברו — כמעט שהגיעו לידי התנגשות מזוינת בינם לבין עצמם...

ייתכן ולא היה זה גילוי של „אופי לאומי“, אלא סתם תוצאה של חוסר נסיון בקיום הממלכתי. מכל מקום, עכשיו, עם המו"מ האנגלי-האירי והחתימה על חוזה ההסכם (שבא בדצמבר 1921), נתגלתה המגמה הנ"ל על כל סכנותיה ואכזריות תוצאותיה. החוזה אישר את קיומן של 26 הרזונות של אירלנד (פרט לאולסטר) בתורת „המדינה האירית החפשית“, בעלת זכויות כשל הדומיניונים הבריטיים.

ואף צבא עצמי ונציגות דיפלומטית משלה. אך את ההודיה בכתר הבריטי ואת שבועת-האמונים לו בשעת כניסה לפרלמנט האירי הניח כביטוי סמלי לקשר אל שאר חלקי ה"קיסרות"; וכן את משרת "המושל הכללי" כנציגו (אף הוא סמלי בלבד) של המלך-המשותף. בנקודה זו נתפלה תנועת ה"שין-פיין". ולא זו בלבד שהיה מעוט גדול ב"דייל" האירי, שהצביע נגד הצעת החוזה, אלא שלאחר זאת פרץ מרד של חלק ניכר ב"צבא האירי הריפובליקאי" והחלה מלחמת אזרחים פנימית. קשה, אכזרית וממושכת, אשר דבר ממעשי האכזריות, ההרס והמשטמה, אשר ציינו את "המלחמה האנגלית-אירית" לא נעדר ממנה.

מלחמת האחים

מיטב לוחמיה ומדריכיה של אירלנד, משני הצדדים גם יחד, נפלו באותה מלחמת האזרחים, הוקו דמה של התקומה האירית — וזה גם במובן הרוחני והנפשי הרחב יותר. מארב ורצח מזה, מחנות-ריכוז, מיתות בית-דין צבאי שרירותיות כמעט — מזה, הם שציינו את שנותיה הראשונות של אירלנד העצמאית-למעשה. כשם שקודם לכן, הרעישו תותחים בריטיים בניינים מפוארים בדובלין והרסום, כך הורעש עתה בנין "ארבעת בתי-המשפט" ע"י צבא ממשלת "המדינה החפשית" ואח"כ גם פוצץ, אגב פיגוע, ע"י חיל-המצב של "הרפובליקאים". מיכאל קולינס, שהיה ראש כל ההתנגדות הלוחמת לבריטים ב"1918-21", נהרג ממארב בידי "רפובליקאי"; "צ'רלס ברוגו, מי שהיה ראש מט"ח "המתנדבים האיריים" ומיניסטר המלחמה ב"ממשלה הזמנית" של 1919-22, נהרג ביריה שעה שזינק אחרון מכל חיל-המצב, מתוך בנין בוער, שהוקף ע"י חיילי "המדינה החפשית".

לאחר דיכוי התקוממותם של ה"רפובליקאים" בדובלין, לבשה מלחמת האזרחים, בעצם, צורה של סידרת מארבים והתנפלויות ממושכת. לאט-לאט התגברו כוחות הממשלה האירית לא רק על מעוזי התקוממות גלויה — עלידי דילדול והתשה בלתי פוסקים — אלא גם על רשת של התנגדות ברחבי הארץ. עם התקרב אביב 1923 ועם התאריך הימים (גורם קשה לחבורות-מרדנים, כשידם על התחתונה) — נתקרבה פרשה זו לסיומה. אלפי אנשים נכלאו. אחד ממתארי הפרשה כותב: "המנהיגים הפוליטיים לא השמיעו מלה, התעמולה היתה כאין וכאפס. האינפורמציה היתה חסרה לגמרי". מקור הידיעה היחידי על המצב הכללי בשאר המקומות שבארץ היתה העתונות שבדרך כלל התנגדה לרפובליקאים; ומתוכה אפשר היה לראות בבירור, כי "המדינה החפשית" קיימת ככוח פועל בכל מקום, פרט לחורשות מרוחקות שבהרים". "הצבא האירי הרפובליקאי לא התקיים בחזקתו אלא על גבי הנייר בלבד, בתיקים הצנומים של כמה משרדי-מחתרת בדובלין, או באיזו מפקדה, הנעה מבקתה לבקתה בהרים". באפריל 1923 פקד דה-וילירה על הפסקת כל פעולה תוקפנית; הפקודה לא הגיעה אפילו לרבים מטוראי "צ.א.ר.". במאי 1923 ניתנה הפקודה "להפסיק אש" ולמסור את הנשק. לאמיתו של דבר, פסקה האש מזמן. למעלה מ-12,000 איש נחבשו בבתי-הסוהר. בחורף 1923 נסתיימה גם התנגדותם של שאר השירידים, "הבלתי-סדירים", דה-וילירה היה חבוש בכלא. בדצמבר 1923 פרצה שביתת-הרעב, "הכל-אירית", של אנשיו במחנות הריכוז ובבתי-הסוהר. כ-5000 איש, ששבתו, "עד יציאת נשמה"; ומסקנת אידי אחד היתה: "אין לקבל שביתת-רעב בהמון, זהו ענין לנבחרים". השביתה הגדולה החלה להתערער, ואח"כ נשברה. "אנשים עטו אל המזונות — ממש נצמדו אל התיל בצעקתם למזון, היה זה מחזה איום ומעורר רחמים". עכשיו החלו השחוררים בהמון, "ברוו' היה, כי נשקם האחרון נשבר בידיהם". בינואר 1924 ראוים צועדים בסך על פני הרחובות מתחנות הרכבת, עטויים בלואיסחבות כארחי-פרחי, חבילותיהם הקטנות מתחת

לבית־שחיים, — אך עודם שרים. ביולי 1924 שחררה הממשלה את דה־ולירה, במידה שנגע הדבר בהם — חדל דה־ולירה מלבוא בחשבון.

ההיה טעם במלחמת־האזרחים?

את פסק־דינה של מלחמת־האחים כבר כתבה ההיסטוריה ע"י עצם השתלשלות הדברים שבאה מאז. אלה שהתקוממו לא רק נגד שלטון בריטי זר, אלא גם נגד נציגות הרוב של עם המשוחרר, בסיסמה של אי־קבלת כל מסגרת אשר יש בה שמץ־מה של זיקה לכתר הבריטי, נתפלגו גם בתוך עצמם. רובם (בהנהגתו של דה־ולירה) החליטו (1927-28) „להיכנע“ ולהיכנס למסגרת „המדינה החפשית“, על הפרלמנט שלה, שהצריך שבועת־אמונים למלך — שמתוך מרדס נגדה, פתחו בשפיכת־דמים אירית־פנימית חמש־שש שנים לפני־כן; הם ניסו למלא את המסגרת הזאת תוכן אירי עצמאי מובהק (הלא הוא הדבר שמצדדי החווה טענו בשעתם לאפשרות...); ויתירה מזו: הם הצליחו בכך, בדרך־שלום ובלא שפיכת־דמים; ודווקא ע"י הצלחתם זו הפריכו את עמדתם משנת 1922, ואת הצידוק האחרון שהיה להם לקידוש מלחמת־האזרחים הפנימית; אירלנד העצמאית של היום — העצמאית עד כדי ניטרליות „טוטאלית“ במלחמת־העולם השניה, — היא תוצאה של העובדה שדה־ולירה קיבל את אותה חוקת המדנה־החפשית, אשר נגדה לחם, בנשק ביד, ב'23-1922, בסרבו לקבל אפילו את המרות הלאומית הדמוקרטית. הישגו זה — הוא גם פסק־דינו.

ספיחי־פרא של הקנאות

ואלו הקבוצה האחרת, זו של מצדדי בשנת מלחמת־האזרחים ראתהו עכשיו כ„בוגד“ והוסיפה להתקיים כחבורת קושרים ומבצעי „פעולות“־פתע, במקצת נוסח ה„פניים“ בזמנם, בכינוי „הצבא האירי הרפובליקאי“, אך למעשה כבר אי־אפשר היה לראות את החבורה הזאת כיורשתו וממשיכתו של אותו „צבא אירי רפובליקאי“ ששימש כחיל־התקוממות עממי של „ממשלת אירלנד הזמנית“ הלוחמת, אשר נבחרה ב'19-1919 ע"י צירי אירלנד שסירבו לשבת בוסטמינסטר. בחבורה זו ניכרו הרבה סימנים של שקיעה והתנוונות, והיא נתגלגלה עד למעשי־פשע פרי־טעם כשימת פצצות בתיבות־המכתבים ובמשרדי־הדואר באנגליה ב'1939, ועד לשיתוף־פעולה עם הסוכנים הנאצים שבאירלנד בשנות המלחמה. הרי שהיו כאן לפנינו, מצד אחד (דה־ולירה ונאמניו) התפכחות במאוחר, לאחר שכבר נשפך הדם והוטל הארס גם ביחסי הזרמים שבאירלנד הדרומית עצמה, וגם (דבר. שהוא, אולי, גורלי שבעתיים!) ביחסים — אפשר לדורות—שבין אירלנד לבין אולסטר, שבאיחודו עמה רצתה אירלנד מאוד; ומאידך גיסא — ירידה לבריונות ופליקת כל עול, אורחי ודמוקרטי, שאילצה את ממשלתו של אותו דה־ולירה עצמו להפעיל שוב (°), „ביד חזקה“ את אמצעי השליטה, בתי משפט צבאיים, מיתות בית־דין (בלווית שביתות־הרעב שנמשכו 40 יום), מעצרים אדמיניסטרטיביים וכל ה"ו"ב. יכול יכלה אירלנד להגיע למה שהגיעה בדרך טובה יותר ובפחות שפך־דם; ואין ספק שאז היתה גם זוכה להשיג יותר ממה שהשיגה בדרך שבה הלכה.

כמה מסקנות

אחדות מן המסקנות המאלפות הרבות, שאפשר להסיק מתולדותיה הארוכות של ההשתחררות האירית, נראות כרבות־ערך ומתמידות ביותר. מהן — שוות, אולי, לכל תקופה ועם; ומהן — החלות בעיקר על מצבים שביתר יחוד דומים הם לגורלו ומסיבותיו של מאמץ השחרור האירי.

(ס. ב. ש. ל. ש. י. 1): א. בריטים — נגד המרי האירי; ב. „המדינה החפשית“ —

נגד דה־ולירה; ג. דה־ולירה — נגד מהדורה ג' של „צ.א.ר.“...

אכן, לגבי כל הלקח הזה יש לזכור היטב, כי גורלה ההיסטורי של אירלנד, היה כה יחיד במינו וכה יוצא־דופן, בין בסבל הירושה שהועמס על עם זה, ובין באפשרויות שנפתחו לפניו על ידי כך, עד שכמעט אין „להעתיק“ הרבה מן הלקח הזה למקומות אחרים ולתקופות אחרות.

כהיסטוריה הפוליטית, מבליטה גם האירית את השלילה וההכבדה שבטיפוח מופרז של שנאה לעם „משתלט“, או „מפריע“, וכפולנים, כן האירים, עודם מוסיפים לשלם מס לאומי לא קל מחמת היותם מרותקים לאפיק אכזר זה. אלא שבמקרה אירלנד פילגה העמקה זו של טינה לעם שכן גם את גוף האומה האירית עצמה (פרשת אולסטר, שעדיין לא נראה לה פתרון). הרי שגם אוריינטציה חיונית מופרזת, של משיכה לאומה גדולה — וגם אוריינטציה שלילית מופרזת של דחייה מפני אומה גדולה — שתיהן יחד עלולות לבתר את גופה ולפורר את רצונה הלאומי-ההיסטורי של אומה לא-גדולה. הדברים חלים על כל משיכה עזה מדי — או הירתעות חדה מדי — לגבי מרכזים מדיניים-עולמיים כבירים.

לרגעי השיא וההצלחה (אם כי לא, לאלתר) לא זכתה התנועה האירית אלא בשעה שהצליחה לרכו שכבות רחבות, מכסימום אפשרי של כוחות האומה לכל גילוייהם, לשם תמיכה במאבקה. ואלו „מלחמות-מעטים“ — או שנכשלו לגמרי או שהעלו, לכל היותר, סמלים היסטוריים, או נפשיים, מעטים, דבר שאין בו פתרון לבעיות קיום דוחקות של אומה.

ההיסטוריה האירית הבליטה את הסכנות הפטליות שבהינתקות „גרעיני-פעיל“ מ„עיקר האומה“, ועל כן היא מאלפת במיוחד לגבי חשיבותן של צורות הקשר (ותוכנו) בין שניים אלה, וגיבוש חזית לאומית, שאמנם יש בה גם חלוץ משלה. וזו היא הסיבה העושה לחיונית כל-כך את השמירה על קבלת עול — הציבור וקיומו ע"י השכבה הפעילה (והלוחמת) של עם העושה לשחרורו. מבחינה נפשית היה הנגע שבפריקת העול הזה נעוץ בתנועת הגאולה האירית החדשה ובא לידי גילוי כבר ברגעי המבחן שבתקופת המלחמה על „החום רול“ במאה הנוכחית. אך למלוא גילוי הגיע רק עם המשבר שבעקבות „החווה האנגלר אירי“. תרופה לסכנות הללו אי אתה מוצא אלא בעוד מועד, בשלבים המוקדמים שבהם התנועה מתחנכת ומתגבשת. כל התרגלות לפריקת עול — בתנועות המתעדות לבנות מדינות לאומיות משלהן — סופה בריונות פזיזת ואנרכיה רוחנית.

* * *

יש בין המסקנות שתיים, שבהן אתה מוצא השתקפות לכל אורכן ולכל חזרותיהן הלבבות של תולדות אירלנד הכפופה לזרים ומשתחררת משלטונם. אין כתנועת התקומה האירית תנועה רבת נסיון ביחסים עם אנגליה, אם כשליטתה של הארץ ואם כשכנתה רבת-הכוח, נסיון זה ולקחו חלים, בודאי, גם על כל יחסיהם של עמים קטנים ולא-חזקים עם מעצמות אדירות מן הסוג שבתוכן אתה מוצא גם נטיה להתבסס מהרגשת כוח ושלטיה, אך גם מעצורים ציבוריים ונפשיים מסויימים. נסיון זה העיד על השפע הרב של הצורות שעשויות ללבוש בין מגמת הדיכוי ובין מגמת הויתור (ולעתים באים הדיכוי והויתור כרוכים יחד, ולפעמים קשה להבחין, מה עדיף כאן, ומהי הכוונה העיקרית). קו משותף אחד מלווה את רוב הדוגמאות הללו, בין לנסינות השתלטות, ובין לנסינות התפייסות: הרצון להפריד בין הנהגת התנועה הלאומית ובין תומכיה. או לתקוע טריז חוצץ בין השכבה הפעילה ובין ההמון הרחב. התגברותה של כוונת ההתפייסות וההכנה מתבלטת על פי רוב שעה שנכשלים הנסיונות לתקיעת „טריזים“.

* * *

ושוב, אריכות ימיהם של הלבטים וקרבות החתירה לשחרור שהיו בדברי ימי אירלנד, הבליטה את הערך העיקרי שבערכי תנועות השחרור, בכל העמים.

ובכל התקופות: — הלא הוא ערך ההתמדה. זה חל גם על 200 השנים האחרונות בתולדות אירלנד בכללותן, על ההתחדשות המתמדת של מאוויי התקומה, בלבושים וגילויים שונים ביותר, וגם על שנים ותקופות מסוימות של מאבק נמרץ ולעתים אף רב־קרבנות. על כל פנים, כלפי הצד שכנגד הכריעה תכונה זו של התמדה, גם לגבי התעמולה לשויון־זכויות ותביעות אגרריות־סוציאליות, וגם לגבי האבטונומיה והעצמאות. רק ההתמדה הזאת היא מקור הסיכוי ושורש הזמן שגדרש ל"מחזור" היחסים כולו — דחית התביעות, התמרדות, דיכוי, התעפיות, בקשת פשרה, מציאת דרך להבנה — מצד המעצמה השליטה, מחזור שייתמצה עד תומו וסיומו החיובי, ולא ייעצר באמצע, בשלב שלילי ומאכזב. גם מבחינה חינוכית־פנימית לא יכלה אומה מתחדשת למצוא לה מקום לזכייה מחודשת בהכרת־ערך עצמית, לעיצוב אופי לאומי ולגיבוש מסורת ציבורית ומדינית, אלא בהתמדת המאמץ (בימי א'קונלל כבימי פרנל — וכבמאה הזאת באירלנד). וההיתה אומה שזכתה בתקומה ובעצמאות לאומית (אמיתית, ולא־קיימנית) בלי שתקדם לה תקופה ממושכת של עמידה, מסירות־נפש והתמדת־מאבק?

ד"ר י. בר

מערכות-עיר היסטוריות ולקחן

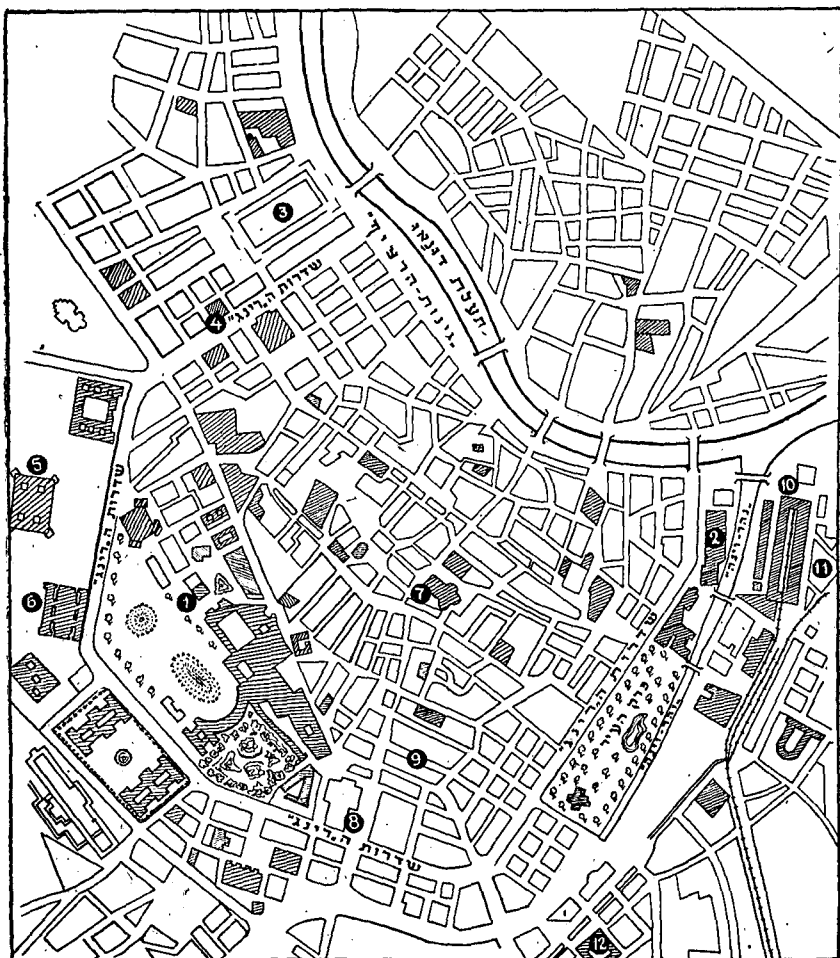
ג. הפוטש הנאצי בווינה 1934

שתי הדוגמאות הקודמות הדגימו מרד המוני, פחות או יותר מקיף, של אירגוני פועלים, שאחד מהם נתכוון לכיבוש ממשי של השלטון, והשני היה, לעצמו של דבר, מעשה התגוננות, בלא כוונה-איסטרטגית־מדינית ברורה. פעולה בעלת אופי שונה לגמרי היתה המרידה הנאצית באוסטריה בשנת 1934. גם היא הביאה בחשבונה סיוע המוני — אף כי טענה בכך, אך אותו סיוע הוצרך לבוא ממרחבי אוסטריה הכפרית. כן חשבו, שכוונות ממשלתיים ניכרים יצטרפו אליהם, לאחר הצלחת פעולותיהם הראשונות, וכמובן ציפו גם לסיוע מגרמניה, — בעוד שהעיר־הבירה הוצרכה קבוצה נבחרת קטנה לשחק את "עצבי" השלטון. למטרה זו נבחרו שני אובייקטים: תחנת השידור מצד אחד, ובית הממשלה—מאידך. לתחנת השידור חדרה קבוצה בת 10 איש, מזוינים באקדוחים, והודיעו על התפטרות הממשלה. אגב: פעולת הקבוצה הזאת לא השיגה את מטרתה הממשית מחמת ליקוי בידיעה הטכנית. הם לא הביאו בחשבון מעשה־נגדי, שהיה בגדר האפשרי — ושאכן נעשה אח"כ — והוא: ניתוק התחנה מרשת־השידור המרכזית. בתחנה זו נתפתח קרב, שמבחינה טקטית הוא מאיר היטב את התנאים המיוחדים של הקרב־בעיר. קבוצת המתנפלים הקטנה נתבצרה בבנין התחנה, במרכז העיר, בסימטה צרה, שאפשרות התנועה מוגבלת בה, ומתוך כך נתבטל ממילא ערכם, של כלי הנשק בעלי הטווחים הארוכים יותר. לכן יכלו עשרת האנשים המזוינים באקדוחים, לעמוד בפני כמה מאות שוטרים וחיללים בעלי חימוש מעולה, ורק לאחר קרב שארך למעלה משעה, ואחר שימוש בפצצות־גז יכלו להם הללו.

כוונת הפעולה נגד בית־הממשלה היתה: לאסור את כל חברי הממשלה ולהרוג את ראש־הממשלה, דולפוס. פעולה זו נעשתה בידי קבוצה בת 60—70 איש, שהופיעו במדי צבא ומשטרה. גורם ההפתעה וההתעיה מצד אחד, והליקוי בסדרי ההבטחה (וכן אדישות קציני המשטרה, שעמדו בקשרים עם המפלגה הנאצית בשלבי הפעולה הראשונים) — מצד שני, הביאו לידי נצחון גמור בתחילת הפעולה. אך המרד גופו נכשל מסיבות פוליטיות שלא כאן המקום לעמוד עליהן, וגם מפני מיעוט הסיוע ההמוני במרחבים הכפריים¹.) אך מהלך ה"פוטש" ב־1934 הוכיח, שע"י מהלומות מפתיעות מתוכננות־מראש, המכוונות למרכזי השלטון בעיר־הבירה, אפשר להביא לידי שיתוק את המנגנון הממשלתי, ובעיקר

(1) נסיונות מרד בוצעו בחלקי שטריה וקרינתיה הסמוכות ליוגוסלביה.

אם מנגנון זה לא נתארגן מראש כדי לעמוד בפני נסיונות ממין זה, ואם לרשות הכוחות המבצעים עומדים אוהדים בתוך המנגנון הממשלתי עצמו. התנאים הטקטיים של העיר, כלומר האפשרות לבחור מקומות התנגשות, שהנשק המעולה של הכוחות הסדירים אינו מוצא בהם את ביטוי, והאפשרות לרכז ולהעביר כוחות בהסוואות שונות ובכיסוי התנועה האזרחית הכללית, — גם הם בולטים בפעולה שתוארה לעיל בקצרה².

(1) בית ראש הממשלה; (2) מיניסטריון המלחמה; (3) קסרקטיון רוסאורא; (4) מרכז המשטרה; (5) העירייה; (6) הפרלמנט; (7) כנסית סטן — מרכזה של וינה; (8) בית האופרה; (9) סימטת אנה ובה אולפן השידור; (10) בית המכס; (11) הטלגרף המרכזי; (12) קסרקט.

2. אכן, ההסתתרות בצילה של תנועה אזרחית שברחובות לא תיתכן, על פי הרוב, אלא עד פרוץ ההתקוממות; ואשר לתנאי העיר המונעים בעד הפעלת נשק כבד — הרי השפעתה של מניעה זאת פוחתת, במידה שגוברת — כאשר היה במלחמה האחרונה — התקפות

ד. שחרור פריז ע"י כוחות-המחתרת הצרפתית ב-1944

לא נשחית כאן דברים על הוויכוח, שהתנהל בשעתו, אם הצליחו כוחות-המחתרת הצרפתית לשחרר את פריז בכוחות עצמם או שסופם היה כשלון, לולא הדיכוייה המשורית של לקלרק (צרפתית — המערכת), שנשלחה ע"י הפיקוד האמריקאי ואשר הגיעה במועד הנכון, דבר אחד ברור: כוחות-המחתרת אלה הצליחו, על כל פנים, למלא למות תפקידים מסוימים, במסגרת המערכה הכללית; הם ניתקו את המאסף הגרמני, — בשיעור דיכוייה משורית אחת של הס"ס, — ועם זאת גרמו הפרעה של ממש בנסיגת עיקר כוחותיהם של הגרמנים, וכן הצליחו, למנוע את בצוען של חבלות אויב בעיר זו, שהיא מפתח איסטרטגי לרשת-דרכיה של צרפת הצפונית.

אך יהיה אשר יהיה המקום אשר ניחד בהערכתנו, לפעולה זו במסגרת המערכה הכללית, על כל פנים שני דברים מתבלטים אגב התבוננות בה, האחד: ערכה הגדול, הפוליטי והמסרי, של המערכה הזאת. השני: היותה הדוגמה החיה ביותר של פעולת כוחות-המחתרת בשטח עירוני נגד כוחות סדירים וחדשים.

לרשות כוחות המחתרת עמדו בפריז כ-30 אלף לוחמים. ביניהם — רק 15 אלף, שמוזנים היו כבר בשלבים הראשונים של הפעולה, ורבים מאלה — רק באקדוחים ורימונים, וחלק קטן יותר — בתת-מקלעים, רובים ומקלעים. הכוחות הגרמניים היו לערך 15 אלף, בעלי טנקים, מכוניות-שריון, והתותחיסער" רבים ונשק אנטומטי למכביר.

בשבועות הראשונים של חודש אבגוסט, מתוך התקרבות החזית, היתה העיר מנותקת למעשה מסביבתה. תוצאת-הדבר היתה שכבר כמה ימים לפני פרוץ המרי היו אנשי פריז בלי אנטובוסים ובלי הרכבת-התחתית (מטרו), בלי מאור ופחם ובלי אספקת מזון מסודרת. כן השליטו הגרמנים עוצר חמור, משעות הערב המוקדמות ועד ראשית הבוקר. ב-15 באבגוסט גזרו הגרמנים, לפי עצת הפשיסטים הצרפתים גזירה לפרק את הנשק מעל המשטרה הפריזאית, שהיא גוף בן 3000 איש, אשר שרת כל זמן האוקופציה והגרמנים לא נגעו עד אז בהרכבו הפנימי ובציודו. ואילו המחתרת הצרפתית עסקה במשך שנים באירגונה המדוקדק של הגוף הזה מבפנים. עד שבשלמותו היה למעשה, יחידה של המחתרת שעמדה כנונה לפקודה שתבוא, ואכן, הפקודה ניתנה ב-18 באבגוסט ע"י המפקד הצבאי הכללי של המחתרת הצרפתית, שנקרא בשם "גנרל שב". מטהו שכן בפריז כל ימי המלחמה, אף כי הוא עצמו נסע פעם בפעם חוצה-לארץ, כדי להפגש שם עם דה-גול ועם מנהיגים ממנהיגי בעלי הברית, "גנרל שב" כונן ב-18 באבגוסט את "מעון-הקרב" שלו, שהיה נמצא — ודבר זה ראוי לציון מיוחד — במרתפה של הכנסיה "Des Invalides", מקום קברו של נפוליון. מרתף זה קשור היה עם רשת הביוב ופרוזדוריה-הפקוח של צנורות-המים של פריז, וממנו, בעצם, יכלו להגיע לכל פינה מפוזרת פריז, המחתרת הכינה מעון זה מראש זמן רב לפני כן, ובלי הסידורים החיוניים — למן מלאי המזון והמים ועד הרשת המיוחדת של הטלפונים. תחנת-הרדיו ואפילו מקומות לכתבניות במכוניות כתיבה — סודרו מראש. אולי כדאי ציין את העובדה שהגרמנים היו משגרים בדרך קבע פטרולים על קני כל הרשת התחתית של פריז, ביום, פרוזדוריה-המים וכן — ועברו כמה פעמים את מקום אותו "המעון", בבלי שהרגישו בהכנות שנעשו בו בקצב קדחתני: ב-19.8 בבוקר תמו כל ההכנות המוקדמות, ותוכנית המרד, שנקבעה כבר מזמן, החלה להיגלל שלב אחר שלב.

הפעולות התחילו בשביתה כללית, כתשובה על ההחלטה לפרוק את הנשק מעל המשטרה הפריזאית. בשלב השני עברו 3000 השוטרים, במכונס, למרכז-המשטרה, שהיה אחד המקומות השולטים בעיר. כמעט ללא קרב חדרו ותפסו את מחסן הנשק המרכזי של המשטרה. ממרכז המשטרה עברו אח"כ 80 פלוגות ל-80 תחנות-המשטרה אשר בעיר, ונתבצרו בהן. ע"י כך הוענקו ללוחמי-המחתרת 80 נקודות-משען התחלתיות. בא השלב השלישי, והאכזריות בדרך-כיהלחמה; ובייחוד כשהמדובר הוא לא בהיאבקות על שליטה מדינית, על אדמת-המולדת המשותפת, אלא בדיכוי מרידות בארץ זרה (הגרמנים בוורשה, הבריטים בסורבאיה) — המערכת.

על פי סימן מיוחד נפתחו דלתותיהן של מאות מוסכים (גרמים) סודיים, ומהם יצאו וכוניות פרטיות קטנות, שהמחתרת הצרפתית הסתירה אותן זה כבר לצורך זה, וגם אגרה שם כך, עוד לפני שנים, מחסני בנזין חשאיים. בכל מכונית ישבה חוליה, עם תת־מקלע, ובים אקדחים ורימונים. מאות החוליות התחילו לנוע במהירות על פני רחובות פריז ופתחו אש על כל גרמני ועל כל כלי־רכב שפגשו בדרכם. מאליו יובן, שהדבר הטיל מהומה זכרת בקרב הגרמנים. השלב הרביעי, התחיל בו ביום עם התקפת־הנגד של הגרמנים, ורצו, בעיקרו של דבר, לחזור ולכבוש את מרכז המשטרה. אף על פי שלהשגת מטרה זו טילו הגרמנים להתקפה טנקים וכלי שריון, נכשלה אותה התקפה, — בעיקר מפני הצרפתים ורמו זרימה של קבע לעורף הגרמנים ולעבר, אגפיהם דרך מנהרות הרכבת תת־קרקעית ושאר דרכים. במשך הלילה כבשו כוחות המחתרת את מרכז פריז, סביב עיריה וארמון־לוס־סבורג (הסינט). כן גורשו הגרמנים מכמה עמדות, שתפסו בפרברי עיר. למחרת היום ראו הגרמנים, שהתקדמות כוחות־המחתרת במשך הלילה העמידה צניהם סכנת כיתור, והם ניסו, ע"י כוחות משוריינים, חיל רגלים ממונע ותותח־יסער, לנקות את מרכזה של פריז. כאן נתגלע קרב, שדומה היה, בפרטים רבים, לקרבות קלאסיים מההפכניים, שנערכו בשטח זה בדורות קודמים. מן הצד האחר שוב כוננו הכוחות מורדים מיתרסים, כדי לדחוף את הגרמנים לשטח מצומצם. מן הצד השני היו לאויב זרונות ברחובות הרחבים והישרים, שנתנו היום, עוד יותר מאז, את האפשרות להשיג וצאות מלאות מהפעלת חימוש של הצבא הסדיר. אך הפעם היו תכסיסי המורדים גמישים תר והצליחו להתגבר על היתרון שהיה לאויב בצידו. בזמן שטנק גרמני היה מסתער בניתרס אחד ומאיים להרוס, היו המורדים מוציאים מסימטה סמויה מחסום (בצורת כונית־מסע או מחסום אחר) בעורף התוקף, ולוכדים אותו בין שתי אשם; מן הגנות היו אים „בקבוקי־מולוטוב“, וברחובות היו מפעילים מוקשי־קרקע מסוגים שונים. בדרך הזה נשילו את נסיונות הטנקים הגרמנים שנעשו בזה אחר זה לפרוץ את שרשרת המחסומים ומיתרסים, שהקיפו את השטח היחידי אשר נותר בידי הנאצים, וצימצמוהו יותר ויותר. כוחות המחתרת לא הסתפקו בהדיפת נסיונות הפריצה של האויב, אלא הוסיפו לתקוף, זותחים ובמכונות היירה ניסו הגרמנים „לנקות“ את הרחובות, שבהם התקדמו המורדים; המשיכו הללו בהתקדמות דרך הבתים, המרתפים, מגג־אל גג, בלי שיוכלו הגרמנים לותם. שעה שתותח־יסער גרמני היה מרעיש בית מסוים, — פעלו התת־מקלעים והרימונים ל המורדים נגד חילי־הרגלים הגרמני שמצוי היה כמה מאות קטרים — או גם כמה עשרות זרים, מעבר לגושי־בתים — בעורפו של הטנק.

ביום השלישי של הקרב, כשהגיעו דיביזיות לקלרק וכמה דיביזיות אמריקאיות, כבר כרעה למעשה, המערכה. הגרמנים מוכנים היו להכנע, וכמעט כל 15 האלף שנותרו חיים זכו.

איננו יודעים בוודאות, אך לפי נסיון הקרבות בוורשה 1944 מזה, ופראג 1945 מזה, — לשער, שאילו לא הכריח המצב הכללי את הגרמנים להיסוג מפריז, והם היו מנסים יא את המרד בכוחות בלתי מוגבלים וללא רתיעה, הרי בסופו של דבר, היו מצליחים יד. אך אף כי גורמים חיצוניים סייעו למורדים הפריזאים סיוע מכריע, מכל מקום כיחה המערכה הזאת, שנמשכה שלושה ימים, את האפשרויות הטקטיות המרובות שיש וחות המחתרת, — אפילו כשהם עומדים בפני אויב עדיף בכוחו, — בעיר גדולה, גם זעה שנפסקים בה השרותים החיוניים, והיא שרויה בעוצר חלקי. אלא שהתנאים לניצולן ולא של האפשרויות הטקטיות הללו היו תמיכת התושבים, גמישות בניהול ובדרכי־הקרב תאמת שנים אלה לאפיו המיוחד של שדה הקרב. העיר הגדולה — על בתיה, מנהרותיה, ורותיה, גגותיה וסימטאותיה ההופכים אז מעין „יער“, — המכביד על האויב לא פחות ער אמת, על גושי־עציו, סבכיו ומשעוליו, ולא פחות מואת מסייע הוא ללוחם פרטיזני, אמנם מוכשר הוא ומאורגן כראוי.

(עוד יבוא)

שליטה צבאית על שטח-פרוע

מאמרו של הקפיטן דה-גרנא, — טעמו עמו. לעתים קרובות מדי א הקהל נותן לעצמו דו"ח על תכליתן וחשיבותיהן של הפעולות הצבאיות המתנהלות על רקע אוכלוסיה אורחית, ואינו רואה בהן אלא גילויים אפסי-מחשבה או של נגישות סתם. ולא היא. פעולות כאלו, שהן מן הקשה והמכבידות על יחידות הצבא, מבוצעות תמיד בשימת-לב לכללים מסויימים ולשיקולים מעשיים, או פסיכולוגיים. ורק טובה יכולה לצמוח מתגבור הכנתו של הדבר הזה בקרב הציבור.

יש עוד צד המענייננו במאמר הניתן בזה: היותו מודפס בכתב-מקצועי בריטי בחודש נובמבר 1936: — במידה לא מעטה היתה כתיבת מכוונת למצבים ולצרכים שנתלו למאורעות אשר התרחשו בשנה הה בארץ ישראל. כמה וכמה דברים או פרטים במאמר, — בין שהושפעו מאר נסיון א"י ובין שלוקחו מן המציאות של הודו, — נתכוונו בוודאי, לטיפ באוכלוסיה כפרית מזרחית, באורח המיוחד של מחשבתה. מנהגיה והגבותי אך בסופו של דבר, "סדנא דארעא חד הוא" כנראה בנוגע הצבא במצבים מן אלה שהועלו במאמר זה.

פעם בפעם, כשאייסדרים אורחיים מתגלגלים במלחמת גריליה, מוזן הצבא ליתן תגבורת למשטרה. פרט ל"צבא-הודו", הלא רק קצינים מעט בלבד מנוסים בסוג זה של פעולות צבאיות, וספרי ההדרכה שלנו אינם נותנו לנו אלא הוראות מועטות כיצד לטפל בטקטיקה-של-גריליה. ההצעות הבא להלן עשויות, אולי, לסייע בידי אלה שעומדים בפני הבעיות העלולות להתעורר תוך כדי שימוש בתפקידים מסוג זה.

והנה התמונה השכיחה ביותר: לאחר המסע הבהול, כרגיל, מחניית-יני שלום לאחד ממרכזי המהומות שבאיזו עיר גדולה, כשהשימוש בטכסיסי-הגריל מתפשט והולך על פני השטחים הכפריים, יכול בטליון להישלח כדי ליטול בין את השליטה במחוז כפרי מסוים; על פי הרוב אומרות אז פקודותיו, שעו להתפצל לפלגות במידה שתאפשר לו לסייע בידי המשטרה לקיים חוק וסדר מתוך כך מוצאת פלוגה מפלוגותיו את עצמה במצב של פלגה מופרשת וחז בתוך מחנה או באיזה בנין מתאים, שיתכן ויימצא, כשחסרה היא את הידי וההתמצאות בענייני המקום ומצטרפת בכל אלה למשטרה; אותה משטרה גו עשויה להיות מפורדת ומפורדת בפלגות עוד יותר ועירות, ומתקבלת מאוד הדעת הסברה, כי כבר קודם-לכן עמדה בנסיון קשה עד למאוד.

קודם כל יש למנות קצין מיוחד, שיבוא בקשר עם המשטרה ושיכיר המצב במקום — בעוד הפלוגה עוסקת בסידורים להתגוננות מקומית, לאספקו למטבחיה וכו'. לא מן השכיחות הוא שהבנין, שהופקע לאיכסון הפלגה, יימ יפה להגנה "מעגלית" (מכל עבר) נגד כל צורה של התקפה חמורה, אך לרוב טע הוא כל הטיפול בהקמת מערכת-מגן מדוקדקת; ושלוש הן הסיבות לכך: — ראש אין לחבורות גריליה אלא לעתים רחוקות אומץ וארגון הדרושים להתק גייסות בתוך משכנותיהם, — אף על פי שלהטלת כצצות וליריות-צלפים, שיש בשעות הלילה, אפשר כמובן לצפות. שנית — הפלגה אינה חונת שם ו

התגונן, אלא כדי שתהא פעילה בחוץ, בהרבותה תנועה על פני הסביבה, "סרקת" אותה: ושלישית — שום פלגה אינה יכולה להצליח אלא אם כן תרבה זשגת ידיעות. ובקשר עם זאת, רצוי מאוד למוסרי הידיעות ולדילטורים מבין אוכלוסיה לבוא ולהיכנס בלא שום קושי, ושהפטרולים יוכלו לצאת ולהגיה ך כמה פתח-ציאות וגיהא, בלא הטל רעש ובלא עורר תשומת לב.

השגת ידיעות

בעוד שמטפלים בעניינים שצוינו לעיל, מנסה קצין-ידיעות הפלוגתי לסוף ידיעות מן המשטרה, הרבה ככל האפשר. הקושי הראשון שיתקל בו, א, שהמשטרה יכולה לספר לו הרבה על פושעים "מדג הרקק" הרגילים ינבי כבשים, שיכורים וכי"ב), אך לעתים קרובות אין למשטרה שום מושג, הם "המוחות" המקומיים, — להבדיל מדמויות "דחליל", העומדות כביכול יאש התסיסה באותו המחוז. כרגיל, הכרח הוא לבדוק היטב את רשימת-ונשים של כל כפר, ולעבד מעין "תיק אישי" של כל נכבדי-המקום, אם של מרי האמונים לשלטון ואם של הממרים. את החומר של התיקים הללו יש דוק אח"כ ע"י שיחות חולין על דא ועל הא עם פלוני ועם אלמוני ככל האפשר. זה לזכור: את העבודה הזאת יש לעשות לאט-לאט, בזמן ממושך, ובפרטי טים. כי ככל שיהיו המשטרה והאזרחים רוצים להושיט עזרה, הלא לעתים ווקות בלבד מבורכים הם בכשרון הסודיות. כל שאלה שנשאלת, וכל שם מוזכר, — טופס להגיע לאזני המתמדרים. ממילא חשוב מאוד הדבר, שרשימת זמנות תהיה גדולה ורחבה, מכדי שתוכל לתת מושג ברור, מי הוא באמת ושיד, ושהשאלות יהיו כל-כך מגוונות, שיהא קושי להסיק מהן על התכניות ומיתיות, גם כשתבואנה לפני היריב. קצין ידיעות חייב להסביר פנים בדרך ל ולנהוג עם זה במידה רבה של סבלנות. אשר לידעת הגשרים, מיצרי-ועבר, ושאר המקומות היפים לפעולות. הריסה של אנשי-הגריליה והמארבים, י, בדרך כלל, האמצעי היעיל ביותר הוא כאן להשיג את אלה קודם כל ע"י ין מדוקדק במפה ואח"כ ע"י שאלות שתשאל מאנשי-המשטרה, — לפי שהללו, יגם מאומנים בטקטיקה, מסיחים, כרגיל, את הדעת מידיעות מסוג זה.1). מעולם לא תצמח ברכה מזולזל וביטול לגבי המשטרה המקומית, כיון שעם לקוייה של זו, יש ערך עצום לשיתוף פעולה מצדם, בשעת עריכת הפשיטות גולות-המצוד. וכל-כך למה? מפני יכולתם לזהות כמעט כל אחד מתושביו של חוז המסויים. והרי זוהי, כמובן, אחת הדרכים הטובות ביותר למציאת הזרים קום, שיש לשער, כי הם-הם האנשים שאתה מבקש לאסרם. לפי שידוע הדבר: אף על פי שגם "מקומיים" נקראים לעשות את העבודה "השחורה" ולעזור ארבים, הרי בדרך כלל מוצאים המארגנים כי קל יותר לבצע מעשי פשע ויימים ומעשי רצה ערוכים-מראש ע"י אנשים נבחרים מיוחדים, או ע"י טים מן הכפר המרוחק קצת יותר, שאינם חוששים מפני פעולות-תגמול אשר יעו במשפחותיהם.2).

1) כמובן, שדברים אלה נכונים לגבי משטרות "פליליות" בלבד, והעומדות על רמה גבוהה (כמשטרות המקומיות שבהודו, למשל), אך ודאי לא לגבי משטרות-גבול מיוחדות, לל משטרות בעלות גוון צבאי מסוים, שגם כמותן נצויות ברחבי הקיסרות. — המערכת.
2) אכן, דבר זה ידוע למדי מלקחם של כמה מאורעות מעציבים גם בארץ-ישראל, חיד משנות 39—1936. — המערכת.

לאחר שפלגה הסתדרה במקום מסוים, יתכן כי תזכה לתקופה של שקט בעוד שאנשי המקום שרירים במתיחות עצבים קיצונית — כיון שבמקרים רבים הם נאמינים בהחלט בתעמולה האומרת, כי כל החיילים אינם אלא שיכורים ופזוזים. אבל פחד זה נאלם והולך חיש-מהר, וזהו השלב בו בדרך כלל, ינסו המתמרדים לעשות "מעשה" לא מן הגדולים, כדי להחזיר לעצמם את עליונות בקרב הציבור. ומשום כך דווקא מן הראוי לקדם את פני אלה ע"י עריכת פשיט מצוד, אחת או שתיים, אם רק ישנה אפשרות להשיג ידיעות מספיקות לכן יש להבין, שאם בשלב זה לא תושגו ידיעות חשובות חשיבות בלתי רגילה, אפשר לפשיטה כזו אלא חשיבות מועטה בלבד, — פרט להיותה אמצעי לאמת-חיילי — כיון שעדיין אין בה יותר מסתם צורה של הפחדה והפגנת-כוח, ואלו בית אחר, עם השתפרות המודרגת של שירות הידיעות, יצטרכו הפשיטות ופעולות המצוד להיות מחושבות ומתוכננות הרבה יותר, כדי שהצלחתן תובטח. וכן למשל, לומדים המתמרדים חיש-מהרה להבחין אם סרג'נט הפלוגה מגלה פעילות למעלה מן הרגיל בקשר להכנת המצוד, או לשים לב לכך, שפלגה מסוימת נדרש להתייבב למסדר בתלבושת מסוימת, שאינה מקובלת בשימוש היומיומי. ומע כן גם כל הסתכלות שמסתכלים בחיילות, הנקראים להתכנס ולהסתדר ביום, או באורות המתחילים. לצנץ במחנה בלילה, — שהם גם-הם בחזקת סימן ש אזקה ליריב. מתוך כך לומדות מנסיון "הפלגות" המופרשות לדאוג למנוח מזון מסוימות המוכנות מראש תמיד, וכן לציד האנשים הערוך והנכון לשימוש וכן גזירה היא להימצא יום יום בתוך הקסקרטיק. או בתוך המחנה, גזיר החלה על מספר חיילים כדי שיעור של פלגת פשיטה, באופן שאיש, מלבד הקצין העומד בראש הפשיטה, אינו צריך כלל לדעת עליה דבר וחצי דבר עד בוא רג הפעולה עצמה. ובבוא הרגע יאמר הקצין לסמלו שעליו לעבור בצנעה ממקו למקום, עבור ומסור לאנשי יחידת-המשנה שלו שיצטיידו ברובים ובציוד ויתכנסו בחדר האוכל.

לאחר מכן יוצאת החבורה, אם במכונית-משא ואם ברגל, הכל לפי דריש המסיבות; אם היציאה היא במכונית — הרי סדר-הפעולות הוא פשוט. אחרי מסת הקרבות מהיר אל הבית שנועד לעריכת המצוד, קופצים החיילים מתוך המכונית לאחר שחולקו כבר קודם לכן לשתי קבוצות. הקבוצה הראשונה אצה, להקי את הבית מפנים ומאחור, כדי למנוע את בריחת איש מאנשי האויב דרך דלתו או חלונות הגבוהים מן הקרקע גובה של קפיצה; וכן להשגיח, שלא יזרי דרך החלונות כלי-נשק או ניירות, הנזרקים כדי למנוע על ידי כך את גלויים בשע החיפוש שבפנים. אנשי הקבוצה השניה יגשו לדלת-החזית, וכשהם נצמדי אל הקירות שמשני עברי הפתח, ישגיחו, שלא יירו יריות דרך הדלת, ואז יהלמו על הדלת בעקבי נעליהם, לרמו על רצונם להכנס פנימה. וכשייכנס פנימה, יסבירו בדרך-ארץ את כוונת בואם, ירכזו בחדר אחד את כל דרי הב במשמך של זקוף, ויערכו חיפושים אצל הגברים. זקוף שני יופקד אז בק המדרגות או בראשיתם, במקום ממנו אפשר לראות את כל פתחי החדרים כדי למנוע מאחד המסתתרים לחמוק דרך הפרוזדור מאחד החדרים שעדיין נערך בו חיפוש — לחדר שכבר נערך בו החיפוש, בהיות המחפשים עסוק בחדר-ביניים. את החיפוש עצמו עורך חייל ברידת, בעוד שהקצין עוזר

(3) המכוון. כאן, לטיפוס הבית, הדומה, פחות או יותר, לזה המקובל באנגל

בית-משפחה בן שתיים (או שלוש) קומות, ובמרכזו — המדרגות. — המערכת.

ידו ומסתכל. — והחייל מזוין באקדוח, כיון שהרובה יכול להיות למכשול. חייל זה נבחר במיוחד בזכות כשרונו לזכור עובדות ותאריכים, באופן שיוכל להעיד עדות מובהקת בשעת חקירת שתי-וערב משפטית לאחר זמן. על הקצין לרשום בזמן את פרטי החיפוש.

אין בדעתי להיכנס לפרטי החיפוש בבית, לפי שמעיקרו של דבר אין זה אלא ענין של השכל-הישר והנסיון. הקושי האמיתי היחידי הוא כשמודיעים, שנשים מוטלות חולות במטות, — לפי שיש להניח, כי באותו מקום חבוי האיש נמכוש. נשים חפשיניות באורח רשמי כמעט שאינן מצויות בשום ארץ. כתום חיפוש, — ובכלל זה — כל בנייני-החוץ והשירות של אותו בית — חוק ולא עבור הוא לחיילים לרוקן את כיסיהם במעמד אדון הבית או עקרת הבית, וכן להעביר את האדון או את הגברת על פני הבית בלוויית הקצין, ולהתחייבם על נעודה שתעיד, כי אין דבר חסר וכי לא נגרם כל נזק.

אם בוצעה „הפשיטה“ ברגל, הרי הגישה ערוכה בדרך הראשית, ונשקפת על פני הבית, כמזה כסימן של אזהרה, — ומוטב אז, אם אפשר, לשלוח איש מסביב, ואף מאחורי הבית, בטרם תתגלה בקרבתו הקבוצה הראשית. שעורכים פשיטה על בית ברחוב שבו הגישה לבניין מן החזית ומן העורף, הם יחד איננה בגדר האפשרי, הכרח הוא שמי שהוא מאנשי פלגת-המצוד יהא טוח בטחון גמור בזהווי הנכון של אותן הבית, — לפי שהקבוצה, שתהא תראית לחלקי העורף של הבית הזה תהא חייבת אז לנוע לעמדתה כשהיא חולקת לשני חלקים. דרך הגינות או החצרות האחוריות של שני הבתים שבצדי בית „המחפוש“, שממש יכולים הם לראות כל אדם שינסה להסתלק מן הבית שעת היעדר החיפוש.

התנפלויות ורציחות

הבעיה, העלולה להדאיג את הפלגה לאחר זאת, היא — נסיונות להתנכל על לילה, לאזרחים הרוחשים ידידות לשלטון, ולחיילים שאינם בתפקיד, וזכותם במכות נאמנות. הדרך הטובה ביותר להילחם בכך היא לשלוח שניים, צין וחייל-שרד, בבגדים אזרחיים, שסוליות נעליהם הן של גומי, ולהם פנסים-גמל ואקדוחים. למותר הוא לומר, כי שניהם, הקצין והחייל — חייבים להיות בקיאים ומנוסים בשימוש באקדוח. סדר פעולתם הוא: להתהלך ולשוטט ותם, — ומאליו מובן, שבדרכים שונות בכל ערב — ולחפש אצל כל מי נודמו להם בדרכם. דבר זה נוטל מן האנשים כל חשק לצאת בלילה, מדכדך רוחן של חבורות אנשי-האגרוף והופך את נשיאת-הנשק לענין מסוכן. כשיש וצר, — ממילא מתבטל הצורך בסידור מעין זה, לפי שבמקומו יבוא אז ורול רגיל. „צלפות“ ממחבואים — גם לדיכוייה מסייעים פטרולים כאלה, לפי אם לא ירחיק הצלף ולא יקיים טווחים גדולים מדי, הרי לעולם לא יהא בטוח, פטרול לא יודמן לו בקרבת מקום, דוקא שעה שהוא משלה כדור מכדוריו. יופה לירי-צלף תדיר ממקום מסוים היא לכונן, בשעת המעשה בלילה, כונן היטב הכוונת של המכ"י או של המקלע אל עבר שלהבות היריות, ואח"כ, לאור-ים, להסתכל היטב לפי הכוונת אל מקום היריות — ולשגר פטרול, שיתחבא רוב-לאיתו איש בלילה שלאחר-מכן.

התגוננות-עצמית פעילה

זכות גדולה היא למתמרדים בהצליחם לתפוש קצין בודד, שנמצא בחוק, שפו או לירות בו. מאידך גיסא, משמצליח קצין במסיבות כאלה לירות בשנים

או שלושה ממתקיפיו, עולה פלאים קהנם של השלטונות הצבאיים. ובכל זאת, אך מעטים הם הזקנינים שיטריחו עצמם ללמוד איך לנהוג בוריונות בשימוש באקדוח, או שיואילו ללמוד את הכתוב בספר-ההדרכה להתגוננות בלתי-מזוינת. ספר המכיל הרצאה על האורח, שבו יוכל אדם, העומד מול אקדוח של אויב, למצוא סיפוי מסוים לעצמו להציל את חייו „ולפרקד“ את יריבו.

מארכים

הטקטיקה היא למי שנתקל במארכים קרובה הרבה יותר לטקטיקה של מלאכת-חיילים רגילה. אש דייקנית, הגורמת אבדות למתקיפים, היא-היא, כמובן התשובה בהאידיעה. אבל דרכם של חיילים שאין הם יורים במיטב יכולתם שעה שטולטלו מתוך כלירכבם שחוטמו נתקע בשוחת החבלה שנחפרה על פני הדרך. אם המתקיפים היושבים במארכ שרויים בעמדות טובות, הרי לא כדאי לנתקפים להישאר במקום ומשם להרביץ אש במתקיפיהם היושבים במארכ, לפי שהדבר יעלה להם באבדות; לאין ערוך טוב מזה למותקפים לערוך התקפה נמרצת על אורביהם. כשהחיילות, שנתקלו במארכ, נמצאים בשני כלירכב, המרוחקים בעת תנועתם בדרך מרחק נכון, אזי תנסה הקבוצה השנייה לאגף את המארכ, אך יש לזכור, שאם ישיירו את המכוניות ללא כל משמר, יוכלו כמה כאגף האויב להתגנב אליהם מן העבר השני ולהעלותן באש.

כתום פרשת המארכ יש לאסוף את „אנשי-המקום“ ולהכריחם למלא את החפירה שברך ולתקנה. מן המועיל הוא אם תניחם להסתכל בך, — אך תמיד ממרחק-מה — בשימך רימון-מילס, לאחר חלצך מתוכו את הפיץ-הנוצר, כשאבן מונחת לו על מנופו בעומק מספיק בתוך שטח שיש למלאותו ולתקנו, לפי שיש בכך כדי להניאם מלחזור ולפתח שוחה זו מיד אחר שהחיילות יעזבו את המקום.

מסעות „סריקה“

משאסרה הפלגה הנופרשת כמה מן המסיתים-המדיחים, ואת השאן הניסה, לאחר שהטילה עליהם פחדה מרגיע המחנך והולך — ומפקד הפלגו יתן אז דעתו על איזה חבל-ארץ ללא-דרך, המרוחק קצת יותר מדי גם ממנו גם מן הפלגה „השכנה“. מעתה תעמוד על הפרק פעולה-משולבת עם אותה פלגו שכנה לשם „סיאטואו“ של חבל-ארץ זה. הידיעות על חבל כזה הן על פה הרוב דלות למדי, לפי שמפאת ריחוקו לא יהיו חסידי השלטון שבין האוכלוסיו נכונים לסכן חייהם ע"י מסירת ידיעות. ואם גם היתה שם בזמן מן הזמנים תחנת משטרה, הרי יש להניח, כי פונתה עוד בשלבים המוקדמים של המהומה ואנשיה. — שתנאי אותו מקום נהירין להם — פוזרו בינתיים לשם הגברת כח של עמדות-משטרה השוכנות יותר, דבר בלתי מעשי הוא לערוך חיפוש בכל בין ובית בישובו של אותו חבל, כי נקל מאוד בתנאים כאלה להסתיר נשק בי גדרות-חיות, בערמות זבל או ערוגות של כרוב מיד עם היראות גופי צב מתרכזים ובאים אל עבר האיזור. לפיכך יש כאן רק דרך פעולה אחת שהי מעשית, מעין מה שנהוג בציד-תרנגולות-בר, דהיינו: עוברים, בדרך של „סריקה“ על פני שטח, שגודלו נקבע לפי מספרי החיילות העומדים לרשותה של פעול זו, כשהעבר-משם אורב קו של משמרות מוסתרים, וכשמימינו של השט ומשמאלו שומרות עליו פלגות-אגף, את כל המנסים לפרוץ את השרשרת הזו תופסים וכולאים; כרגיל, מספרם הוא קטן ואינם אלא האנשים, היודעים הרצון לאסרם הוא גדול ותצלומיהם ודאי נמצאים בידי השלטונות.

קר-הציידים מתקדם בשרשרת, לאט-לאט, מאחורי שורה זאת באו קבוצות קטנות, שתפקידן להביא את העצורים. עם השורה הראשונה, או לפני

צועדיב קצינים, שמספרם ירבה כמידת האפשרות להפרישם לפעולה זו. תפקידם לחקור כל איש שיבוא לידיהם ולהפריד את הזרים מעל אנשי המקום, איכרים המעבדים את שדותיהם הם. הזרים, כמובן, הסתירו את נשקם ונזקקו לאחת המלאכות. הדרך הטובה היא לאסור את כל הגברים, הואיל ובמחוז שהסב צרות לרוב, עצם העובדה שאנשים נאסרו, ומובלים עם הצבא עד לקצה גבול השטח „הנסרק“, מתרה באיכרים שאיכסוך של מתמרדים במחוז ימיט עליהם רק צרות. כל אדם נשאל למקום מגוריו ולמעשיו. אחרי כן פוקדים את בתי האיכרים ישואליט את פי הנשים, היכן עובדים בעליהן. בשאלות אלו אפשר לזהות חלק ניכר למדי מבין הגברים שנעצרו כאיכרים לאמיתם, העסוקים בעיבוד אדמתם. את אלה שזהותם מפוקפקת מפרידים מעל אלה שזהו, בעוד שאלה שלא זהו כוחקים שוב לחד מאלה ומאלה גם יחד. בסוף מסע-הצייד משחררים את האיכרים ובוהנים מחדש את המקרים המפוקפקים. ואלו את השאר, שלא הוכיחו במידה מספקת את טעם היותם במקום, לוקחים לשם זהו נוסף במשטרת המחוזות שאליהם הם משתייכים לפי טענתם, או לשם מעצר כאנשים מבוקשים, הראויים למעצר או לחקירה משפטית. אם הזמן מרשה, ואם פעולות-הצייד לא היו בקנה-מידה רחב מדי, מוזרים ההיילות למקום המוצא של מסעם, כשהם הולכים חיש-מהר במפוזרין על פני מרחב השטח כולו, כלעומת שבאו. לעתים קרובות מאוד איש מה „מבוקשים“, או שנים, שהצליחו להסתתר באחת התעלות יילכדו אז, אם יקדימו מדי לצאת ממקום מחבואם. ואלו שעה „מסע מצוד“ מעין זה ערוך בקנה מידה רחב. כל-כך רבים הם „הנצודים“, שאי אפשר לאסור את כולם, שאז מצריך הזהוי זמן רב מדי, שאין בגדר האפשרי להקדישו וממילא אין איש נתפס או אלא אם כן יגלו הללו מידה יתרה של איוולת וינסו לברוח. לאחר שפעלה הפלגה לפי קווים אלה במשך זמן מסוים, וביחוד אם שיתק לה המל וזכתה במארב או שניים, או בהתנפלות עליה, ותוך כדי כך עלתה בידה לגרום למתמרדים אבידות קשות וגלויות לעין כל, עלול המחוז שבטיפולה לחזור כמעט לחיים כתיקונם; והוא-הוא השלב שבו, כרגיל, יפנו המתמרדים אל הממשלה האזרחית, על מנת להגיע לעמק השווה עמה.

קָמַעַן צִיּוֹן לֹא אֶחָשָׁה, וְקָמַעַן יְרוּשָׁלַּיִם לֹא אֶשְׁקֹט.

עַל חוֹמוֹתֶיךָ יְרוּשָׁלַּיִם הִפְקַדְתִּי שֹׁמְרִים, כָּל הַיּוֹם וְכָל

הַלַּיְלָה תָּמִיד לֹא יִחָשּׂוּ — — —

עֲבָרוּ-עֲבָרוּ בַּשָּׁעָרִים, פָּנוּ דֶרֶךְ הָעָם, סֶלֶו-סֶלֶו הַמִּסְפָּה.

יִשְׁעֵיהֶם ס"ב

לדקח

מלחמת-פרטיזנים רבתי

במסע בוק ללא תקדים בוצע לפני שנתיים שחרורה של בילורוסיה מעול הכיבוש הגרמני. העובדות, המתפרסמות בזמן האחרון, מגלות את הרקע של אותו מסע-תנופה מפתיע; והרקע הוכשר על-ידי מלחמת-עם בעורף הגרמנים.

המפה שהעלתה ניתנת בזה, היתה מפת סיכום סודית שנערכה במטה הטיבות משמר-העורף של קבוצת הארמיות הגרמנית „המרכז“, והיא נתפסה על-ידי פרטיזנים, בילורוסים בשעת קרב עם יחידות ס.ס.; על אף רבויים העצום של סימני-הפעולות שעל פניה-המפה, אין זה אלא סיכום של חודש אחד, אוגוסט 1943. ובמספרים: בחמשת המחוזות של אותו חבל-כיבוש עמדו הפרטיזנים באותו חודש ב-719 קרבות עם הגרמנים, התקיפו 831 חילות-מצב, שיבשו ב-70 מקום קשרי טלגרף וטלפון, השמידו 17 פקידים גרמנים, הרסו 82 גשרים וביצעו 6000 פיצוצים בעורקי מסילות-ברזל ראשיים. עם זאת מעיר המקור הסוביטי, כי המפה הגרמנית אינה מעידה על בקיאות רבה בתנופת התנועה הפרטיזנית. לפיה מסתבר כי ידיעותיהם על תנוחת מחנות הפרטיזנים היו דלות ובלתי מדויקות, הם ידעו רק 15 חנייות, ואלו מספרן האמיתי היה כמה אלפים. דלות עוד יותר היו ידיעותיהם בדבר העתקות הפלגות והבריגדות הפרטיזניות ממקום למקום. למשל: באוגוסט 1943 ה„ל“, בקשר עם „זיות“ החזית הסוביטית מאוריל וקורסק קדימה — כשהפרטיזנים „הולכים לפניה“ ו„נסוגים“ יחד עם הגרמנים, בהישארים תמיד בעורפם של הללו, במרחק-מחזיתם, העתיקו יחידות רבות את תנוחתן לפי משימות המטה המרכזי מבילורוסיה המזרחית לבילורוסיה המערבית. גם הדבר הזה לא ניכר רישומו במפה. כן לא ידעו הגרמנים על דבר האוירודרומים. כל זה העיד על התמיכה העממית הרבה בפרטיזנים, וכן על כוח-החיפוי שהצטינו בו היערות.

אוגוסט 1943 היה בתולדות הפרטיזנים של בילורוסיה החודש הראשון לגיחה ההמונית על עורקי התחבורה של האויב. שויבשו בו 120.800 פרקי מסילות-ברזל. „מלחמת-הפסים“ הביאה באוגוסט וספטמבר 1943 לקיצוץ ההובלה הגרמנית כדי 40%. בשנית נערכה גיחה כזאת בהמון על עורקי התחבורה באוקטובר-נובמבר 1943, בעת המסע הסוביטי אל קיוב בדרום וההתקדמות מסיבית לסמולנסק מצפון; ובשלישית — ביוני 1944, ממש לפני שחרורה של בילורוסיה; בגיחה השלישית שיבשו 47.000 פרקי פסים של מסילות-ברזל ועצרו את התנועה בעורקים הגרמניים הראשיים. כך נתאפשרה אז התהוותן של ה„קלחות“ הבילורוסיות הנודעות, שבהן נתפסו, מבלי יכולת נסיגה, ריכוזי הגרמנים בשעת מסע התנופה הגורפני של הצבא האדום, ששבה אז את רוב חילות-החזית הגרמניים בגיורה הזאת.

במשך שנתים — 1943-44 — היו פעולות הפרטיזנים בגזרת החזית הבילורוסית מופת לניצול אופרטיבי רחב, מתואם עם צבא החזית הסדיר, ודוגמא לעזרת הפרטיזנים והאוכלוסיה היידידותית בעורף האויב.

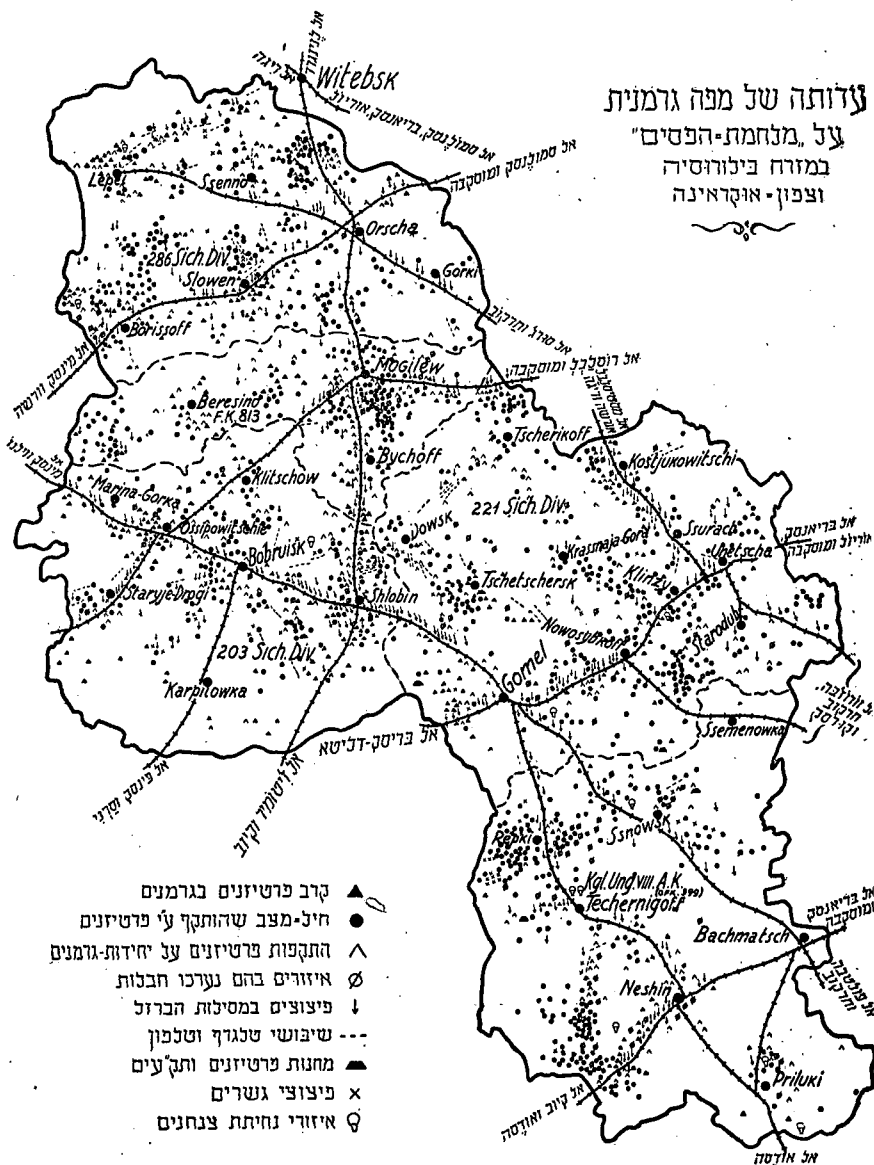
בסאתי המפה הגרמנית ציינו כיווני מסיבה היוצאות מתחומי חבל-המגן הגרמני של מזרח בילורוסיה הנכלל במפה.

כיוונים אלה של מסיבה, המולכים למרכזים חיוניים, מעידים על אופיו הרגיש ועל ערכו האסטרטגי הרב של איזור-עורף זה, וכן על משקלן הרב של הפרעות-התנועה בו, עת החלה החזית הסוביטית-הגרמנית להתקרב אליו (1943-1944).

אזורי החסיבות הגרמניות למשמר-העורף.

F. K. 286 Sich. מפקדת-שדה
Kgl. Ung. VIII A.K. 8 מלכותי מס.

עדותה של מפה גרמנית
על "מלחמת-הפסים"
במזרח פולוונסיה
וצפון-אוקראינה

מימי מערכת סטלינגרד

א. הסתערות על בית

הגנת סטלינגרד — הגנה פעלתנית היתה. על כל מהלומה, שהלם האויב, היו לוחמי הארמיה ה־62 משיבים מהלומה — בתעצומות ובחומה. וכלל זה נקטו לוחמינו: אם הוצא מידך בית, השתדל בכל מאמצי־כוחך לשוב ולכבוש; אם עקרון מאחד הרחובות, צא מיד להתקפת־נגד. בכלל היסודי הזה שבתורת קרבות־עיר היו לוחמי הארמיה ה־62 מהדרים ביותר ומקיימים אותו בהקפדה¹). מגיני־סטלינגרד השתמשו בכל הזדמנות שבאה לידם לשפר את מערך־עמדותיהם, לגרש את האויב מתחום־מגן נוח לו, להוציא מידיו נקודת־משען חשובה. יממה שלימה היתה קבוצת לוחמינו, בפיקודו של לויטננט־קשיש פטראקוב, קרבה והולכת אל בית־לבנים גדול, בן 4 קומות, שהגרמנים נתבצרו בו היטב. צעד אחרי צעד נעו הלוחמים קדימה, בכבשם בקרב כל אֶמָה בגישות אל הבניין

התנועע בהעלם ובחשאי!

קרב אל האויב בהסתר: דרך חפירות, דרך מעברי־חיבור, דרך בקיעי בתים וגדרות. זחל על גחונך. נצל „מכתשים” ותלי־הריסות — כי מחסה טוב הם! ואחרי כן — זניקה אמיצה קדימה!

הזה. בדחקם את האויב מן הבניינים הסמוכים, בזנקם זינוקים קצרים מעי־מפולת אחד למשנהו, וממכתש אחד למשנהו. בהדרגה נלפת הבית משני עברים, ונתקרבה שעת ההסתערות המכרעת. הסיירים חקרו לדעת בלי הרף את המטרה הזאת שבידי האויב, חשפו את מערכת נקודות־האש שלה; בדקו ומצאו, כי האויב ריכוז בבנין זה בן 4 הקומות כמה עשרות תת־מקלענים, הציב שלוש מכ״י בעלות־כנים²), מרגמה קלה³) ותותח מהיר־יריה⁴). הסיירים קבעו את מקום האשגבים וחרכי־היריה, וציינום במרשם הבית הזה. מעכשיו אפשר היה לפעול בבטחה. אבל האויב נאבק בעקשנות ואכזריות. נסיון־ההסתערות הראשון נכשל.

- (1) כמובן שהמדובר הוא במצבים, כשבין שני הצדדים המתנגשים ישנו דמיון כלשהו מבחינת כוחם, וכשעצם התנגשות־הכוחות החזיתית היא־היא תוכנה של המערכה. —
- (2) „בינוניות” — המערכת. (3) בת 60 מ״מ. — המערכת.
- (4) כנראה — תותח קל, א״ט. וא״מ. כאחד. — המערכת.

קבוצות-קבוצות של לוחמינו, ובידיהם רימונים ובקבוקי-הבער, ניסו לחדור לתוך הבניין, אך האויב הדפס בשצף-אש.

אזי אחז הלויטננט פטראקוב בתחבולתו השניה. אל עמדה מגולה הוצאו 2. תותחים. הם התחילו להטיל בלי הרף פגז אחרי פגז, הטיחו באשנבי-הבית, בחלונות ובדלתות. בחיפוי האש הזאת היו לוחמינו זוחלים וקרבים אל הבניין. כל אחד מהם מנה בשימת-לב את מניין היריות שירו התותחים. בסך-הכל הוצרכו להיות 25 יריות. מספר מוסכם זה ידוע היה לכל לוחם מלוחמינו, אך נסתר מן הגרמנים. ומשנשמעה היריה האחרונה, פרצה פלגת-הסער קדימה. ואלו הגרמנים הוסיפו לשבת במחסיהם וחיכו להמשך ההרעשה.

כך הצליחו לוחמינו להתפרץ לתוך הבניין פנימה. עיקר המשימה הושג. את השאר השלימו הרימונים, הכידון העז ואת-החפרים הקצר הבוקע כגדון. אותו בית חדל להיות גרמני.

האפיזודה שסופרה בזה אינה אלא קורטוב מאותו מאבק עצום, שערכו לוחמים סובייטיים בחוצות סטלינגרד. בכור-ההיתוך של קרבות סטלינגרד חישלה הארמיה ה-62 את אמנותה העצמית, אמנות ההתקפה בחוצות-עיר, שבה הגיעה עד שיא. כנגד הגוש הכבד של גייסות הגרמנים העמידה הארמיה שפעת קבוצות-לא-גדולות, קלות, ובעלות כושר ניידות מופלג — של לוחמים סובייטיים. קבוצה כזאת נקראה בשם „חבורת-סער“, והיתה המכשיר העיקרי של קרב העירוני. מכתה קצרה, פעולותיה מהירות, נועזות. עצם טבעו של קרב עירוני, — שפיקודו היטיב להבינו — הוא שקבע את אופיה של „חבורת-סער“. על כך אומר מפקד הארמיה צ'ויקוב: „קרב עירוני הוא קרב-מקורב; ההתקפה בעיר — זוהי הסתערות על בתים ובניינים מבוצרים, ושאר מטרות, שהאויב הפכן לנקודות-אש, לנקודות-מעוז ולצומתי התנגדות מרכזיים. במקרים כאלה אין אפשרות לפעול פעולות תוקפניות עיי חטיבות גדולות. כדרך שעורכים בקרב-שדה רגיל. אל זירת-הקרב מגיחה כאן קבוצת-הרגלים הזעירה. היא שוכבשת מידי האויב, צעד אחרי צעד, בקרב, בניינים בודדים, גושי-בתים שלמים, מחסלת נקודות-אש, נקודות-מעוז, צומתי-התנגדות“. חבורות כאלה לא זו בלבד שהיו משמידות את האויב, אלא גם הופכות את מקום בצרונן לנקודות-משען לעצמן, לתבציר נאמן, שממנו אפשר לפתח את המשך פעולות ההתקפה וההתקדמות.

החרוצים והתקיפים, שבלוחמינו היו נכללים בחבורות-הסער. מניינם היה

בהטלת-אימה מדבירים את
האויב!

יסנוור את היריב ככל האפשר
והתאמץ לפגוע בו מן האפלה!
אויב המוס — דקרוה בפגיון,
מחצהו באת!

משתנה, לפי המשימה. לפעמים יכלו להיות בחבורה רק שלושה-ארבעה אנשים. ואלו בשעת הסתערות על צומת-התנגדות גדולים — כמה עשרות. אלה לא היו „סערנים“ מיוחדים לכך, שבמסגרת איזה „תקן“ מסוים ומיועד לכך. היו בוחרים אותם ב־במקום מתוך אותה יחידת־משנה של חיל־רגלים, שקיבלה פקודה להתקיף עמדה מעמדות האויב. כי כל לוחם צריך לדעת לבצע היטב התקפת־סער, ממש כדעתו לאסור קרב על טנק, או להלחם מלחמת „גוף־אל־גוף“.

כל „חבורה“ נתחלקה לשלושה פלגים: המסתער, המתבצר, והרורבה. ולכל אחד מן החלקים הללו — משימות מיוחדות.

קבוצות המסתערים — הן חוליות־היסוד שבהתקפה העירונית. הן הראשונות פורצות מעברים שונים לתוך הבנין הכבוש בידי האויב, אוסרות את הקרב בבית פנימה, ועוברות על פני כל הבנין כולו, עבור והשמד את האויב. נשקן של קבוצות־המסתערים הוא קל: רימון, תת־מקלע, סכין ואת. מפקדן לוקח עמו רקטות של איתות ושל הארה, לפעמים גם טלפון.

קבוצות־מתבצרים — הן בחינת דרג שני. הן פורצות בעקבי המסתערים, מיד לאחר שהמפקד נותן אות — „פרצתי“. הללו מבצרים את הישגם של הראשונים, וחי־מהרה הופכים את הבנין לעמדת־משען לעצמם. נשקם כבד יותר: מכ״י ומקלעים, רובים נגד־טנקים, מרגמות ואפילו תותחים בעלי קליבר קטן. דין הוא שיתלוו אליהם צלפים, וכן חפרים, המזויינים בכשילים, מבושים ומטעני־נפץ.

הרורבה — הנה עכשיו בחזקת הכרח כמעט לכל פעולה צבאית. ונחוצה היא גם במלאכת־הקרב של חבורת־הסער. באנשיהם אפשר להשלים את החסר בקבוצות „הסערנים“, או לכוון חדשות. הרורבה הודפת את התקפות־הנגד של האויב, או סוגרת על קנה־האויב.

שלושה תנאים היו חותכים את הצלחתה של כל הסתערות: הכנה מדוקדקת, פתאומיות־ההתקפה ומהירות־הפעולות.

אם הפעולה לא הוכנה תחילה, — לשווא כל המאמצים שיבואו אח״כ. סייר טוב שקול כאן כנגד מניין שלם של בחורי־חיל, הלוחטים בחשק־הקרבות, אבל יוצאים לקרב בסנורים. מפקד היודע את המלאכה מתכן את הסתערותו, בדרך שהטכנולוג מתכן תהליך חדש בייצור. כאן צריך הכל להיות בדוק וחקור היטב, מחושב במדוקדק, שקול ומדוד במוקפד. סיורה של עמדה מעמדות־האויב צריך לתת את תמונתה השלמה: תנוחתן של נקודות־האש, מערכת־האש של האויב, דרכי־הגישה הנוחות, עובי הקירות של עמדת־המשען של האויב, האשנבים המוסתרים ומעברי־החיבור המחופים, טיב המכשולים, חיפוי־האש שמעבר עמדות־המשען האויבות הסמוכות, — את כל אלה יש להגדיר ולנתח, להביע במספרים, לשרטט במרשם. ואמנם, איש בלתי מנוסה ישתומם למראה שפע השרטוטים, הסיכומות גדושות הסימנים המוסכמים שבתכנית־ההסתערות על אחת המטרות הגדולות.

וכתום עבודת ההכנה, כשתכנית ההסתערות כבר ערוכה, בא תורם של שני גורמי־הנצחון העיקריים: המהירות והפתאומיות. אזי מסתייע אותו שיקול זהיר ע״י העזתו ואומ־קרוחו של כל אחד ואחד מן הלוחמים; והחישוב המדוקדק והערוך־להפליא — ע״י התושיה התחבולה והיומה של איש־הצבא.

הנה כך למדו לוחמי הארמיה ה־62 מפי הגנרל צ׳ויקוב את אמנות ההתקפה בשטח בנוי.

ב. "קבוצת הבצרון - קרימה".

הנה הרקיעה רקטה. אות הוא, שקבוצת "הסערנים" פרצה לתוך הבנין. הגיעה שעתה של קבוצת-הבצרון. גם היא פורצת לתוך הבית ונוטלת לידיה את "משק" האויב: תופסת עמדות-אש, מתקינה עמדות נוספות, מכוננת מערכת-אש משלה אל עבר האויב.

המקלען, הרגם, הכוון של הרובה הנגד-טנקי פורצים ראשונים לבנין פנימה. בני-הצמד נושאים אחריהם תחמושת וצרכי מזון. ותמיד יש להביא בחשבון צרכים למעת-לעת של קרב, כי לא תמיד תהא פתוחה לפניך דרך מרווחת, בין עמדתך לבין העורף שלך.

את האויב יש לעקור מכל פינות-הבית, לא להניחו להיאחז בשום מקום. סכנה היא לשייר אפילו את קטון ה"קנים" של האויב. פן יכך בגבך. והרי לפניך, ממילא, עוד קרב, עם אויב אחר: כי נסה ינסה הגרמני לעזור לחיל-המצב שלך, לשוב ולכבוש את הבניין האבוד.

אל לך בהפוגות! פתח תפתח את ההצלחה! המשך תמשיך לדחוק את האויב! ואכן, ממש כך פעלו "חבורות-הסער" של לויטננט-הגורדיה הקשיש סלדניקוב והמפקד ילין, שעה ששקדו לכבוש את בנייני סטלינגרד המפורסמים: בנין "הנון ההפוכה" ו"בית-פועלי-הרכבת".

"בנין הנון" — הוא בית-מידות בן שש קומות, המשתרע על פני שני "רובעי-רחוב" שלמים. מכאן נראית היטב הוולגה, וכן חלק העיר הסמוך אליה. משכבשו הגרמנים את הבית הזה, יכלו לפקח על חלקת-נהר חשובה מאוד, וכן על דרכי הגישה אליו לעומק ניכר. האויב הבין את ערכו החשוב של "בית-הנון", והפכו לצומת-התנגדות אדיר. אך דווקא משום כך היה הכרח לעקור את הגרמנים מן הבית הזה, ויהימה!

סיירינו חקרו לדעת את תנוחת הגרמנים בבית הזה לכל פרטיה ודקדוקיה. נערכה תכנית ההסתערות. עניינה היה להנחית את המהלומה על אותו חלק מחל-קי הבית, שבו היו לאויב אמצעי-האש המועטים ביותר. מלבד זאת נתגלה כאן "שטח-מת", שלא היה ניתן לפגיעת אשן האוגפת של האויב.

ההסתערות החלה בלילה. כדי לשמור לחלוטין על פתאומיותה של ההתקפה, נמנע הפיקוד שלנו מהרעשה מוקדמת כלשהי על עמדת-המשען הגרמנית. בכסות החשכה וחלו חבורות-הסער של לויטננט-הגורדיה הקשיש סלדניקוב, וקר-בו אל הבית בשבילים שנקבעו להם מראש ובמדויק, ואחר כך פרצו בהתקפה. הם לא ניסו להתפרץ אל הפתחים הממותרסים, אלא הבקיעו דרך החלונות, (אשר יתכן כי לא מותרו או שנסתמו רק ע"י שקי-חול — המערכת), הבקעו ופגזות-דרך לעצמם ברימונים, ההתנפלות היתה כל-כך בלתי-צפויה לגרמנים, שלא הספיקו לירות אפילו יריה אחת אל לוחמינו בשעת ריצתם אל הבית.

היה זריז!

גם במבוכ חדרים ומבואות צופני סכנה —
אל חשש! הך רימון לכל פינה!

בלתי-צפויה לגרמנים, שלא הספיקו לירות אפילו יריה אחת אל לוחמינו בשעת ריצתם אל הבית.

בפעלם ברימון ובת־מקלע, פשטו חבורות־הסער של סדלניקוב חי־מ־הרה על פני הבניין, פשוט והשמד את חיל מצבו, פשוט ולכוד את נקודות־האש. תנועה זו היתה רהוטה וגורפנית בשטפה עד אין לעוצרה. במשך 20 רגעים בלבד עברו לוחמינו שליש מבית־הענקים הזה, שפרש, כמין עיר מיוחדת במינה, על פני שטח ברחב, את הרשת הסבוכה של גושיה, מפלשיה, דירותיה, חדרי ופרוזדוריו.

ואלו ההסתערות על „בית־פועלי־הרכבת“ נערכה, כביכול, במגולה. היא החלה לעת בוקר, שעה שהאור כבר גדול. האויב יכול לעקוב אחרי תנועות קבוצתינו. אלא גם כאן הוטעה האויב. סיור מוקדם ומדוקדק נתן למפקד ילין את האפשרות לערוך תכנית־פעולות מדויקת לכל פרטיה ולקיים בידה, אפילו בתנאי הסתערות מגולה, את היתרון שבהפתעה.

חקירתה הקפדנית של עמדת־המשען האויבת גילתה, כי הגרמנים הציבו את עמדות־האש העיקריות שלהם כלפי דרום, ואלו מצד מזרח היו עמדות־אש שלהם מועטות יותר. ואכן על יסוד זה בנה המפקד את תכניתו. הוא הכה מצד דרום מכת־הסחה, שתעודתה היתה לרתק אל עצמה את תשומת לבו של האויב ולהסיח דעתו. מכאן נתכה אש נמרצת בלתי פוסקת, מכלי־ידיה למיניהם השונים. ואותה שעה היתה קבוצה אחרת של לוחמינו, צנועה יותר למראית־עין, ובלי שאון רב כזה, קרבה והולכת אל „בית פועלי הרכבת“ מעבר המזרח. ורק בסמיכות יתירה לעצם הזינוק ניתכה מן העבר ההוא סופת־אש קצרה. אכן, אלה היו חבורות־הסער, שנועדו להלום את המהלומה העיקרית. פעולותיהן, שנעשו בעזות ובשטף, סייעו לממש את תכניתו התחבולנית של המפקד.

„בית־פועלי־הרכבת“ הותקף בשעה העשירית בבוקר. אותה שעה נשמע קול ירית־התותח האחרונה, ונדם קול „צרור“ המכִי האחרון אל עמדות־האש של האויב. רק שלוש דקות היו לרשותן של חבורות־הסער. מקץ שלוש הדקות הללו יכלו עמדות־האש של האויב להתעורר מחדש. במשך שלוש הדקות היה צורך להגיע במרוצה עד הבית ולפרוץ פנימה. ואמנם, חבורות־הסער הוכיחו כאן שיא של מהירות. עוד האויב המום מן האש, שניתכה עליו, וחבורותיו של ילין כבר היו בבית פנימה ולכדו והלכו את מעונותיו החשובים ביותר.

מקץ שלושים דקה נכבשו כל עמדות־האש של האויב. חיל־המצב הגרמני — שהיו בו שתי פלוגות של רגלים ופלוגה אחת של נשק־כבד (מסייע) — מוגר.

אל תשתהה בבית פנימה!

„בהתקפה בשטח־עיר אלי תרפה. את הלחץ על האויב. כבשת והתקנת עמדות־אש בתוך הבנין — חדגו וקבע עמדות־אש נוספות מחוצה לבית, אל האגפים, והעתיקו קדימה. היכון מיד להסתערות על עמדת־משען אויבת אחרת. בחר לך גישות מוסתרות אליו, חפור חפירות־קלעים, מעבר־יחיבור, תיבות־קרקע־ועצים. המשיך בעקשנות לקרב אל האויב!

אנשי קובפאק

(בעקבות הספר „אנשים טהורי המצפון“ לפ. וארשיגורה)

אחד הגילויים המעניינים ביותר במלחמת העולם השנייה היא התפתחותה של תנועה פרטיזנית כמעט בכל ארץ מארצות הכיבוש הנאצי. לממדים עצומים הגיע החזיון הזה ברוסיה. והנה, בסוף 1942, כשבעיית „החזית השנייה“ נראתה, לעתים, כבעייה מרכזית לרוסיה (בעיקר, כאמצעי לרווחיומן, לריכוז הכוחות וההתארגנות לקראת המעבר למסעות תנופה); נעשה אפילו נסיון רציני לארגן כעין „חזית שנייה“ בתוך רוסיה גופה; עיי שילוח כוחות פרטיזניים מרוכזים, תפיסת שטחים רצופים בעורף האויב ומשיכת כוחות גדולים — ככל האפשר — של היריב מן החזית העיקרית למלחמה ב„חזית-שנייה“ זו.

ידיעות על מלחמת הפרטיזנים ב־ס.ס.ס.ר. היו מגיעות אלינו בדרכים שונות במשך כל שנות המלחמה. נתהוך כמה מושגים על מלחמה זו, שלעתים גם סתרו זה את זה. ושאלות יסוד, כגון: גודל היחידות, זיונן, צורת הארגון והפיקוד, הטקטיקה, האימון, הקשר שבין חטיבות הפרטיזנים לכוחות העיקריים של הצבא האדום — נשארו, בעצם סתומות לנו במשך כל זמן המלחמה.

אכן, המושגים, המקובלים עוד מימי מלחמת-האזרחים ברוסיה, על יחידות קטנות המסתתרות ביערות ובביצות ועוסקות במלאכת החבלה בסתר לילה, לא עלו כלל בד בבד עם ידיעות על קרבות (תוך שימוש בנשק אנטי-טנקי ובתותחים) על אזורים שלמים, חפשים מכל אדמיניסטרציה גרמנית, שנקראו „אדמת-הפרטיזנים“, או „האדמה הקטנה“, לעומת „האדמה הגדולה“ בביטוי רווח-הגעגועים של הפרטיזנים, זה שטחה של רוסיה הבלתי-נכבשה.

אחת מתעודות-התיאור רבות-הענין, שהגיעו לידינו, הוא סיפורו של גיבור-ברית-המועצות הגנרל-מיוז פטר וארשיגורה, בשם „אנשים טהורי המצפון“. עיקר הסיפור מוקדש למלחמת הפרטיזנים של הגנרל הפרטיזני קובפאק — אך תוך כדי כך מספר הוא גם על יחידות פרטיזניות אחרות, השונות זו מזו בגדלן, במגמתן, בטקטיקה שלהן, ביסודן המוסרי וכו'.

ההתרשמות הראשונה עם קריאת הספר היא, שאין לדבר על תנועת פרטיזנים כעל משהו אחיד. אמנם, נכון הדבר, שנעשו נסיונות לכוון את היחידות הללו של „קלעים חפשיים“ ארגון מודרג ואחיד, ולהקנות להן צביון צבאי מסוים, אך הדבר הקיף רק את הגופים העיקריים והמרוכזים יותר, ואלו בצדם פעלו אלפי יחידות קטנות, כמעט (ומהן — גם בהחלט) על דעת עצמן. ואכן, בערבירב זה של קבוצות ויחידות אפשר היה למצוא אבטיפוסים לכל המושגים הרווחים והקיימים מאז ומתמיד לגבי „מלחמת פרטיזנים“.

הדבר העיקרי והמאלף ביותר, שאפשר וראוי להסיקו מסיפור זה, הוא תיאור פעולותיה של אחת החטיבות החשובות ביותר שבתנועת הפרטיזנים במלחמה הגרמנית-הרוסית — חטיבתו של קובפאק, שהייתה, לאחר שלבי התפתחותה הראשונים, קשורה במרכז שבמוסקבה ומקבלת ממנו הוראות כלליות, וכן מאורגנת ומודרגת לפי מתכונת צבאית „סדירה“, אף כי גם גמישה ו„פרטיזנית“. אך בטרם נבוא לספל בחלק זה של סיפור פ. וארשיגורה, ראוי שנעמוד על כמה מן הדמויות הראשיות שתיאר, ואשר במידה לא מעטה צרו הם את צורתה של החטיבה הנודעת. בלי שנעמוד על טיבם האישי, אפשר שלא יובן לנו הרכבה מדמותה ותכונותיה של החטיבה עצמה.

מבמאי וסדרון — לגנרל פרטיזנים

נפתח במחבר עצמו, אשר אמנם איחר להצטרף לאותה חטיבה, אך רוחה ואופיה עולים וחיים לפנינו מתוך סיפוריו ותיאוריו.

היום הוא גנרל־מיוֹר, "גבור־ברית־המועצות" ⁽¹⁾. לפני המלחמה עבד ככמאי ב"קניור סטודיה" שבקוֹב, ולפי שסיפר, נמצא הוא ב־25 ביוני 1941, בתורנות־התצפית נגד אווירונים על גג בנין הסטודיה, — כלומר, עדיין בתפקיד אזרחי. בסוף יולי כבר היה בדרך לחזית שעל הדניפר; ב־2 באוגוסט כבר עומד הוא בחזית־ההגנה, בתפקיד של סגן מפקד־מחלקה, — ובמשך 10–12 ימי קרבות קשים שלאחר כן מכהן הוא לסירוגין כמפקד מחלקה, פלוגה ובטליון. מן הסיפור שלו עולה אורה של אמת בתיאורים השונים של חוויות הקרב הראשון וכו'. ובכ"ז דבר אחד נשאר בלתי־ברור בהחלט, והוא: מתי וכיצד הספיק במאי זה ללמוד את מלאכת הפיקוד? יש להניח, שברוסיה לומד כל אורח את השימוש בנשק, אבל אין להניח, כי את תורת הניהוג והפיקוד חייב שם לדעת כל אינטליגנט. אכן, גם המחבר עצמו מעיר כמה דברים של טעם — ושל חרטה במאוחר — על דברים שבדין היה שילמד, "קודם", לפני המלחמה... מאיר־עינים התיאור, בתחילת הסיפור, איך הורכב חבר המפקדים לרגימנט. (אמנם, רגימנט חדש, שהורכב מאנשי־מילואים, שלא היו קודם חטיבה מאורגנת, אך רבים היו רגימנטים כאלה — לעשרות ולמאות). מפקד הרגימנט סידר בשורה את כל המועמדים לתפקידים פיקודיים, — שעדיין לא הכיר אותם — ולאחר שאלות על ידיעותיהם, הצביע על פלוני או אלמוני: אתה תהיה מפקד פלוגה זו, אתה מפקד פלוגה אחרת וכו', עד גמר חלוקת כל התפקידים.

וגם אנקדוטה, שמספר המחבר על עצמו, יכולה רק להראות לנו איזה אסונות יכלו להתחולל מחלוקת־תפקידים זו. חסר היה אפסנאי לרגימנט. כשנודע למפקד, שהמחבר גמר בית ספר תיאטרלי, וגם סטודיה לקולנוע, גמר אומר, שאין כמוהו הולם תפקיד זה. אחת הפעולות הראשונות, שהיה עליו לבצע, היתה חלוקת דגים מלוחים לכל הרגימנט. האפסנאי החדש לא יכול בשום ענין ואופן לפתור את שאלת הראשים והזנבות, ובקיצור: היה הכרח לפטרו מיד לאחר המינוי. אכן, אין לדעת כמה מן המפקדים החדשים לא יכלו לפתור את שאלת, "הראש והזנב" ביחידותיהם בשעת הקרב. מכל מקום, אפשר להניח בוודאות, שאילו היתה לרוסיה שהות מספקת (ויפה־שעה אחת קודם, — כלומר: עוד לפני המלחמה) לכונן את המלאי העצום של כוח האדם שבידיה, ולמסרו לידי מפקדים מאומנים כראוי ובעלי יכולת — כי עתה יכלה המלחמה הגרמנית־הרוסית ללבוש צורה שונה שיניי רב מזו שלבשה.

לאחר קרבות בלתי פוסקים, נשארו מכל הבטליון לא יותר ממאה לוחמים, ובצירוף שרידיהן של כל מיני יחידות (גם של קורפוס־פרשים שלם, וגם של פלגת נחתני־אוויר), ממיטב האנשים שלא רצו ליפול בשבי או לברוח — כמאתיים איש, כולם מזוינים במקלעים, אף־על־פי שכמעט איש מהם לא היה מקלען; הנשק נאסף משל הרוגים ובורחים. עם חבר־לוחמים זה מחזיק הוא מעמד כמה ימים. לבסוף, בהגנת העיר קניאב (סמוך לתל־הקבר של שבצ'נקו, הפייטן האוקראיני הגדול), לאחר שהבטיח את נסיגתו של רגימנט ארטלרית־שדה יקרת־ערך, הוכרח לסגת דרך הדניפר, במקצת בשחיה, כשהוא נאחז במצוף קטן לפנס־"מגדלור". אח"כ בא תיאור מאלף של מאורע, שאירע כעבור חודש וחצי בערך, והוא "היתלצות מכיתור". האמת היא, שה"כיתור", באותה פינה מסוימת שבתוך הנסיגה הכללית, נעשה ע"י כמה טנקים של האויב, — ובשטח "המנותק" היו מאות קצינים וחיללים של הצבא האדום, וכולם מתחבאים — בלילה — בערימות קש ובסדקי האדמה. המחבר, עם חברי־קצין ועוד חמשה חיילים, החליטו לנסות ולהיחלץ מן הכיתור, ולאחר התקדמות־מה אין הם מבחינים אלא בגרמני אחד בלבד הער באותו שטח, והוא יושב על ערימת־תבואה ויורה פעם בפעם רקטה באויר, כדי להפחיד את יריביו "המנותקים". בתיאבון רב משמידים הם את הגרמני הזה; לאחר הרפתקאות רבות הם מצליחים לעבור את החזית ולהתחבר אל כוחות הצבא האדום. אך ברור מן הסיפור, שכמעט כל יתר המאות נשארו באותו מקום.

(1) תואר ההצטיינות למעשי־גבורה, הגבוה ביותר ב־ס.ס.ס.ר., בדומה ל"צלב ויקטוריה" הבריטי, אלא שבענין הענקתו מביאים בחשבון גם את ההישג הצבאי של המקבל. — המערכת.

ושבו, אין להימנע ממחשבה, שהצבא, ובעיקר מפקדיו, עדיין לא היו, בתקופה זו של המלחמה, מוכנים לה, ולא הוכיחו יכולת רבה, לא בהתמצאות במצב ולא בכשרון הביצוע.

* * *

נחזור אל מחברנו. בהתיצבו בפני שלטונות הצבא מינוחו לנהל „בריגדה“ של כתבים צלמים צבאיים מטעם המחלקה הפוליטית של הארמיה ה־40. את תכליתה המדויקת של ה„בריגדה“, „אין איש יודע“, וכל הוראה והסברה בענין זה לא נתקבלו. נראה, שיש לשרת בעיקר את הדיביזיה, שאליה סופחו, בצילומים, שישמשו הן לפרסום בעתונים והן לחיילים, „למשלוח הביתה“. לדבריו, — זכו בכוח ענף פעולתם השני הנל לחיבה רבה בקרב היחידות. בשמשו בתפקיד זה, ראה המחבר בפעם הראשונה, ב־28 בספטמבר 1941, כיצד בורחים הגרמנים. הדבר קרה ליד שפטובקה, כששתי דיביזיות גרמניות ניגפו ועזבו את כל ציודן תחת לחץ הדיביזיה הממונעת המוסקבאית הראשונה. בפיקודו של קולונל לייסקוב ובריגדת־טנקים סובייטית. כאן נפגש לראשונה באנשים שרגש בטחונם בנצחון לא נתערער כלל.

בראשית שנת 1942 מחליט המחבר לעבור לשטח־שירות, שבו יוכל להשתתף במלחמה בתפקיד מועיל יותר. הוא מתחיל להתעניין בבעיות הריגול הנאצי, ולבסוף מצרפים אותו ליחידה המתארגנת לפעולה בעורף האויב. ב־13 ביוני 1942 נוחת המחבר במצנח אל ה„אדמה הקטנה“ שבסביבת בריאנסק⁽²⁾ ואתו נערה אלחוטית, לאחר שעבר מעל פני החזית באוויר — בלי שהרגיש בה כלל. לפני כן השלימו קורס של הכשרה במשך 10 ימים. לימדו אותם כמה דברים, שכולם מובילים אל הדבר האחד — בפעלם בעורף האויב עליהם לפחד מפני כל דבר ומפני כל אדם. אותה „אדמה קטנה“ תפסה בימים ההם שטח של 130 ק"מ לאורך ו־70 ק"מ לרוחב, כלומר כשליש, בערך, של שטח א"י המערבית. „האדמה הקטנה“ היתה בידי מפקדת „התאחדות יחידות פרטיזניות“, מה שהוא כעין „שותפות" בחינת „טרסט" או „סינדיקט“, לדברי פ. וורשיגורה, שהשתייכו אליה למעלה משמונים יחידות פרטיזניות, אשר פעלו על יסודות „קואופרטיבים": למעשה לא היתה „המפקדה" אלא מקום ריכוז הידיעות, וכן מקום, שבו בעזרת מכשיר הרדיו היחידי שבשטח אפשר היה להתקשר עם „האדמה הגדולה“. היחידות פעלו לפי הכלל של „יהא כל אחד עושה לפי יכולתו“. תפקידו הישר של המחבר היה למסור, בעזרת מכשיר רדיו, ידיעות על הגעשה בתחנת־הרכבת הבריאנסקאית. לא עברו ימים מרובים והוא לא הסתפק עוד במסירת אינפורמציה בלבד, אלא ערך התקפה על התחנה — דבר שבצעם היה אסור עליו בתכלית האיסור. מעניינים כאן כמה פרטים. בעזרת הפרטיזנים הוא מפוצץ את מסילת־הברזל משני הצדדים, באופן שמתהווה בה מעין „פקק“. הדבר נעשה כשהתחנה היתה עמוסה רכבות, ציוד וצבא. לאחר מכן מתחיל הוא לשלוח מברקים, בדרישה לשלוח מפציצים להפציץ את התחנה, כל עוד היא מטרה מרוכזת ומושכת כל כך. המברקים אינם מועילים. הגרמנים מתחילים כבר בתיקוף־הדרכים, הפרטיזנים מתמרמרים. — ואז הוא שולח מברק, המורכב מביטויים בלתי־צנוזיים בתכלית. עברו שלוש שעות — ויותר משלושים מפציצים פרקו את מטענם מעל לתחנה. יותר מ־1500 הרוגים הוצאו מן התחנה, נתפוצצו ארבע רכבות של תחמושת, והתחנה נמחתה מתחת לשמים.

כעבור ג' ימים נזף בו הפיקוד הישיר נזיפה חמורה על גסות הלשון; ובעוד יומים — מברק־ברכה מאת רוקסוֹבסקי, עם אות־הצטיינות של „הדגל האדום“ על עקשנות וחתימה ללא רתיעה להשגת המטרה. ושוב אתה מהרהר: לפנינו, כנראה, איש בעל יכולת בלתי־מצויה, היודע — בלי הכנה מוקדמת, בלי אימון מספיק, — למצוא את הדרך ולפעול כנכון. אנשים למאות, בעלי אימון והכנה כמוהו הורדו מעבר לחזית; אבל כמה מהם

(2) עיר־מחוז וצומת־דרכים במערב רוסיה המרכזית, בין אוריוול לסמולנסק (על מסה"ב ריגה—אוריוול), וכן על מסה"ב הראשית מוסקבה—קיוב. סביבתה נודעה מאז ביערותיה העבותים והנרחבים. — המ ע ר כ ת.

היו ראויים, כמוהו, לפעול נכונה גם בלא הדרכה? וכמה מהם, "הלכו לאיבוד"? ואיזו יכולת-כוח עצומה הלכה לאיבוד מחמת חוסר הכנה מספקת? המחבר, שהתחיל את הקריירה הצבאית שלו ביולי 1941 בתפקיד סגן-מפקד-מחלקה — נושא ביולי 1942 תואר של סגן-קולונל — התקדמות, במשך שנה אחת, שהעידה לגבי איש, "ציבילי" על כשרון ויכולת בלתי מצויים.

מכאן ואילך מתחיל המחבר להיגרר יותר ויותר אחרי פעולות תוקפניות, אף על פי שהדבר היה אסור עליו — כשם שהיה אסור על כל אלה שעבדו כמוהו, "בריגול-נגדי". בהגיע חטיבת-הפרטיזנים הגדולה של קובסק לסביבות בריאנסק, נצטרף אליה, ואתה המשיך את שירותו עד לקץ המערכה.

לפני שנעזוב את המחבר לנפשו, נביא כאן את 'תיאור רישומיו מאנשי קובסק, כפי שנראו לו לראשונה': "בימים ההם התחיל לפרוץ ליערות בריאנסק מערבות אוקראינה, דרך יחידות האויב (רגימנטים הונגריים ואחרים) הסוגרות את, "האדמה הקטנה", איש תהילה שאגדות כבר פשטו עליו באזורי-הפרטיזנים. היו שאמרו עליו, כי הוא צועני שהסתובב בעורף הגרמנים ואחרים. אמרו, שהוא קולונל, שכל חייליו הם קצינים שדרגתם אינה פחותה מדרגת לויטננט, איש שיש לו טנקים ואוירונים. על כל פנים, יהיה מי שיהיה — הגרמנים היו מתארים מפניו יראה גדולה והעם סיפורי אגדות. כללו של דבר: "השמועה נאמרה אלה בשורה על איש שהלם את המושג האידיאלי של פרטיזן".

המחבר מחליט לבקר אצלו ונוסע אל חניית חטיבתו, והנה, התרשמותו הראשונה: "אכן, יש במחנה זה דמיון-מה למחנה של צוענים. הורגש בכל, שהאנשים הללו אינם חושבים כלל להשתקע כאן, ביערות. קבוצות-קבוצות עמדו עגלות נוסח-אוקראינה, שמראהן כאן, בתוך יערות-אורילל היה מוזר; ואליהן מחוברים אוהלים הונגריים, גרמניים ורומניים. בכל פרשת-דרכים מוצבות מכ"י ומרגמות, גם הן מכל המינים ומכל הזמנים והעמים. האנשים שבמשמרי-מוקף פועלים טבק משובת, או סיגריות, רוקקים דרך ביטול את הטבק, מעל לשפם" ומסתכלים בבוז על הפרטיזנים המקומיים. הכלל, עוד לפני שהגעתי לקובסק, בסביבה כל כך רחוקה ממישורי הדנייפר, חשתי את ריחה המיוחד של אוקראינה⁽³⁾ וצבאה הבלתי מרוסן, מעין ריחה של "הסאץ' הזאפורוזית", הקמה, כביכול, לתחיה מנשיית הדורות". כך מביאנו סיפור המחבר על עצמו אל מחנהו של קובסק ואל אנשיו.

ב. בעל-הבית של הפרטיזנים

דמותו של קובסק עצמו, "הגנרל הפרטיזני" הראשון, שונה תכלית שינוי מדמותו של פ. וורשיגורה, מחבר הספר הזה, הבמאי מאתמול, והטירון, שגם הוא הגיע לדרגת גנרל ו"גיבור-ברית-המועצות". סיפור קובסק — זקן כבן שישים, כמעט ללא השכלה רצינית קודמת, אך בעל נסיון-חיים מופלג. עוד במלחמת-העולם הראשונה השתתף כחייל-גשש, על גחוני ממש עבר אז את אדמת גליציה והקרפטים — ושתי דרגות של "צלב-גאורגי" קיבל על הצטיינות בקרבות.

בזמן מלחמת-האזרחים לחם בכל החזיות, ובין השאר גם תחת פיקודו של צ'אפאייב; וכן פעל בתפקיד עצמאי, נגד מאכנו, בערבות אוקראינה מולדתו. עם סיום מלחמת-האזרחים עזב את הצבא והתמכר לתפקידים משקיים, מפלגתיים ואדמיניסטרטיביים. בפרוץ המלחמה הגרמנית-הרוסית, היה יושב-ראש המועצה של העיר פוטיבל (בצפון-אוקראינה), ולפני כן היה ראש המוסד לבנין דרכים (ואח"כ, בתקופת פעולתו הפרטיזנית, בחודשי הפעולה המוצלחים, כשראש המטה היה מביא דו"ח חדשי על מספר הגשרים שפוצצו ונשרפו, היה הקומיסר מכריו, בדרך הלצה — "שימו לב! החבר הדירקטור של "דורסטרו" (מוסד בנין הדרכים) עורך מאון לעבודת הבדק").

עם התקרבות האויב אירגן מראש יחידה לפעולה פרטיזנית בעורף, אך הדבר הנחילו (3) המחבר הוא אוקראיני לפי מוצאו ושמו המובהק. ואין ספק, כי לכל מחנהו של קובסק מעיקרו היה גוון אוקראיני לאומי. — המערכת.

עסקי' ביש. היחידה אורגנה, ובסיסי אספקה הוסתרו ביער. אלא שהגרמנים באו לא בשעה שחיכו להם. ברגע האחרון עזב קובפק את העיר, בהיות הטנקים של האויב כבר ברחבה שלפני המוצצה. אך כשבא ליער כבר לא מצא שם איש מאנשי היחידה. ימים רבים בילה יחידת ביער, בהתאמצו למצוא איש מן המסוגלים להיות לו פרטיונים. גם את מקומות הבסיסים שביער לא ידע, לפי שבכך עסק הפרטיון הותיק, קורניוב⁴). הוא גאחו תחילה בקבוצת סיירי הצבא האדום, שנקרעה מעל יחידתה, ואח"כ, בעזרת קורניוב, אסף, תוך קשיים עצומים, את יחידתו שלו (בת 28 איש, על רוביהם הישנים, כדוריהם ורימוניהם המעטים) ומתחיל במעשים קטנים של חבלה, הטרדה ומארב שאמנם הספיקו למשוך אליו מן היערות ומן המחבואים השונים כמה מאנשי הצבא האדום, שנשארו בעורף האויב מחמת הינתקות, או פצעים, או מתוך בריחה מן השבי. דווקא בין אנשי יחידת הפרטיונים, שאורגנה ע"י קובפק כעוד מועד נתבלטו כמה מן „הותיקים“ שבתוכם — פרטיונים ממלחמת האזרחים — שהיו ליסוד הבטוח ביותר, לאלה „הנותנים את הטון“ ביחידה, עם כל מעט הזלזול, שפרחי-הצבא נוהגים תחילה באנשים אלה, „בעלי-שיבה“, ו„אזרחים“, ובזכותם הובטחה גם רמתה המוסרית של היחידה. העזה וביטחה, המלוות בתחושת-אידיאה, נקיון-כפיים לגבי האוכלוסיה — אלו הן המידות המשרות עד מהרה אירה מיוחדת של אהדה מסביב לפעולות יחידתו; והמעולים שבמפקדי שאר פלגות הפרטיונים הקטנות משתדלים להתאחד עמו ולפעול בפיקודו. היחידה מתרחבת והולכת ומגיעה לאפשרות של פעולה בהיקף רב.

כדי להבין את ערכה של אישיות המפקד בתהליך הזה, יש לזכור: המשמעת, שהיא יסוד לכל פעולה מסודרת ועיילה, עומדת בתנאים כתיקונם לא רק על ההכרה, אלא גם על ההסתייעות בהגבלות מסוימות ובעונשין כלפי הפרט, וכן על מציאותו של מנגנון ארגוני אדיר הכופה אותה. ואלו בהיות היחידה בעורף האויב, כמעט שאין לך דבר, מלבד ההכרה, העשוי לסייע לקיום המשמעת, אלא הסמכות האישית של המפקד והאמון בו. ואכן, ידוע ידע קובפק לשמור, בכל המצבים, על משמעת-קרב ראויה ביחידתו, לא ע"י שימוש באמצעי כפייה, אלא בכוח האמון המוחלט שרחשו פיקדיו לו. לתבונתו לתחבולותיו, לשכלו-הישר, להבנתו את אנשיו ואת אשר אפשר וצריך לדרוש מהם; וכן בכוח הרעיון המרכזי בכל פעולה. מפעולות היחידה, — שאישיותם של מפקדי חטיבותיו היא שהיתה הערובה הנכונה למקומו המרכזי בחיי החטיבה ואנשיה.

* * *

כשם שאנשי פלגתו של קובפק ראו בעצמם בבחינת גווארדיה פרטיונית, שימש גם קובפק עצמו דוגמה לראשי-יחידות קטנות ובינוניות, אשר הצטרפו אל חטיבתו בסופו של דבר, ועל כל פנים לקחו ממנו לקח.

בתיאור התרשמותו מקובפק, מביא פ. וורשיגורה את דבריו של קלאוזביץ, בספרו הנודע „על המלחמה“ לאמור: „כל עיקרן של פלגות פרטיונים אינו בזה שהיו גדולות במנין ועצומות בכוח, אלא שהיו רבות וקלות-תנועה. בדין הוא שהיו מסוגלות להופיע, להיעלם, וכן להתאחד מדי פעם בפעם; אך לשם כך צריך שרדית-הכבוד ורגשי ה„אני-ואפסידעו“ שאתה מוצא אצל מנהיגי-פלגות המופיעים כפרטים, לא יהיו למכשול רב מדי“. ופ. ו. מוסיף: אכן, לגמרי לא טיפש היה הגרמני קלאוזביץ⁵).

ומנסיונו הפרטי מוסיף בעלה-הסיפור: „אמנם, חבל שהאנוכיות ורדשי ה„אני-

4) אכן, סיפור-מעשה מאלף ביותר, המלמד עד כמה אסור היה בכל המלאכה הזאת לסמוך על כך כי הדברים יתרחשו „לפי התכנית“ דווקא, ועד כמה חיוניים היו, הסדורים הגמישים, לקראת כל הפעעה אפשרית — כגון סידורי-ההתכנסות למקרי-חירום מעין הנ"ל, שרשרת-החלפות בתפקידים, אנשים „רורביים“ היודעים את ענין הבסיסים, וכיו"ב.

5) קלאוזביץ שימש, כידוע, בצבא הרוסי בתקופת מלחמת 1812, שהניחה את היסוד לפרטיוניות מאורגנת ברוסיה, והוא הכיר מקרוב את הנסיון הפרוסי של פעולות פרטיוניות ב„מלחמת-החופש“ ב-1813 נגד הצרפתים בגרמניה. — המערכת.

ואפסייעוד" של "מנהיגים" פלוגים הפריעו, לעתים קרובות, רבים מאתנו מלהתאחד ומלהנחית לאויב מהלומות במשותף. ואלו אותם האנשים שעם כל הערכתם את עצמם הוכיחו יכולת להתאחד — הם הם שנמצאו גם מסוגלים להכות את האויב מכה ניצחת. ובהעלות המחבר דוגמאות של מסירות-נפש לענין האחד, — היינו המלחמה — של שיתוף נאמן, אין אתה מוצא שם תמונה משכנעת יותר מן השותפות שבין קובסק המפקד ובין הקומיסר של חטיבתו, סימיון רודניוב.

ג. הקומיסר והמחנך

לעומת גילויי השליטה, הרגילים ב"חבורות-הפשיות" של פרטיזנים, סימלו שני אנשים את היסודות החיוביים, המעצבים, הנותנים טעם ותכלית לחיי ה"חבריה" המזוינת והתקיפה. קובסק סימל את הותק של החייל הקשיש, את "הצופה הליכות ביתו", את לקח החיים, את נטיון מלחמת-הפרטיזנים ואת הויקה לערכי המשק והבנין. רודניוב ייצג את המשטר הצבאי, משטר של חובות וציוויים, את מלאכת ההסברה שנתגבשה בצבא האדום הסדיר, את דפוסי הארגון והמשמעת.

דמות מיוחדת-במינה הוא סימיון וסילייביץ' רודניוב. כמעט כל חייו עברו עליו בצבא האדום. בעודו נער השתתף בהתקפה על פרקופ, בגמר מלחמת האזרחים^(*), ומאז נשתקע בצבא. ב-1935 היה כבר בדרגת "קומיסר-רגימנט"^(*), ותוך לימוד-עצמי והתפתחות מגיע הוא לדרגה גבוהה, בין מן הבחינה הצבאית-המקצועית ובין מן הבחינה הציבורית-הפוליטית. המלחמה מוצאת אותו בעיר פוטיבל בתפקיד ראש ה"אוסוביאחים" — מוסר, הדואג להכשרה צבאית של האיוכלוסיה, וביחוד בכל הנוגע להגנה בפני התקפות-מן-האוויר והמלחמה-החמיית (מעין ה.ג.א. אצלנו). עם בוא הגרמנים מארגן גם הוא יחידה פרטיזנית (עשרים וכמה איש); אבל רק לאחר זמן, לפי מעשי החבלה של קובסק, הוא מוצא את פלגתו של זה ובא לעזרתו. כבר בעת ההיא, בתחילת הפעולה, — "היו אלה ימים קשים. הגרמני היה חזק, לא דווקא בציודו הטכני ובשמו הצבאי שהלך לפניו, אלא גם בבורותו של נוס, בחוסר ההכשרה שלנו..." אחדים מן הפרטיזנים ה"ירוקים" היו אחוזי חיל ורעדה: מאוימים ומפחדים היו האנשים, מהם שלא ידעו, בתכלית הפשטות ממה להתחיל לעשות. תחילה היו יוצאים למסע-יסיור מפקדי הפלוגות עצמם. — קובסק ורודניוב. ברור לו, שיש למצוא דרך לאיחודן של היחידות הקטנות. הוא בא אל קובסק ומציע לו את הצעת האיחוד. קובסק מקבל את הפיקוד הכללי — והוא — כדבריו: "לפי הרגל ישן" — נוטל על עצמו את תפקיד הקומיסר.

בדבריו על הקומיסר רודניוב, אומר פ. וורשיגורה: "המנוף העיקרי שהיה לו לקדם בו את עניינו הגדול היה הדיבור". והוא מוסיף: "אכן, מתוך שימוש של שיגרה וחוסר-הכשרון, שכחנו בימי שלום מה אדיר ועז הוא נשק זה של דיבור. נשק ההסברה". ולא לחינם משווה המחבר את רודניוב לדמותו של בעל "הפואימה הפדגוגית", מקרנקו^(*). יש משהו משותף בין מחנך זה של ילדי הפקר להכשירים לתפקיד אורחי מועיל — שיוכלו להיות לוחמים ובונים חברה חדשה וצודקת יותר, — ובין רודניוב זה, המחנך את אנשי-המלחמה, בחזית מרה ואכזרית, ושומרם מכל סטיה משפילה, מכל סכנה של יריד מוסרית. והרי סכנות כאלו אורבות לפרטיזן על כל צעד ושעל. "הפרטיזנים הנם צבא ללא שירות-אפנסאים לאספקה מסודרת, ללא חוקים מסוימים וללא שומרי-חוק הניצבים עליהם, ללא "ריבטריבונאל" ("בית-דין-הפסכני") וללא "מיליציה" (משטרה); אלה הם

6) בדצמבר 1920, בשלב האחרון של ההיאבקות בצבאו ה"לבן" של הברו וראנגל, שנתבצר לו בחצי-האי קרים. פרקופ — הוא לשווייכשה צרה המחברת את חצי-האי קרים עם היבשה, וביצורה היו חזקים ביותר. — המערכת.

7) בצבא האדום היה זה לא ציון תפקיד, כי אם תואר הדרגה (במקביל לקולונל שבדרגות-הפיקוד. — המערכת).

8) הספר הופיע בעברית בהוצאת "ספרית-הפועלים". — המערכת.

המונחים הסובייטיים המקובלים. — המ ע ר') וכל כך קל להתגלגל מכאן לשפל המדרגה של ליסטים פשוטים, של סכינאים המשתמשים בנשק חיי דרור קלים, נוחים ושבעים יותר". ועל כן: "רודניוב שקד בלי לראות על חינוך הפרטיזנים שלו; הוא היה עוקר מתוכם כל מידה של התאכזרות בלתי־נחוצה, היה נוטע בהם רגש של בטחון, מטפח את אור־הרוח זאת כוח־הסבל. הוא היה שם ללעג את הפחדנים, השיכורים — ובזימה שפוכה קידש מלחמה על בוזי רכוש התושבים".

"כששמעתי את רודניוב באחר־שביע, שעה ששוחח עם אנשי־חילו, או כששמעתי נואם במיקהלי תושבים שלווים — ראיתי לראשונה, מה מסוגל לפעול כוח דיבורו של אדם. רודניוב לא ידע לנאום נאום של נוסח־רשמי; כל מלה פשוטה, מלה של חולין, היתה רוויה אצלו להט דביקות במטרה אחת, פעלה ככהור שנורה על עבר האויב, היתה מטרתה את איש־המלחמה מן החלאה והגסות של הקלגסים".

תפקידו של הקומיסר בשותפות זו, קובפק־רודניוב, בא לידי גילוי ברור בתיאורם של ימיה־התכונה לקראת "מסעה־הפשיטה הסטליני הגדול" בסתו 1942, ביערות בריאנסק: "שעות ארוכות היינו יושבים ליד המדורה. ערב־ערב היה רודניוב סובב הולך ליד המדורות, ומסיח עם אנשי חילנו ועם המפקדים. אכן, לי לא נתחוויר עדיין לחלוטין כל מעשה־המרכבה הזה של עמ־הפרטיזנים ומכוניו. הכל היה בעיני בלתי־רגיל — ולעתים גם פשוט ביותר, כדרך שפשוטים הם חיי־האדם".

"כאן ליד המדורות, בלי פתוס, בלי נאומים, לעתים גם בדיבור של ליצנות הנפלטת בדרך אגב, היתה נעשית מלאכה־הכנה גדולה ואמיתית.

"קובפק היה מחלק לאנשים כדורי תת־מקלעים, דואג לצידה וללבוש. בדברים אלה ממש עסק גם רודניוב, אבל ממש כאילו מכונת־דינמו אנושית עצומה, היה טוען את האנשים גם טען מוסרי ונפשי".

ועוד השוואה, במקום אחר: "לא פעם, כשהקשבתי לשיחותיו עם פרטיזנים, או כשראיתי בשעת פשיטות, הזכירני רודניוב דמותו של אדם אחד, שלא היה ולא נברא, ורק משל היה בדמיונו של יוצר גאונן, — דמותו של צאנקו, מסיפור הזקנה איזירגיל שבכתבי גורקי. אותו צאנקו העוקר לבו מתוך חזונו — כדי שיתלקח בשלהבת אש האהבה ויאיר את הדרך לאנשים שתעו ביער העבות של החיים".

ומחורותיו עובר המחבר להערכה אובייקטיבית: "רודניוב היה איש מסוגל להוליך אחריו המון־אדם, המון שלעתים עודו כפוסח על שתי הסעיפים, המון הצריך למצוא צידה לעצמו, מקום לינה, לבוש, ולעתים הוא משתוקק לנוח. ורודניוב היה מסוגל להוליכו אחריו. תפקידו של סימיון וסילייביץ רודניוב בתנועה הפרטיזנית אשר באוקראינה — ולא דווקא באוקראינה — היה גדול לאין ערוך יותר מן התפקיד שהיה לו בשירותו באורח רשמי. אף כי לא היה אלא הקומיסר של פלגת־הפרטיזנים ה"פוטילית", מכל מקום זכו השפעתו והשפעת סגנון עבודתו להתפשט על פני מאות פלגות פרטיזניות, למן בריאנסק ועד להרי הקרפאטים, למן ז'יטומיר שבוולחין ועד לגרודנו שבין פולין לבילורוסיה. "הפרטיזנים של שאר החטיבות השתדלו תמיד לחקות את חטיבתו של קובפק. זו היתה הטובה שבכולן, לא רק לפי סגולותיה בקרב, או לפי הרכבה המעולה, אלא גם לפי שבפשיטות פתחה תמיד דף חדש בדברי ימיה של התנועה הפרטיזנית. הפרטיזנים של קובפק ורודניוב היו מרחיקים לנוע יותר מכל שאר הפרטיזנים, הם היו פותחי המרחבים החדשים, החלוצי־המסייר של תנועת הפרטיזנים באוקראינה, בילורוסיה ופולין, ובראשה תמיד ה' שנים: הזקן בן הששים בעל העין הנוקבת וחודרת כל, עינו של בעל־בית טוב, הדואג לכל פרט ב"רכושו", היודע גם להרהיב עוז וגם לשקול בדעה, גם לדרוש וגם לוותר, — ולידו איש כבן־ארבעים, יפה־תואר, בעל שער שחור כעורב, בעל שפם שחור, בעל מרץ ופשטות־יחסים, אדם העשוי לבלי פשרה ואיש היצר העז בשארת ברמה את לבו האמין, הלוטש באש שנאת האויב ואהבת המולדת, ומאיר את הדרך לאנשי־חילו, בהגיוא אותם מלהיות "אנשי־חולין" של הענין הפרטיזני".

בשביל לראות כיצד ידע המארגן־המחנך להמנע מכל התבלטות־עצמית כשטובת הענין דרשה זאת, כיצד טרח לבצר את המסגרת, כמה ידע להחשיב כל גרעין של גבס מחזק, של סמל מאיר — אין טוב מלהביא כאן קטע מהספר המדבר על אחד הסמלים האלה אשר טיפח וגייש, אגב הצנעת אישיותו הוא, תוך שירות הכלל :

...במשך שנת המאבק נקבעו בחטיבה זו כללי־הנהגה, מסורות, הליכות ומנהגים. והנה אחד מהם.

באביב שנת הארבע־עשרה ניתן למפקד החטיבה, קובפק, תואר „גיבור־ברית־המועצות“. וכדרך הדבורים העמלניות השומרות על ה„מלכה“, שמרו ותיקי החטיבה על כבוד תוארו הרם של מפקדם. טעם ומשמעות מיוחדים היה בטכס שהונהג אחר כך לחילופי תורנות־החטיבה. ערב־ערב, בשש חסר רבע, היו נגשים אל בית־המטה התורן היוצא התורן הנכנס, ולאחר שנתלחשו עם באזימה (ראש־המטה) היו מוסרים לו בכתב דו"ת על כל הקטנות של הוויית החטיבה במשך המע־לעת. אחר כך היו פורשים הצדה וממתינים, באזימה היה ממשיך לעבוד, בהציצו לעתים רחוקות בשעון, שמראהו כין בצל עגול, שהיה תמיד מונח לפניו על השולחן. בשש חסר דקה היה מסיר את משקפיו ונותן בעיניו אות לתורנים : המוסר את תורנותו היה פוסע כמה פסיעות קדימה, לקראת קובפק, ובקול רם משיע את ההודעה :

— החטיבה, דום ! חבר מפקד החטיבה, גיבור־ברית־המועצות... — ובקול ברור משיע את הדו"ח על מסירת התורנות :

אחריי היה משיע מקבל התורנות את דברי הדו"ח ששינן אותם בעל־פה. וכדאי היה להסתכל בפניהם הרציניות של הזקנים — של „סבא־כפור“, הוא קורניוב, של באזימה, של וילס, או בפניהם של נערי־הקשר, „הסתובבו“ תמיד במטה, כולם היו עומדים קפואים לשמע הפקודה „דום“. ואף קובפק עצמו — הוא לא קיים כאן סתם חובה מחובות־השירות שלו, לא, — הוא כמכהן בקודש.

אך לא תאוו־כבוד עלוכה ילדה את הטכס הזה. גאוותם על חטיבתם, על תהלת־הקרב שלהם, שזכתה לתגמול עליון — למתן תואר ה„גיבור“ למפקדם — היתה זו גם זכותם. ועל כבוד התואר הזה שמור־שמרו בכל סמכות־מעמד בחזקת ותיקים־פרטיזנים.

— החטיבה, דום ! חבר מפקד, גיבור־ברית־המועצות... — היתה נשמעת הפקודה הרמה מדי יום־ביומו בבקתות פוליטיא⁹ המלאות עשן־תנורים, בדרכי־שדה, בחנית ביער...

וגם כשהיו הפלוגות והבטליונים עורכים קרב, וכדורים תועים היו מקצצים בענפי העצים ליד מרכבות־המטה, — אז גם אז היתה אותה פקודה נשמעת „ב, שמונה־עשר אפס, אפס, אפס“.

ומן הצד היה עומד לו, משונס וקוף־גו, הקומיסר רודניוב, שהנהיג בחטיבה מנהג זה, והיה נותן בתורן עין רצינית, וידו המצדיעה צמודה אל מצחית כובעו הצבאי.

החייל — יצר־כבוד לו, כל שכן החייל שמלאכתו בכך, ורודניוב, שנפצע פעמים בשנה ההיא, עמד לו עמידה של צניעות מן הצד וידו אל מצחית, יום־יום בשעה שמונה־עשר, אפס, אפס, וביראת הכבוד הקשיב לנוסחת־הדו"ח שהוא עצמו המציאה : — החטיבה, דום ! חבר מפקד, גיבור־ברית־המועצות...

תהלת־עד ליצר־הכבוד ללא רדיפת הבצע של איש־הצבא המובהק הזה.

(9) פוליטיה — (פירוש המלה : — „חבל היערות“) הוא חבל גדול, לאורך גבול בילורוסיה הדרומית (וגם אוקראינה הצפונית), משני עברי הנהר פריפיט, מכוסה יערות וביצות כבירות, וחצוי נהרות ופלגים לרוב. — המ ע ר כ ת.

ואל טעות! לא קלה, ולא סוגה בשושנים היתה דרכו של הקומיסר סימיון רודניוב:
לא דרכו אל מקומו ותפקידו במערכה הפרטיזנית, ולא דרכו בעצם מילוי תפקידו זה.

* * *

כדי לראות נכוחה את התנועה הפרטיזנית בשנות 45-1941 ברוסיה ואת טיבה,
חשובה ביותר הבנת הדבר השני, דהיינו: הקשרים וסביבתהבעיות שבתפקיד המחנך,
המטרה והמארגן בתוכה.

שתי מגמות — שני חזיונות שונים — נזדמנו ונתנצחו בתוך תנועת הפרטיזנים
בשנות המלחמה הגרמנית-הרוסית. יתכן, כי בזמן האחרון נתפרסמה יותר המגמה האחת,
זו של הפרטיזניות המאורגנת והמודרכת מלמעלה, אשר רק דרכי פעולתה
הטקטיות, האופירטיביות והפסיכולוגיות כלפי האויב נועדו, בעצם, להיות שונות משל הצבא
האדום הסדיר: ואלו כל שאר הדברים, — כגון: ארגון לחטיבות גדולות למדי, לפי תקן
ומונחים של צבא סדיר (למשל, "מספר בריגדות פרטיזניות מתחומים שמדרום-מערב
ללנינגרד", ולבסוף, במערב — גם "דיבizioות פרטיזניות"), סדרי-הפיקוד, תוארי
הקצינות, מטות מסודרים, זיקה להוראות המרכז, מושגי משמעת, וכל כיו"ב — הרי הם
כמסורת ה"תקינה" של הצבא הסובייטי.

נוסח-מחשבה מעין זה בענייני פרטיזנים, אינו, בעצם, חידוש מעיקרו של דבר;
אדרבא: ראשית מלחמת הפרטיזנים, בשמה המפורש הזה, ברוסיה, בשנת 1812,
היא שנת "מלחמת-המולדת" נגד הפולש הצרפתי, היתה כזאת: ואף ביתר שאת! שכן
בימים ההם לא היו החטיבות הפרטיזניות אלא פלגות של אנשי צבא (גם קוזקים "סדירים"
למחצה, וגם הוסטארים ושאר פרשים, ובמקצת גם רגלים-קלעים, סדירים-בתכלית), שהוטלו
עליהם התפקידים המיוחדים של פעולה נפרדת ועצמאית, נוסח "שדרות-מעופפות",
כאגפי האויב הנסוג, ולעתים גם לפני מחנהו, הנע מערבה. ורק במידת-מה היו
פלגות הפרטיזנים נעזרות ע"י חבורות איכרים מתמרדים, שהגדילו לעשות בהשמדת
שרידי הצרפתים סחופי-הקור ומוזי-הרעב. ועליכן, בפרטיזניות כזאת, שהיא רק בחינת
הסתעפות מרחיקה-לכת של הצבא התקין, לא היה, כאמור, חידוש מעיקרו
של דבר. והרי נוסח זה של הפרטיזניות הוטל — למן סוף שנת 1942, וביתר יחוד
בשנת 1943-44, — על פני "הווי" פרטיזני קודם, שהיה בחינת גידול-פרא,
שצמח מאליז צמיחה טבעית והמונית, מפורזת ובלתי אחידה, אותו הווי פרטיזני "סטיכי",
גם הוא היה בעל תקדים ומסורת. כי הוא שדמה דמיון רב עד מאוד לראשית הפרטיזניות
שבשנות מלחמות-האזרחים ב-1918-1917, באוקראינה, בצפון-קוקו ובסיביריה.
גם זו היתה תנועה, שצמחה בעיקרה ללא הדרכה מרכזית, קצתה — "מלמטה", ביזמה מקומית,
ולעתים — ביזמה מן המרכז, אך בלי שמרכז זה ישלוט אח"כ שליטה יתירה ביחידות
ובפעולותיהן. אותה תנועה (וביחוד — באוקראינה, שבה הלם הדבר גם את האופי הלאומי
ואת המסורת ההיסטורית) נשאה, בכלל, גוון אנרכי בולט למדי, לא האמינה לא בערך
הארגון המרוכז, "הבירוקרטי", ולא בתועלת המומחיות הצבאית-המקצועית (כך, למשל,
נהגו בביטול ובחוסר-אימון כלפי קצינים בעלי השכלה אקדמית וותק צבאי-גבוה, מבית
המדרש של "המטה הכללי"). בעד נטיותיה אלו — שינקו לעתים ממקורות של אידיאולוגיה
אנרכיסטית, ולעתים מערענותיהם של "סוציאליסטים-ריבולוציונרים-שמאליים", אבל תמיד
— גם מתכונות-אופי לאומיות, ולא במעט, פשוט, מהלכי-הרוח של תקופה מהפכנית-נסערת —
בעד כל אלה שילמה הפרטיזניות האוקראינית טבין ותקילין בדם, בכשלונות, בהפסד שתי
מערכות גדולות; ככתוב בזכרונות מפקד-בולשביק אחד משנת 1919: "עד-מהרה נתפצח
האגוז הפרטיזני הירוק"¹⁰ בשניי הלבנות החסינות של צבא-דניקין המאומן, הממושטר
המאורגן... בחדישי המכונה וחוסר-הארגון ב-1941, עם היסוג הצבא האדום ממרחבי
אוקראינה בילרוסיה, וגם חלקים מרוסיה המרכזית, עוד לפני שהוקמה הרשת המסועפת

(10) בלשון הימים ההם לא פעם קראו לפרטיזנים — בין הנוטים ל"אדומים" בין

הנוטים ל"לבנים" ובין "העצמאים" — בשם "הגדודים הירוקים". — המערכת.

(בדרכים לא-קלות ולא-פשוטות) להדרכת הפרטיזניות ולניצוח עליה — צמחה מאליה, כחזיון בריא של פטריסיות והתנגדות, אך כגידול-פרא בלתי-מאורגן, מהדורה מחודשת של הפרטיזנים נוסח „1918-19“, לגמרי לא קל היה תהליך התגברותם של סדר ומשטר חדשים, שהוטלו אח"כ מלמעלה וקצתם הוקמו גם מלמטה (כבחיבת קובפס ורודניוב), בייזמת גרעינים בעלי מסורת צבאית וציבורית שמבפנים, על הווי „הפרטיזני“ המובהק, הפרוע והבלתי-מרוסן. והרי דווקא זו היתה מלאכתו של הקומיסר בעיקרה וברובה, — יחד עם מלאכתו של קובפס-המפקד, ועם באזימה, מי-שהיה מנהל בי"ס עממי — כראש-המטה — כשהשיחה מקדמת ומבססת מראש את הפקודה שתבוא.

אין כל ספק, כי עם כל האידיאליזציה וההבטה דרך המשקפיים הורודים על המציאות הפרטיזנית, — אשר השפעתם מורגשת גם בעתונות ובספרות הסוביסית, ודרךן גם בקרבנו, — היו (ונשארו, בחלקם, עד הסוף) פגעים ופגמים בהווי הפרטיזנים. דבר זה אינו גורע מערך העבודה החינוכית שנעשתה בקרבם, — אדרבא, היא רק מבליטה את מלוא ערכה וחיוניותה ומציגה אותה על רקע הקשיים והמעצורים, שבהם היתה נתקלת.

כמה מקרים, שהובאו בסיפור של פטר ורשיגורה, דיים להראות לנו את הרקע הפרוע הזה, שבו היה לעתים כפסע בין חטיבת הפרטיזנים לבין האסון, מחמת ליקויי המשמעת ומעוט ההכרה של החיילים-הפרטיזנים ומפקדיהם.

הנה קטע מתוך שיחת-זכרונות עם ראש-המטה באזימה: „...ועוד, הלא תבין, היה לנו מקרה אשר כזה... באים אנו, אני וסימיון וסילייביץ (רודניוב) אל הפלוגה השלישית, ושם — לא משמר, ולא זקיף... כולם ישנים כהמומים; ניכרים הדברים שהיה מי שלגם לגימה גסה... הויהווי, הרי זהו קהל אשר כזה!“

בשלב הראשון של „מסע-הפשטה הסטליני הגדול“, בטרם יצאו הפרטיזנים למרחב, ממערכת כוחות-המחסים הגרמנים והמדיאריים, מבחין מפקדו של מיוקף בשיירת עגלות גרמנית, עם חביות-ספירט, שובה אותה ועורך מיד „משתה-כדת“ לכל יחידות-המשנה הפרטיזניות החונות במטחווית-קול. מתחילה הילולה של שכרות, שירה בגילופין וזעקות עד לב השמים — בה בשעה שהצלחת הענין כולו, ומניעת אסון אפשרי, תלויות היו בשקט ודומיה מוחלטת ככל האפשר. הקומיסר המזועק צועק אל מפקד המזוקף המחייך אליו בגילופין: „אין די לך במיתת יריה, נבל!“ — ולבסוף היה הכרח בשל מעשה ההפקרות הזה לשנות את כל הטקטיקה כולה של שלב-המסע הקרוב.

מאלף ביותר הוא המקרה, שבקשר עמו מתגלית לקורא גם הטרגיות של הדרך שבה הגיע הקומיסר עצמו אל תפקידו זה, במערכת הפרטיזנים דווקא. מעשה בפלגה מובחרת מצעירים, ששירתו בצבא האדום ונעתקו מעל יחידותיהם בדרכים שונות ואח"כ נתקבצו אל קובפס, בבוא רודניוב לכונן „סדרים“, סיורים ומשמרות, קיבלו הבחורים את הדברים האלה „בקרירות“, אם כי הבינו שזהו ענין של צורך ו„השלימו בדומיה“, „רודניוב היה משמש דוגמה בכל דבר. מראהו החיצוני של איש-החיל, סדר היום וחלוקתו, מילוי השירות, הציות לממנים, סדרי התזונה המאורגנים, — את כל אלה, שבאו לו מתוך הרגלים של חיל-הצבא הישן. ראה חובה לעצמו וכן דרש גם מן הכפופים לו, כי „כך היה בחיל-הצבא, ואלו בפרטיזנים — נחוץ הדבר שבעתיים, — היה מסביר ומשכנע; — כאן נחוץ הדבר שבעים ושבעה, לפי שמאבקנו מסוכן יותר, כוחותינו — מועטים יותר, ואלו להכות את האויב צריכים אנו באופן שלא ייגרע מחיל-הצבא הסדיר.“

„ההתפוצצות, — אף על פי שהדבר משונה ביותר, — באה בשל עסקי ריב... לאחר שהשכין סדר בשירות-הסיוור והזקיפות, לאחר שפעל לסידורן הפנימי של מחפורות המגורים, נצרך הקומיסר אל ענייני התזונה.“ על סמך הצידה המצויה בעין ערך תפריט תקין, — ולא דווקא דל: 200 גרם בשר ליום; צנימים, או לחם, ירקות לרוב וכן ספל ריב פה ליום 2- אנשים. ריבה זו הוכנה מבעוד מועד ב„בסיס-האספקה“, מעשה-ידידיו של ראש-האפסנאים אשר לקובפס, קורניוב (עיין לעיל, בפרק על קובפס). צעירי ה„חברי-א“

עשו חשבון פשוט: „אולי אהרג מחר, וכאן הקומיסר עורך חשבונות עד החורף. רוצה אני במתיקה זו ככל שתכיל כרסיי“. פרצו צעקות, איומים. מפקד-הפלוגה, לוחם טוב וטיפוס מעניין, אך בחור יוצא-דופן ונוח לרגוש, הפליט: „אל תרעישו, אני כבר אסלק את הקומיסריון הלזה... הדבר נודע במטה. על אף התנגדותו של קובפק, מחליט רודניוב לא לאחוז באמצעים נגד המאיימים, אלא ללכת אל מחפורתה של אותה פלוגה, „לשוחח“. באומץ רוחו, בשקטו הנפשי המוחלט, בגילויי לבו, ברגשי חברות שיש בה מן התקיפות, כובש הוא את לבות אנשי הפלוגה ומפקדם, משכנע אותם, זוכה לרכוש את חיבתם ומסירותם. בימים שלאחר כך מצטיינים הבחורים בקרבות ומתנדבים לכל משימה מסוכנת ונועזת.

והנה, אגב מקרה זה, המדגים את נצחון ההכרה והכשרון החינוכי על יצירי „חבריא“ בלתי מרוסנים, — מספר הקומיסר לאנשי הפלוגה — שטענו לפניו כי מפקדם נכשל רק מחמת „עצביו“, הלוקים מאז עשה כמה שנים בבית הסוהר — כיצד הגיע אף הוא, (הקומיסר עצמו) לתא אסירים בבית-סוהר...

כבר ב־1935 היה רודניוב בדרגת „קומיסר-רגימנטי“ (עיין לעיל), ולעת „מאורעות“ האגם חסאן“ (שבין הרוסים ליפנים בגבול מנג'וריה) היה כבר מפקד תרבותי ובעל השכלת מעולה מאנשי „סגל-המפקדים הקבוע“, ולפי עדות הספר: „שיטור צבאי, קוממיות, דריכות, קפדנות כלפי עצמו וכלפי הפיקודים נצטרפו אצלו עם יחס נפשי וידיעת נפש-החייל, הוויו ודרכיו“.

והנה דבריו מאותה שיחה: „במפלגה אני משנת 19 (1919 — המ ע ר כ ת). כל חיי עברו עלי בצבא. והנה, בשנת 37 הושיבוני במאסר. טוב — חשבתי בלבי — אשב לי קצת, יבדקו וימצאו; והנה חולפת שנה, — ועדיין מוסיפים לבדוק את העניין. עוד שמונה חדשים חלפו-עברו... לימים קוראים לי, נותנים בידי את כרטיס-המפלגה ואומרים: „טעות“. ובכן מה היית עושה במקום קרפנקו⁽¹⁾? — „לא אדע“, — „ובכן, הנה, הוואה אתה? ועוד אומר אתה: „עצבים!“ הנה גם עצבי שלי לא עמדו אז בנסיון. את כרטיס-המפלגה לקחתי לי, ואשר לצבא — לא, אמרתי. די לי! היטב נעלבתי אז... ונסעתי לי לביתי. גרתי שם כשנתיים, והנה — מלחמה. אני — למוסקבה, קבלוני-נא בחזרה... אך שם אין דעת הבריות פנויה לעסוק ביי“⁽²⁾. חשבתי אז, הרהרתי... הנה, עד מה יוכל להזיק ה„ברוגז“ עם המולדת! אמנם, הננו מן האנש“ (אנשי שלומנו): „נתרגו, נתקוטט, כל זה בגדר הטבע. אך כשהגרמני הולך אחרינו — הרי זה ענין אחר לגמרי, חבריא! כאן כבר צריך לשכוח את העצבים, את יצר-הכבוד. והנה, גם לי לא נשארה ברירה, אלא להתחיל בעסקי-פרטיונים... והלא אני ממפקדי-סגל, חבריא! תלמידי מפקדים עכשיו על דיביויות! וזה הכל!“.

מתוך סקירה מקוטעת זו על דרך חייו והתפתחותו, אפשר גם לראות, עד מה נפתלת היתה דרכו אל תפקיד הקומיסר בחטיבת קובפק, אילו כוחות נפש וכושל-ארגון היו גנוזים כאן לפני שפרצו אל מרחב-הפעולה, — ואילו זכיה וזכתה החטיבה ה„פוליטבילית“ של קובפק, שלחון הנהגתה נכנס איש רבי-יכולת מנודה זה.

רבות עוד הדמויות בסיפורו של פ. וורשיגורה, שמן הראוי לצייןם בפני הקורא העברי, אך צר המצע למגולל בו גלריה עשירה ומגוונת זו של טיפוסים אדם ודמויות לוחמים, והדבר יהא שמור להזדמנות אחרת. הלא הדמויות שהועלו כאן, ופרשות המאורעות והמצבים הכרוכות בהן, עשויות לא רק לעורר סקרנות ועניין, אלא גם לעורר מחשבות ולהביא לידי מסקנות.

(11) מפקד-הפלוגה הסורר. — המ ע ר כ ת.

(12) אכן, מבחינה זו משונה הרושם שמתעורר כאן לעובדה, שבהפתח המלחמה, להיות המחסור במפקדים מאומנים ומוכשרים גדול, נדחה איש כרודניוב וחזר להיות יורר של אגודה פרובינציאלית להג“א (עיין לעיל). — המ ע ר כ ת.

מצרים, בריטניה והמערב

(לרקע המשא-ומתן האנגלו-מצרי)

מסע-ההכחדה האחרון של ממשלת מצרים נגד חוג של בעלי-מחשבה חברתית מתקדמת — ובתוכם תלמידי רעיונות סוציאליסטיים מתונים ביותר, אנשי איגוד מקצועי וכיו"ב — מעיד על קרה-ריאקציה המובהק שהבשיל לע"ע מפרי השיתוף שבין ממשלת צדק-יפחה לאוריאנטציה הבריטית במזרח, והשפעת הדוגמה המצרית בולטת במעשי-החיקוי שבלבנון, ארץ שבה שררה עד כה, עקב פיקוח של „צרפת הלוחמת" שבשנות 1941-45, מידה רבה של חופש המצפון וההתארגנות בשטח הפוליטי והחברתי. — המערב.

א. ארץ מצרים — מה?

מצרים שעל המפה נראית כארץ-מרחבים, המשתרעת על פני כל פינתה הצפונית-מזרחית של אפריקה, אך רישומה זה עשוי להטעות, כיון שכל שטחה של מצרים, פרט ל-3 אחוזים ממנו, הוא מדבר של טרשים, החסר כיום כל ערך כלכלי שהוא. ורק בעמק הנילוס, בוו רצועת-הקרקע הצרה שמשני עברי היאור, המתפתלת מואדי-חלפה שבגבול הסודן, כ-800 מיל (כ-1,300 ק"מ) — ועד לקהיר — ומשם מפציעה כ„דלתה" משולשת, שזוויותיה הן קהיר, אלכסנדריה ופורט-סעיד — בו, רק בו, אפשר למצוא את מצרים האמתית. כאן, בעמק הזה ובדלתה הזאת נתהוותה הציביליזציה המצרית של ימי הקדם, והוא-הוא מקום מגוריה של רוב מניינה של האוכלוסיה בת 18 מיליון המצרים בימינו. צפיפות האוכלוסיה עולה הרבה על 1000 נפש למיל מרובע; כלומר, שיעור המצוי בארצות התעשיתיות של מערב אירופה.

ב. מבניה החברתי של מצרים

קרוב ל-90 אחוז מן האוכלוסיה מתפרנסים במישרין או בעקיפין על החקלאות. לעתים קרובות נאמר על מצרים, שהיא ארץ בעלת נחלאות ועירות. אכן, מספר בעלי-נחלאות עצמאיים קטנים הוא ניכר. אך קניינם אינו עולה על 30 אחוז משטח הקרקע המעובד. עוד כ-30 אחוזים הם נחלאות בינוניות בגודלן, — כלומר חוות שגודלן בין 5 ל-50 פדנים (פדן אחד שיעורו 1.038 אקר). ולבסוף 39.3 אחוז הם אחוזות העולות על 51 פדן. רובה של הקבוצה האחרונה, — אחוזות בנות יותר מ-200 פדן, עיבוד האדמה מתנהל לפי כמה שיטות שונות. § בערך מן האדמה מעובד במישרין ע"י בעלי הקרקע עצמם, — שהם, כרגיל, איכרים בעלי חלקות קטנות, — על ידיהם ומשפחותיהם. אלו הן חוות קטנות, בין פדן לחמשה פדנים, והן מפרנסות משפחת איכר ברמת קיום נמוכה מאוד בשכר עבודת פרך. הרבה אחוזות גדולות מעובדות גם הן במישרין מטעם הבעלים — וביחוד אותן האחוזות בדלתה, השייכות לזרים או לחברות זרות. לעתים קרובות מאוד מעובדת האחוזה במישרין ע"י הבעלים רק לעת פיתוחה ושיבוחה, שלאחריה מחלקים אותה לחלקות-אריסים.

השיטה מקובלת ביותר, במצרים כולה היא האריסות, בעלי קרקעות — בינוניים וגדולים מחכירים את אחוזותיהם לאיכרים זעירים, לרוב לחכירה קצרה של שנה אחת. דמי-החכירה משתלמים בכסף או בשווה-כסף; והצורה הראשונה נעשית שכירה יותר ויותר. גודל החלקה המוכרת הוא, כרגיל, כ-5 פדנים. בעל הקרקע מקיים בידו פיקוח על קרקעותיו, ולרוב הוא ממנה סוכן, שמתפקידו

לדאוג גם לכלכל את תעלות-ההשקאה ולהסדיר את חלוקת המים. בהוצאה, ההשקאה, שהן ניכרות, נושא האריס, ולא בעל הקרקע, והדבר מגדיל את דמי החכירה, הגבוהים גם בלעדי זאת. בעל הקרקע מקיים בידיו פיקוח כללי על האריס ויכול, למשל, להחליט איזה גידולים יגדל. לרוב, פירושו של הדבר הוא, כפייה לגדל כותנה. חווה-החכירה הוא לרוב לתקופת שנה אחת, ולעתים קרובות מועבר האריס מחלקה לחלקה. על החוכר לשאת גם בעול הוצאות אחרות, כגון מלחמה במזיקים, ולאחר שהוא משלם את כל אלה ואת דמי חכירתו, אין לו אלא כדי קיום זעום מאוד. להבטחת כספו מפקח בעל-הקרקע פיקוח מדוקדק ביותר על האסיף. בעל-הקרקע הבינונים והגדולים רובם הנם בחנית, "בעל-אחוזה געדר", ועסקי נכסיהם מתנהלים ע"י סוכנים. מגע ישיר בין בעל-האחוזה לאיכר הנו מועט על פי הרוב או שאינו קיים כלל (על כל מערומי הניצול, וחוסר זיקה חברתית, הנובעים מכך. — המערכת).

מספר רב של איכרים מועסקים כפועלים שכירים בקרקעות הממשלה ובאותן האחוזה פרטיות, המעובדות במישרין ע"י בעליהן. שיעור שכרם הוא בין חצי שילינג לשילינג (2½ עד 5 גרוש) ליום. הרמה הכללית של האוכלוסיה הכפרית נמוכה עד לאימה. רובם הגדול של הפועלים השכירים, אריסים ובעלי נחלאות קטנות גם יחד מתפרנסים בדוחק. האנאלפאביות היא כמעט נחלת הכלל, ומצב בריאות הציבור עודנו מוזנח ביותר. כ־70-80 אחוז מן האוכלוסיה הכפרית סובלים מבילהרציה, וחולי-תולעים, הפוגע פגיעה ניכרת בבריאות הכללית של החולה והגורם לעתים קרובות למות. גרענת ומחלות עיניים אחרות גם הן מצויות מאוד. לפי האומדנא, 95 אחוז מן האוכלוסיה לוקים במחלות עיניים קשות, ו־90 אחוז — בגרענת.

בערים החלו להתפתח בשנים האחרונות כמה תעשיות, וקיימים גם כמה ענפי-מלאכה עתיקים, שכמה מהם פותחו לפי מתכונות תעשייתית חדישה. כ־10 אחוזים מן האוכלוסיה מתפרנסים על תעשיות, מלאכה ומסחר. בין מפעלי החרושת החשובים יותר יש לציין את בית הזיקוק לנפט בסואץ, עם תוצרות-הלואי שלו, את זיקוק הסוכר, ותעשיית התססת, "הג'ין" הקשורה בו, טוויה ואריגה, חמרי בנין וטבק. רוב המפעלים התעשייתיים קטנים מאוד בממדיהם, רבים בנויים על עבודת-משפחה, או שהנם בתי-מלאכה המעסיקים אומנים אחדים. עיבוד הכותנה בבתי חרושת עודו בראשיתו.⁽¹⁾

ג. האוכלוסיה

רובה הגדול של אוכלוסיית מצרים הם מוסלמים דוברי-ערבית. הגדול שבמיעוטים הוא — העדה הקופטית המונה כמיליון נפש. אלה הם נוצרים ילידי המקום וגם הם לשונם ערבית. רובם תושבי עיר. מלבד אלה נמצאים במצרים כרבע מיליון זרים, היושבים בה ישיבת קבע, רובם בשלוש הערים הראשיות — קהיר, אלכסנדריה ופורט-סעיד. ואלה הם העמים העיקריים לפי שיעור מספרם: יוונים, איטלקים, בריטים, צרפתים. כן מצויות קבוצות קטנות של תורכים, רוסים, ספרדים ואחרים. עד 1936 נהנו העדות הזרות משיטת ה"קפיטולציות", שלפיה לא היו האזרחים הזרים כפופים לחוק או למס המצרי, אלא חייבים היו להיענות לקונסולים של מדינותיהם, או לבתי-משפט מעורבים, שהורכבו למשפטים שבין בני נתינויות שונות. בני העדות הזרות עוסקים כמעט במסחר, תעשיה ומקצועות חפשיים בלבד. בשני השטחים הראשונים היה חלקם. במשך זמן רב חלק הארי.

(1) עם זאת מן הראוי לציין, שיש כמה מפעלים — ביחוד בטכסטיל — שהושקעו בהם סכומים ניכרים (של הון זר, וכן של חברת "מיסר" הממשלתית-למחצה), וצידום: והיקפם מכוננים לייצור במתכונת חדישה. — המערכת.

בשנות המלחמה התקדמו המצרים הרבה בצמצום חלקם של הזרים בחייה הכלכליים של הארץ: וכמעט אין ספק, שמשתאה מצרים בעלת עצמאות שלימה — תופחת עד למינימום מוחלט הפעילות המסחרית והתעשייתית של העדות הזרות.

ד. הרקע ההיסטורי של השאלה המצרית

מיום שנכבשה מצרים על ידי צבא־המשלוח הבריטי, למן 1883 ועד 1914, הוסיפה מצרים להיות להלכה פרובינציה עותומאנית. אלא שהכדיב⁽²⁾ „נעור“ ע"י נציב בריטי עליון, ו„ויעץ“ בריטי סופח לכל מחלקה ממשלתית מצרית. בכללותה הביאה תקופה זו טובות־הנאה גדולות למצרים. האדמיניסטרציה הבריטית היתה הגונה וישרה מכל אלה שידעה מצרים מאות בשנים. בפעם הראשונה נעשה צדק לאיכר וניתן לו מגן מפני הפחות ובעלי־הקרקע. מקורותיה הכלכליים של הארץ פותחו. ההשקאה ודרכי התחבורה שופרו, ומצרים נהפכה לארץ עשירה ומשגשגת. אכן, אותם רווחים עצמם, שהביאה בריטניה למצרים, הכשירו את הקרקע לתנועה הפוליטית שעתידיה היתה, בסופו של דבר, לכפות על בריטניה את „יציאת מצרים“ — הלא היא הלאומיות המצרית.

התנועה הלאומית מתחילה במצרים חיש מהר למדי לאחר הכיבוש הבריטי. הפצת ההשכלה וצמיחתו של מעמד של אנשים החיים ברווחה ובבטלה גרמו להתפתחות מהירה, וב־1914 היה זה כבר גורם שמן הראוי היה להתחשב בו. עם כניסת תורכיה למלחמה לצדן של „מעצמות־המרכז“, הוכרו באורח רשמי על קץ ריבונותה של תורכיה על מצרים ועל הפיכת מצרים לארץ־חסות בריטית. בעיני מצרים רבים היה צעד זה בחינת חסימת־הדרך בפני תוספת התקדמות לקראת עצמאות גמורה. דבר זה לא נתקבל אפילו על דעת אותם המעמדות שהרוויחו ביותר מן השלטון הבריטי. עידוד הלאומיות הערבית בארצות השכנות ע"י המדיניות הבריטית בשנות המלחמה — מזה, והעיקרון של וילסון בעניין הגדרה עצמית — מזה, סייעו להפחת אש הרגשות הלאומיים; ולאחר שביתת הנשק של 1918 הגיעו הדברים עד לידי התפרצות הרגשות האנטי־בריטיים בכל רחבי המדינה. סירובם של הבריטים להתיר למצרים לשלוח משלחת לוועידת השלום נתפרש כאילו עתידה מצרים להיות חלק מן הקיסרות הבריטית. הוקמה מפלגה חדשה, ה„וּפּד“ (מלה ערבית, שפירושה: „משלחת“), כדי להבטיח באות־כוח מצרית בועידת ורסייל. למפלגה זו, שסעד זגלול־פחה עמד בראשה, היתה מטרה אחת בלבד — עצמאות גמורה של מצרים. עד־מהרה הבטיח את תמיכת רובה המכריע של האוכלוסיה לתכנית זו.

ה. הוּפּד והבריטים

מעניין הדבר: משנת 1918 חוזרת ונשנית בהתפתחותה המדינית של מצרים אותה מתפונת עצמה בתדירות חדגונית. שני הצדדים המתמודדים העיקריים היו הוּפּד והבריטים. הראשון ייצג את המון־העם, שתכנית לאומנית פשוטה מאחדתו; הצד שכנגד פעל בארץ בעיקר באמצעותם של הארמון ושל קבוצות מדינאים קטנות, ללא תמיכת ההמונים. לאחר נסיונה לדכא את הוּפּד בכוח־הזרוע ולאחר הגלותה את מנהיגיו, שינתה בריטניה את תכסיסיה, ובשנת 1922 ניסתה לפייס את הלאומנות המצרית ע"י הודעה חד־צדדית⁽³⁾, המכריזה על מצרים כעל מדינה ריבונית ועצמאית. אך 4 נקודות הונחו כמסויגות לסמכות הבריטית, עד היחתם חוזה מתאים בין שתי המדינות. ואלו הנקודות:

(2) המשנה־למלך מטעם הפדישאח התורכי — משרה שהיתה נחלת־יירושה בשושלת צאצאי מוחמד־עלי. — המערכת.

(3) דהיינו — לא כפרי בירור, או הסכם עם המצרים. — המערכת.

1) הבטחת עורקי התחבורה הקיסרותיים העוברים במצרים; 2) הגנת מצרים נגד תוקפנות, או התערבות זרה; 3) הגנה על האינטרסים והמעצמות הזרים במצרים; 4) מעמדה של סודן.

הכרזה זו, אעפ"י שרחוקה היתה מלמלא את שאיפות המצרים, הפיגה על כל פנים במידת-מה את המתיחות והכשירה את הקרקע להחזרת חיים ציבוריים תקינים בארץ. בין 1922 ל-1936 נתחלפו בזו אחר זו בקהיר כמה ממשלות, שרובן עמדו תקופות-זמן קצרות. כמה מהן היו ממשלות-זר, שנהנו מאהדת ההמונים, אך חסרות אונים היו למשול, מחמת התנגדות הבריטים והארמון. כמה ממשלות — „ממשלות-ארמון“ היו, ששלטו בדרך של „פקודות-חוק“ ממשלתיות בלי להזקק הרבה לפרלמנט, — אך, בסופו של דבר, לא יכלו להאריך ימים מפני איבתו של עיקר האוכלוסיה. במשך השנים הללו נעשו כמה נסיונות לשאת ולתת על החווה, אך כולם נכשלו. מחמת הניגודים שבין הדרישות הבריטיות והמצריות.

ג. החווה האנגלו-מצרית של שנת 1936

אכן, בשנת 1936, החלו הסכנה המתגברת מצד האימפריאליזם האיטלקי והמסע בחבש לאיים על בריטניה ועל מצרים כאחד, ושני הצדדים נתמלאו רצון להסכם. משא-ומתן החל באוירה ידידותית בשנים במרס 1936 בין משלחת בריטית, בראשותו של סיר מיילס למפסון, המורכבת רובה מומחים לענייני צבא, צי ואוויר, ובין משלחת מצרית, בראשות מוסטפה נחס־פחה, מנהיג הופד וראש ממשלת מצרים, שכללה באי-כוח כל המפלגות המצריות. פרט לחבורה אחת קטנה או שתיים שהיו נטולות חשיבות. החווה נחתם בלונדון ב־26 באוגוסט 1936.

לפי החווה הכירה בריטניה בעצמאותה של מצרים, וברית צבאית מלאה נחתמה בין שני הצדדים. במקרה מלחמה, סכנת מלחמה או „חשש לשעת חירום בין-לאומית“, צריכה היתה מצרים להעמיד לרשות בריטניה את כל האפשרויות והסידורים שבתחומיה ובכוחה להעמיד. הכיבוש הבריטי הצבאי של מצרים צריך היה להסתיים, אלא ש„עד לאותו זמן, שבו יוכל הצבא המצרי להגן על תעלת סואץ“, — תקיים בריטניה כוחות מוגבלים באזור התעלה. חיילות אלה, על משפחותיהם וחבר עובדיהם האזרחיים, ישוכנו בבניינים שייבנו על חשבון מצרים. כשהיו בניינים אלה מוכנים, יועברו לשם החיילות הבריטיים החונים בקהיר. אך החיילות הבריטיים שבאלכסנדריה יהיו זכאים להשאר שם שמונה שנים נוספות לאחר חתימת החווה (כלומר — עד 1944 — המערכת). נקבעו עקרונות מספר לתנועת חיילות ומטוסים בריטיים בטרטוריה המצרית שמחוץ לאזור התעלה.

בוטלה הגבלת הצבא המצרי שהועמד על — 11,500 איש בלבד. אך בהרחבת צבאה היה על מצרים להשתמש רק ביועצים ומדריכים בריטיים, ולא באחרים, יהיו אשר יהיו, ולקיים זיון וצידוד רק מטופוס בריטי.

תוקפם של סעיפים צבאיים אלה נקבע ל־20 שנה. בסוף תקופה זו יקבלו הכוחות המצרים מידי הבריטים את ההגנה על תעלת סואץ — אם יהיו מוכנים לכך, ואלו אם לא יהיו הכוחות המצריים מוכנים לכך, ואם לא תימצא הסכמה בין שתי המדינות, יועבר העניין לבוררות.

הבעיה המסובכת של הסודן פתרונה נדחה ע"י החזרת סודן ל„סטטוס קוו“ של 1899, כלומר — „שלטון במשותף“ אנגלי-מצרי. הגנת הזרים במצרים נהפכה מכאן ואילך לעניין שבסמכותה של מצרים בלבד, ומשטר הקפיטולציות צריך היה להיבטל. עם ביטולן של הגבלות רבות כל-כך בריבונות המצרית, צריך היה הנציב הבריטי שבקהיר להקרא מכאן ואילך „שגריר“; אך הוסיף להיות בעל זכות-קדימה תמידית לגבי כל שאר הדיפלומטים הזרים שבקהיר.

החווה של 1936, כפי שאפשר לראות, לא מימש עדיין את התוכנית הלאומית בשלמותה.

ואף על פי כן היתה בו מידה חשובה של התקדמות, — שמשטר ה"קפיטר לצינות" השנוא ועמדת הבכורה למיעוטים הזרים נתבטלו, ויותר מבכל זמן אחר משנת 1882 היו המצרים אדונים בביתם. הכוחות הבריטיים חייבים היו לצאת מעמק הנילוס ומן הדלתה לאיזור התעלה, ואף על פי שעדיין היו בטריטוריה מצרית, לא הוסיפו לנקר את עיני המצרי אי־שהעם בעסקיו היום יומיים.

הרוב הגדול של המצרים בעלי ההכרה הפוליטית הכירו, כי החווה נותן להם את המכסימום שיכלו לקוות לו בשעה שחולשתם הצבאית נוכח סכנה מאיימת היתה ברורה ביותר. עם פרוץ המלחמה ב־1939, התקדם בניין המשכנות באיזור סואץ אך מעט; והוצאת החיילות הבריטיים מן הדלתה נדחתה, כמובן, עד לגמר המלחמה.

חווה 1936 הביא שינוי רב בעניינים הפנימיים של מצרים. עד אז היתה מפלגת הופד במצרים המפלגה הפוליטית היחידה, במשמעותה המערבית של המלה הזאת. שאר המפלגות הרבות היו, למעשה, בחינת כת חסידים אישיים של פחה או שני פחות בעלי השפעה, ואת הסעד לעצמן בקשו לא בזרם מסויים של דעות בארץ, אלא בחבורות הקטנות של בעלי האינטרסים ה"משוריינים", או, לעתים קרובות עוד יותר — בארמון־המלך, בבית הנציבות הבריטית, או בשניהם גם יחד, ואלו התגשמותו של חלק גדול מתכנית הופד כפי שהיתה עד כה העמידתו מעתה בפני שאלה דוחקת: ועכשיו מה? והבדלי־דעות שנתגלעו הביאו עד משבר בתוך המפלגה וחוללו סדרה של פילוגים.

ז. בין הופד לארמון

בינתיים נתחוללה עוד תמורה בעלת חשיבות. ב־28 באפריל 1936 מת המלך פואד, ובמקומו בא בנו הנסיך פארוק. כיון שהנ"ל לא הגיע עדיין לפרקו המלכותי, הוקמה תחילה מועצת עוצרים. פואד היה מלך שדעת הבריות לא היתה נוחה הימנו ובמחשבת בני עמו כרוך היה שמו בשלטון הזר ובסיכול רצונה של האומה. עלייתו לכסא־המלוכה של הנסיך הצעיר, אשר שמו לא הוכתם ע"י כל שותפות ממין זה, נתקבלה בהתלהבות יתירה. הנבונים שבין אויבי־הופד המצריים ראו בפופולריותו של המלך הצעיר אפשרות של נקודת ריכוז אנטי־הופדית, שיהיו לה בסיס רחב של תמיכה עממית וכוח משיכה דמגוגי חזק. אכן, למן 1936 ועד היום הזה היתה זירתה המדינית של מצרים נתונה בראש וראשונה, למאבק שבין שתי קבוצות: מצד אחד גוף הופד, שנותר לאחר הפילוגים והפרישות, בהנהגתו של נחאס פחה, ונתמך במידה רבה על ידי אכרים ופקידים נמוכים; ומצד שני — סיעת אנשי הארמון, שתחילה הונהגה על ידי עלי מהר פחה ואחרים, בשם המלך, ואחר כך, במידה גדלה והולכת, ע"י המלך פארוק עצמו. סיעה זו נהנתה מתמיכתם של רוב העשירים שבבעלי־האחוזות ובעלי־התעשיה, ונוסף על כך, רכשה לה חסידים בקרב האכרים ובעלי המלאכה, שהיו קודם לכן מתומכי הופד.

הממשלה הופדיסטית של נחאס פחה מוגרה ע"י "הפיכה" מעשה־ידי הארמון בתחילת 1938, ואחריה באה שורה של ממשלות, שהארמון שלט עליהן במידה זו או אחרת. הממשלות המצריות שבשנות־המלחמה הראשונות לא הגו, בדרך כלל, חיבה יתרה לבריטניה הגדולה, ואת התחייבויותיהן לפי החווה היו ממלאות בנכונות ורצון מעטים ככל האפשר. ורבים המאמינים, כי בעניין הזה תמך בהם המלך, וישנן כמה הוכחות, כי לא בלבב שלם התפללו המלך והממשלה לנצחונן של בנות הברית.

בפברואר 1942, לאחר משבר־הממשלה, הופעל הלחץ הבריטי בצורה נמרצת

מאוד. השגריר הבריטי בא לארמון, כשכוחות צבאיים מאחוריו, והגיש אולטימטום למנות לאלתר את נחאס פחה כראש ממשלה, בנימוק, שלו לבדו נתונה תמיכת רובם של האוכלוסין, וממילא הוא לבדו יוכל למלא בדרך יעילה את התחביבויותיה של מצרים לפי החוזה. המלך נכנע להפגנה זו של כוח, וכך חזר הופד למשול בסיוע בריטי.

כמעט שאין ספק, שדרך חזירתו לשלטון והפגיעה המפורשת שנפגעה ע"י כך הריבונות המצרית גרעו מן הופד הרבה מהתמיכה שהיתה לו בעם, וכן הגבירו מאוד את מורת-הרוח המצרית מפני חוזה 1936, שהותיר עדיין דרך להתקפות כאלה על עצמאותם. בחוגים רבים התייחסו מעתה לנחאס ולשותפיו כאל קויסי לינגים בריטיים, והרושם הזה נתחזק ע"י קיימם בנאמנות את החוזה בשנים החתוכות, 1942-4.

לאחר תקופת-מה של מימשל, נחלש הופד במידה רבה ע"י פרישתה של הקבוצה החשובה בראשותו של מפרס-עובייד-פחה, עו"ד קופטי, שהיה בשעתו מאנשי שלומן של נחאס המקורבים אליו ביותר בהנהגת הופד.

מכרם וחסידי נצטרפו לסיעת חסידי הארמון והחלו במסע השמצה מר נגד עמיתיהם-לשעבר בופד, בהאשימם אותם בממשל כושל, בהנהלת-ענינים מופקרת בשחיתות למיניה. קרנו והשפעתו של הופד ירדו בהתמדה מחמת התקפות אלה, עד שלבסוף רק הלחץ הבריטי הוא שעוד קיימו במעמד של ממשלה. משנתרפה הלחץ הזה, באה נפילתו מחויבת-המציאות של נחאס, ובאוקטובר 1944 הוקמה ממשלה חדשה על בסיס קואליציוני רחב של המפלגות האנטי-ופדיות ובתמיכתו של הארמון. ראש המיניסטרים היה אחמד מהר, איש ופד לשעבר, ולאומני נמרץ. לאחר שרצחחו חבר צעיר של קבוצה פשיסטית קטנה, בא תחתיו חברו לממשלה מוסטפה נוקרשי-פחה, גם הוא מפורשי הופד, מתנגד ולאומן ללא פשרה. בינתיים נתגלעה מחלוקת בקרב הקואליציה הממשלתית, והתפרצויותיהן של מהומות הביאו בפברואר 1946, למינויה של ממשלה חדשה, שבראשה הועמד איסמעיל צדקי פחה הבא-בימים.

את צדקי רואים, בדרך כלל כ"נייטראלי", שאינו קשור בשום קבוצה מן הקבוצות הפוליטיות הגדולות. במשך שנות ה-20 ובראשית שנות ה-30 היה אויב פעיל ותקיף של הופד, ופעמים שימש כראש מיניסטרים ושלט כדיקטטור-ממש, ע"י פקודות-חוק ובלי זיקה לפרלמנט. בשל זה בדרך הציבורית נחשב תחילה כמכשיר בריטי, אבל אחר כך הצליח לטהר עצמו בעיני הלאומיים, וב-1940 כבד החוק כאויב של בריטניה ולא זו בלבד, אלא כמי שעלול לשתף פעולה עם ה"ציר".

קשה לומר, באיזו מידה מוצדקת היתה השקפה זו. יציאתו זו מכלל פרישה מן החיים הפוליטיים כדי לעמוד בראש הממשלה דווקא בשעה זו, יש לראות כאמצעי "שבין-הזמנים", שחשיבותו לא נתבררה עדיין. ברי, שאין הוא נהנה מתמיכה רחבה בארץ, ואף לא בחוגים המסוייגים יותר שבמעמד השולט. ספק הוא, אם תאריך ממשלתו ימים, לאחר שיושלם המשא והמתן המתנהל עתה לקביעת החוזה האנגלו-מצרי.

ח. הריאקציה הדתית

אך התפתחות פוליטית זו של מצרים בשנים האחרונות אינה אלא חלק מן הסיפור. מתחת לפני השטח נתפתחו תנועות עמוקות וחשובות יותר. כבר לפני פרוץ המלחמה ב-1939 היה חלק גדול מן האוכלוסיה המצרית מואס במצב העניינים הקיים, על כל בחינותיו, ומספרם של אלו הלך ורב. דבר זה היה בא לידי גילוי בצורת השלילה שהללו שללו את המערב, על כל ערכיו, ואת כל המפלגות, והפוליטיקאים המצרניים גם יחד, בתורת "בוכות" קלות-דעת,

המנסות לשחק קומדיה פרלמנטרית מערבית חסרת־משמעות, שאין בה כל ערך וכל ממשות בשביל המצרים.

נטיה זו מצאה לה את מנהיגיה בקרב אנשי המעמד הכנסיתי הישן הקרויים „עולמא“, חכמי המשפט הקדוש של האיסלאם. את חסידיה אפשר היה למצוא בעיקר בין האומנים ובעלי המלאכה שבערים ובין כמה יסודות שבקרב האכרות. מסגרת הארגון החביבה עליהם הייתה אגודות ואחוות דתיות.

החוקה ורבת־ההשפעה שבכל האגודות הללו היא „אל־אחואן אל־מוסלימין“ — „האחים המוסלמים“. משערים, כי לארגון זה יש יותר ממיליון חסידים והוא מונהג ע"י שייך חסאן אל־באנה, קנאי, בעל תאוות־שלטון וכשרון ארגון, הנושא בלבו שנאה עמוקה למערב ולכל פעלו.

המטרה הסופית של האגודות המוסלמיות היא לא פחות מחידוש המשטר והשררה האיסלאמיים הישנים. כי אכן ריאקציונית היא המטרה, — הכרוכה בשלילת אותה מידת הקידמה שהושגה בדרך אל רעיונות המערב של דמוקרטיה ועליה חברתית — דבר זה אינו צריך ראייה. הצלחתה בקרב העם מעידה על חומרת המשבר הכלכלי והמוסרי, שזעזע את חברות־האדם במזרח עד ליסודותיהן.

טבעי למדי שאי־המזרח מיחס למערב את כל הפגעים הבאים בעקב המשבר הזה, וחושב כי המכה שהנחת המערב על המשטר הישן היא שהתחילה בתהליך זה שהגיע לשיאו במצוקה של ימינו. במשך שנות המלחמה פעלו גורמי המשבר הכפול הנ"ל פעולה חזקה הרבה יותר, והמחסור החמור בכמה מיצרכים והתיקרותם הרבה של המחירים הוסיפו לאנשים נימוקים לחשוב לפי קוי מחשבה שלכאורה אינם מדיניים. המחזה העגום של תרבות המערב הקורעת עצמה לקרעים — מזה, והפוליטיקאים ה„דמוקרטיים“ המקומיים, המתחרים איש עם רעהו באנוכיות, שחיתות וחוסר־כשרון — מזה, כל אלה יחד היטו אנשים רבים יותר לחשוב, שרק בשיבה אל הסדר האיסלאמי העתיק, על יציבותו הסוציאלית ועל ערכי־מוסרו המושרשים עמוק, — תוכל מצרים למצוא את תשועתה ולהירפא מסרטן־המערב, שהיה מחריבה לאט לאט.

אך השיבה אל הסדר הישן — פירושה לא היה שיבה אל יציבות חברתית ואל מסורות מוסריות בלבד. פירושה היה גם גל עולה של שנאת־זרים וקנאות דתית, שכרך את הזרים ואת ילידי המקום שאינם מוסלמים גם יחד בשנאה אחידה.

הריאקציה הזאת נגד המערב לא צומצמה בתחומי האגודות המוסלמיות וחסידיהן במישרין בלבד — היא פגעה גם בחלק גדול מן האוכלוסיה בכללותה, וגם השפיעה על מדיניות הממשלה המצרית השפעה שגדלה והלכה במשך שנות המלחמה. אין ספק, שהדבר הוא גורם נוסף חשוב בדרישה הגוברת בהתמדה לשינוי החוזה האנגלי־מצרי וליציאתם הגמורה של כל החיילות הזרים מתחומי המדינה המצרית. הדבר בא לידי גילוי בכמה דרכים — בהעברת עסקי זרים רבים אל בסיס „מצרי“ — בלשון הפנקסים והמכתבים ובהרכב חברי־העובדים; — ובשימוש בלחץ כלכלי חזק נגד השאר, על ידי הפליה לרעה במתן עבודה, תשלומי מסים וכו', נגד הזרים וכן נגד הנוצרים והיהודים המצרים; ולבסוף, בהתפרצויות מעשי־אלמות גלויים נגד מעוטים דתיים ולאומיים.

בתקופות שונות היו הופד והארמון, ה„ציר“ ובנות־הברית, מחזרים אחרי שייך חסאן אל־באנה; הוא קיבל עזרה מכל מי שהציעה לו, אך מעולם לא העמיד את אגודתו לרשות כל גוף אחר.

היום מדברות השמועות על התקרבות בין השייך והרוסים⁽⁴⁾. ברית בלתי־

(4) אכן, מאז נכתב המאמר נפלו כמה דברים, המחלישים מאוד רושם זה, שנתקבל

לפני זמן מה. — המערב.

טבעית כזאת בין אנשיריאקציה דתיים ובין רוסיה המועצתית אולי אינה בלתי מתקבלת על הדעת, כפי שהדבר אולי נראה בסקירה ראשונה. אלה הם המתנגדים הראשונים במעלה (הפנימיים — מזה, והחיצוניים — מזה) למצב הקיים במצרים ואפשר שזמן־מה לפני שתתפרדנה דרכיהם, יוכלו ללכת יחדיו.

ט. נטיות פשיסטיות, סוציאליסטיות וקומוניסטיות

שלילת המשטר הקיים במצרים לבשה גם צורות אחרות, ולא רק ריאקציה דתית, אף־כי הללו רחוקות עוד לפי שעה משיעור כוחה של הנ"ל.

כמה חברות קטנות פשיסטיות או כמעט־פשיסטיות שגשגו לפני המלחמה, והחשובה שבהן היתה "מצרים הצעירה", או מפלגת "החולצות הירוקות", בראשותו של ע"ד צעיר, הקרוי אחמד חוסיין. לחברות הללו היו חסידים, אף־כי בשיעור מצומצם, בין הסטודנטים ובני האינטליגנציה, אך הן נעלמו לאחר מפתחו הצבאי של ה"ציר" באפריקה הצפונית ובאירופה. יש סימנים לחימוש פעילותן של החברות הללו בעת הזאת, אף כי אינן בחזקת סכנה רצינית, אלא שהן עלולות ליהפך למסוכנות, לכשיעשו יד אחת עם תנועות הריאקציה הדתית, החזקות לאין ערוך יותר.

תנועות השמאל היו אסורות במצרים עד העת האחרונה, ובין שתי המלחמות פעלו חברות סוציאליסטיות וקומוניסטיות קטנות באורח בלתי־לגיטימי, ללא הצלחה רבה או ללא השפעה רבה.

תנועת האגודות המקצועיות הוכרה רשמית, פרט לשני ענפים — חקלאות ושירותים ציבוריים, שהם התחומים החשובים ביותר. אך לא היתה זו תנועה חזקה ביותר, וכן לא היה לה אופי פוליטי מובהק.

אך במשך השנים האחרונות חל שנוי־מה. מצד אחד, למראה עליית קרנם של הכוחות הצבאיים הסובייטיים, נתעוררו צעירים מצריים רבים לשאת אל מוסקבה עין של אהדה ועניין; ובמובן זה ממלאת רוסיה במידת־מה, את החלל הפוליטי שנשתייר עם העלמן של מעצמות ה"ציר". מבחינה זו רואים את רוסיה, בראש וראשונה, כמעצמה רבת־י, אשר בהשפעתה אפשר להשתמש כמשקל־נגד כלפי בריטניה, ואשר את כוחה אפשר לקרוא לעזרה בכדי לסחוט ויתורים מן האימפריאליזם הבריטי.

אך פרט ל"תנועת האגף השמאלי" הזאת, שהיא רק מעין "מהלך" חדש במשחק מדיניות־הכוח, קיימת עוד "תנועת אגף שמאלי" אחרת, שעד כה אינה נתונה במסגרת ואינה מכוונת או מודרכת, אך עומקה וחשיבותה גדולים יותר. אפשר למוצאה בעיקר בין הסטודנטים והאינטלקטואליים הצעירים יותר, שבפעם הראשונה, מזה שנים רבות, סרה מהם ההתענינות בפוליטיקה־המפלגות המצרית והם מתחילים עתה להכיר לדעת יותר ויותר, שהניגוד בין הופד לארמון, ובין האישים השונים אשר בזירה המצרית ניטלה חשיבותו ואין לו משענת־של־ממש לגבי הבעיות העיקריות שבחיי מצרים בזמננו. אף על פי שגם הם, כאחיות הדתיות, מואסים בסדר הקיים, — מכל מקום אינם שואפים כמותן לפתרון ע"י שיבה לעבר האיסלאמי, שהשפעתו עליהם נגרעה מאד. לעצמו של דבר נוטים הם יותר לתלות תקוותיהם באידיאלים סוציאליסטיים מעומעמים, שבמידה רבה מכריעים בהם שיקולים כלכליים וחברתיים את הבעיות הפוליטיות, ומקום חשוב הוקצה בהם לבעיה המשוועת והמוזנחת משכבר הימים, בעיית האיכרות המצרית. כמה מן החוגים הללו הם פרו־סובייטיים, וכמעט קומוניסטיים לפי השקפתם. אחרים, המיואשים בחשבם כי אין מדיניות־החוץ הסוביטית שונה מזו של המעצמות האימפריאליסטיות, אלא במידה מועטת בלבד, נוטים יותר לדימוקרטיה סוציאלית, מן הסוג האידיאליסטי מטושטש ההגדרה. קבוצות אלה הן בלתי מאורגנות לעת עתה, פרט לקבוצה הקומוניסטית הקטנה אך פעילה, והשפעתן מחוץ לחוגי

האינטליגנציה — מצומצמת. הן שואפות להתפשט בקרב המעמד הגדל של הפועלים ובעלי המלאכה שבערים. וגם הללו, נוטים לשלול את כל הקבוצות הפוליטיות השונות הקיימות ימאז, — והשמאל שעודנו בראשיתו, מתחרה באגודות הדתיות על הנהגתו של מעמד חדש וחיוני זה.

מסקנות

ולסיכום: — המצב במצרים מלא סכנות ואי־בטחון. בבסיסה של אותה הפירמידה — המון אכרים מרושש, בור, מלא־תרעומת, שהכרתו את עוצם הקיפוחים שמקפחים אותו גדלה והולכת, — כשם שגדלה והולכת מורת־רוחו מפני מפלגת הופד, שלה שמר אמונים באורח מסורתי; ומעל לו, — אוכלוסיית־עיר של בעלי מלאכה, פועלי תחבורה ושאר יסודות של פרולטריון המתהווה, הנתון עדיין להשפעתם של מנהיגיו הדתיים, אך הולך ומכיר בהדרגה את עצמו כמעמד חברתי בעל תביעות לכלליות מסוימות, והוא נתגדל עתה במידה רבה ע"י המוני הפועלים המועסקים ע"י כוחות־הצבא הבריטיים, האמריקאים והאחרים החונים במצרים, ששכרם טוב באופן יחסי, ועתה מאיים עליהם חוסר העבודה⁽⁵⁾; ושוב, רובד אחד למעלה — מעמד בינוני, קטון אך גדל והולך, של אנשי־עסק, בעלי המקצועות, בני־האינטליגנציה ופקידי השירות הציבורי שעד כה היו אבן־המסד הראשית של התנועה הלאומית, אך עתה מתחילים לבקש השראה לעצמם במקום אחר; ולבסוף, כשיא הפירמידה, קבוצה קטנה, אך מופלגת בעשירות, של בעלי קרקעות, אנשי תעשיה וכיו"ב, שהם מושליה האמיתיים של מצרים.

וה הפעם הראשונה שמעמד העשירים הזה חש כאילו איום רציני מאיים עליו מל מטה, והוא תוהו ומודאג ומבקש סביבו בני ברית, כדי לעצור או להטות את נחשול התרעומת העולה מלמטה. תרעומת זו עצמה — התייפך לשנאה עיוורת לכל מה שריח של מערב נודף ממנו, ודרך האחוות המוסלמיות (ואולי מתוך ברית עם הארגונים של הריאקציה הפוליטית), תכוון לקראת שיבת־מחדש אל גוסס המזרח הישן, אשר בו לא יהיה מקום לא לאיש המערב ולא ליליד המקום שאינו מוסלמי? או אולי תשאף להגיע לפורקנה בדרך של לאומנות פוליטית עקרה, אשר רצונה יהא לסלק כל מה שמוצאו מן המערב, פרט לטכניקת־הדיכוי שלו — ולאי־סובלנותו? או אולי יצליחו האלמנטים המתקדמים והסוציאליסטיים להבהיר את רעיונותיהם, לכוון את ארגונם ולהרחיב את חוג השפעתם במידה מספקת, כדי שיוכלו להגיע לכלל השפעה מכרעת על עתיד ארצם?

ברגע הזה קודרים הם הסיכויים. האחוות הדתיות זכו להשפעה רחבת־היקף, הגדלה והולכת, והן צועדות לקראת שתוף פעולה הדוק יותר עם התנועות של הריאקציה הפוליטית. יתירה מזו: רוב החוגים הפוליטיים והממשלתיים נלכדים יותר ויותר ברשת רעיונותיהם, ובאמצעות הליגה הערבית ושאר קשרים מתפשטת והולכת השפעתן הרחק אל מעבר לגבולות מצרים.

פעולה בלתי זריזה או תוקפנית של המערב עשויה רק להטעים את התהליך המסוכן ולהטיל את מצרים (ועמה, אולי את כל המזרח־התיכון הערבי כולו) אל בין זרועות הקנאים הדתיים. אך לעת־עתה עוד לא אבדה התקווה למנוע את הדבר, הרבה יכלה לסייע כאן מדיניות נבונה ואוהדת, ומעל לכל — מתואמת, שתתווה ע"י מעצמות המערב ורוסיה.

(5) אכן, בינתיים, עם סגירת רוב מיתקני צבאות־הברית, נתהוותה במצרים הבעיה החמורה של העסקת מחנות פועלים אלה, אשר „פונקו“ ע"י רמת־שכר בריטית ואמריקאית ומתקשים להסתגל לנוהג השכר המצרי „המקורי“. — המערכת.

הראדאר לשימוש חיל-הקרקע

זו היה צורך לשנות ולהתאים את כלי הראדאר באופן שיסתמנו על ידיהם רק עצמים מתנועים.

שינוי זה במכשירים נתבסס על מה ש"קורין הפיזיקאים, "חיון-דופלר" והוא נתאפשר משום כך שידוע היה לאנשי-המדע של "קורפוס המאותתים" כי "הדי-הראדאר" חוזרים ומגיעים אל המכשיר, כשהם "נהדר" פים" מעצמים נעים, בתכיפות השונה מזו שמתהווה בחזירתם מעצמים נחים. הראדאר הותאם, איפוא, באופן ש"נפח" מאליו, ולא יסמן, את הדי העצמים הדוממים, וישקף רק את הנתונים שמקורם בעצמים נעים.

ומשבוצע שינוי זה, באה האפשרות להפעיל את כלי-הראדאר באופן דומה מאוד להפעלתו בחיפוש אחר מטוסי אויב. נתונים מדויקים בעניין טווח התנועה של כלי הרכב של האויב וכיוונו. נמסרו ע"י עובדי הראדאר ליחידות ארטילריה, שהשתמשו בנתונים אלה לכיוון תותחיהן. כן יכול היה הראדאר לקבוע את מקום התפוצצות הפגז לעומת מקום המטרה, — ולמסור לתותחנים, כיצד לתקן את כיוון קליעתם.

מטרות מסוג כלי רכב נבלשו ע"י ראדאר עד לטווח של 16 מילין, אף על פי שהטווח המכסימלי הממוצע היה 10 מילין. אנשי-צבא בודדים אפשר היה לגלות עד לטווח של שלושה מילין; וטכנאי הראדאר היו למומחים מובהקים כל-כך, שיכלו לאמוד את מספר היילי-האויב שבחבורה ואת סיפוקם ומהירות תנועתם של כלי רכב אויבים.

כמה תוצאות מפתיעות הושגו בשעת מסעות-המלחמה הצרפתי והגרמני. במקרה אחד השתמשו בנתוני-ראדאר כדי להודיע לפטרול אמריקאי על נוכחותו של פטרול גרמני כ-200 יארד מימינו! וכתוצאה מכך נפל הפטרול הגרמני במארב אמריקאי.

במקרה אחד גילה הראדאר שלושה תורסות עולות היתה להביא לידי פגיעה

עם בוא השלום בא גילוי העובדה, כי עוד לפני סוף המלחמה איפשר פיתוח כלי ה"ראדאר" ע"י "קורפוס המאותתים" של הצבא האמריקאי להבחין ולקבוע את מקומן של עמדות-מרגמות וארטילריה אויבות רחוקות-טווח ולבלוש בעת לילה תנועת חיילות וכלי-רכב בדרכים הכבושות בידי האויב. איתורן המדויק של עמדות כלי-היריה האויבים במרחקים גדולים יותר מ-5 מילין הושג ע"י "פילוש-ראדאר" אחרי פגזי-ארטילריה ומרגמות בעת תופתם. הדבר הזה נתאפשר ע"י השימוש בכלי-ראדאר, שטופח במיוחד ע"י "קורפוס המאותתים", כדי להשיג סימוני-מקום מדויקים למקום הימצאו של הפגז האויב בגזרות-הקשת השונות של תעורפתו, בין בעודו עולה ומטפס ובין כשהחל לרדת ולנחות. לפי סימוני כיוון זה נקבע אח"כ כל מסלול-תופתו של הפגז, והמשכו הגיאומטרי היה מצוין את תנוחתו המדויקת של כלי-היריה.

טיפוס זה של כלי-ראדאר היה לו דיוק כדי שיעור 20 מטר לאורך הטווח ועד שליש של מעלה אשר לאימוט (לגבי הכיוון), והיה ביכולתו לאתר כלי-יריה מוסתר במרחק של חמשה מילין, כששיעור השגיאה אינו עולה על 60 מטר¹. למכשירי-הראדאר, שבהם השתמשו לבלוש אחר תנועת הלילה של האויב, היתה היכולת המפליאה לעקוב אחרי כל העצמים המתנועעים באותו שטח, המחרת ע"י קרן הראדאר. גם אלה היו כלי-ראדאר מתכונת-הקבע של "קורפוס-המאותתים", שסוגלו במיוחד לתכלית זו.

כשקרני כלי-ראדאר רגילי, "מתבוננים" לאורך כביש שבידי האויב, הרי הן מגלות כל עצם המצוי לאורך אותו קטע של דרך. ואין עובדי-הראדאר יכולים להכיר בין דברים שהם נגרד "מטרות אויבות" לבין סתם עצים. גבעות ושאר עצמים שבנוף, ומסיבה

(1) מכאן שהטלת מספר פגזים על החלקה בעמדה האויבת. — המערכת.

כל תנועה. לא פחות מ־9 אחוזים מכלל משימות־אש־הארטלריה, שנורו ע"י הכוחות האמריקאים בגרמניה במשך חודש פברואר 1945, היו על מטרות שאותן ע"י ראדאר.

תחיר־מנוע אויבים, הנעים קדימה. ריכוז־אש של „פלג" ארטילרי (2) פיזרם. פעם אחרת נתגלתה שיירה בת 40 כלי־רכב, ואש ארט־לריה הוטלה על האויזור — עד שפסקה בה

קרניים סמויות" בוקעות באפלה

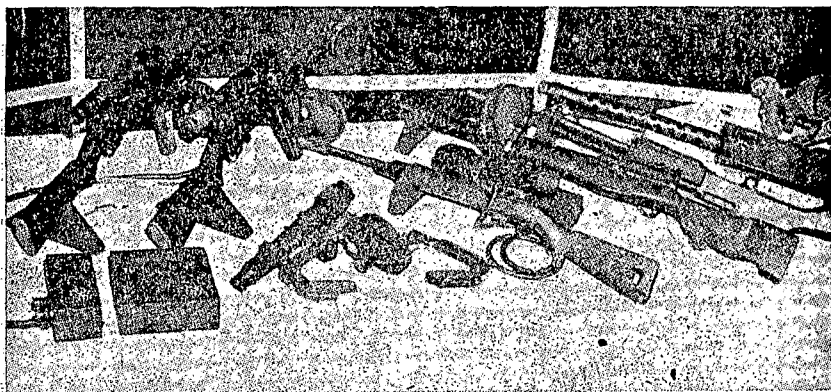
עמדו על התכונה של ה„אינפרא־אדום" לת־דור בעד ערפלים וחשכת־לילה. הדבר זכה לשימוש נרחב ביותר בעבודות צילום, כשתנאי מזג האויר אינם יפים. שימוש אחד מני רבים בו הוא זה במד־השמש האינפרא־אדום, העשוי לחדור בעד הערפל או השרב, ולאפשר לאניה „לתפוס את הש־מש" ולבדוק את האורך והרוחב הגיאוגרפי של מקום המצאה.

ואלו כלי־„האינפרא אדום" שפותחו לצרכי חילות־הקרקע יש בהם צעד נוסף במגמה זו. הסברה פשוטית מאוד לאופן פעולתם תהא זו: — את כלי־ה„אינפרא־אדום", — המור־כב (א) ממקור־אור (ב) משפופרת ראי־הטלסקופית, — מרכיבים על כלי זין. מקור־האור, הנראה לעין זרקור שחור, פולט קרני „אינפרא־אדום", המטילות את אורן על אנשי־האויב — והבבואה המשתקפת והמוחזרת של האויב נקלטת ע"י שפופרת־הראיה. האיש המזוין בכלי־נשק, שצויד ב„אינפרא־אדום",

אחד מכלי הציוד המפליאים ביותר, שהביאה לנו המלחמה הזאת, הוא „אספק־לרית־הצלפים" (Sniperscope). בעיקר זהו נשק לילי, אחד ממשפחת כלי־הנשק של הקרנים („האינפרא־אדומות"), שכל טיבם הוא בלתי־שיכיח, כמרומו בעצם כינוים.

ה„סניפרסקופ" פותח ע"י „לשכת־המהנד־סים" ב„מצודת־אלווארו" (של צבא ארה"ב) אשר בוירג'יניה, בשלהי שנת 1943, ושימש בזירת האוקיינוס השקט, במסעי 1944—1945, ובייחוד למניעת הסתננותם של חיילות יפניים אל מאחורי הקוים שלנו. מקור מסויים אחד מפליג בהערכתו את שיעור יעילותו של ה„סניפרסקופ" וזוקף לזכותו 30% מכל האביר־דות היפניות שנפלו באש כלי־נשק־קל בשב־עת הימים הראשונים של המסע באי אוקי־נבה.

ב„ספקלרית־הצנחן", כבשאר סוגי כלי־ה„אינפרא־אדום", שפותחו, מנוצל העיקרון של „ראיה בבלי אור". מזה שנים רבות,

„אספקלריות־צלפים" המשתמשות בקרניים „אינפרא־אדומות" כשהן מורכבות על רובים וכלי־נשק אבטומטיים מטיפוסים שונים של צבא ארצות־הברית.

מתקן המאפשר לחיילות ארה"ב לראות בעד החשכה: סניפרסקופ המשתמש בעקרון הקרניים האינפרא-אדומות. הופעל לראשונה בשנת 1944.

ועל טנקים. הציוד היפני, אף כי קטן הוא מזה בשעור גדול, היה טוב ממנו. אך לטיבם של כלי האמריקאים לא הגיע.

לאחר שמרכיבים אותם על ג'יפים, שמים את מקורות האור של הקרניים האינפרא-אדומות בין פנסי האור הקדמיים של המכרז. ניתר למותר לומר, כי בשעה שמפעילים את מערכת האינפרא-אדום, אין משתמשים ב"פנסייה" המכונית הרגילים. נהג הג'יפ חובש קסדה הגדולה יותר מהרגילה, — ובה, לפני כל עין, שפופרת-ראיה טלסקופית, וכך, כש-הוא מביט בה, מתמוגגות הבכורות שבתוכן יחדיו ומהוות בבואה אחת שלמה.

משמרכיבים את המכשיר האינפרא-אדום על "חצי-זחל", משתמשים במקור-אור עצום, בעל קוטר של 30 אינצ'ים. בערך. השפופרת הטלסקופית היא, בערך, כשל הטלסקופ הרגיל. באור זה אפשר להשתמש לכיוונה של אש נגד-מטוסי, לבילוש פניהם של שט-

נהג של ג'יפ, כשהוא חובש קסדה מיוחדת המצוידת בקרני אור אינפרא-אדומות.

צריך רק לכונן לקליעה אל הבכורה שב-שפופרת — וללחוץ על ההדק, הבכורה, ש-גוונה ירקרק, נראית בבחירות מפליאה לפ-רטיה ולדקדוקיה.

השימוש בכלי נשק אינפרא-אדום החל בעת ובעונה אחת, — וכנראה, בלא קשר גומלין — בגרמניה, ביפן ובארה"ב. הציוד הגרמני לא הגיע מעולם לייצור-בהמון ממש, ואילו היפנים נתקלו בקשיים גדולים, שעה שבאו להכניס את מכשיריהם לשימוש.

את כלי-ה"אינפרא-אדום" אפשר להרכיב על נשק-כתף⁽¹⁾, על תותחים, על קסדות שנועדו לנהגי ג'יפים, מכוניות-משא וטנקים — בקיצור, כמעט על כל דבר. בענין בחירת המקום להצבת הכלים הללו — ישנה מידה רבה של חופש, כיון שבעין בלתי מזויינת אין חיילי האויב מסוגלים לגלות את ה"אור" של הקרניים ה"אינפרא-אדומות".

כדרכם, יצרו הגרמנים מקורות-אור ושפופרות-ראיה טלסקופיות שגודלם עצום, ואותם הרכיבו לרוב על כלי רכב "חצי-זחלים"⁽²⁾

(1) המופעל מהכתף — רובים, מקלעים, רובים א.י.ט. וכיוב"ז. — המערכת.
(2) כלי-זחל צבאי, חצוי על גלגלים וחצוי על "זחלים". — המערכת.

חיים סמוכים, או לאיתור פעילותו של האויב. המערכת הגדולה של האינפרא-אדום שעל גבי "חצי-החל" אינה מיועדת לשמש לנהג, כיון שהלה מצוייד במערכת משלו, המורכבת מן ה"פנסים" הקידמיים ומן הקסדה.

את מערכת האינפרא-אדום אפשר להרכיב על שורה ארוכה ומגוונת של כלי נשק, לרבות הקרפין הרובה M 1 (הרגיל בצבא ארצות הברית) — חצי אבטומטי — המערכת והמקלע, או מכונות היירה שקוטרה 0.50. כשאתה מרכיבה על הרובה M 1 דרוש לך כר לחי מיוחד, עשוי עור. כשאתה מרכיבה על נשק-הכתף — מקומו של מקור האור (שקוטרו אינו עולה על 6 אינץ').

הוא מתחת לתחת-ההצרף. השפופרת הטלסקופית מוצמדת לפיה מיוחדת, הנמצאת בצדו השמאלי של הרובה, ישר ממול מנוף הברית ובקו אחד עם כר-הלחי העשוי עור. החלק העיקרי של מערכת ה"אינפרא-אדום" הוא "גליל-הבנואה". גליל זה, שגודלו כגודל גליל רדיו רגיל, הוא ההופך את הקרנים ה"אינפרא-אדומות" הבלתי נראות לבנואה שאין כל קושי להכירה. תחום זה של הזיין האינפרא-אדום הוא חדש במדה יחסית, ויש עוד לצפות לשכלולים נוספים. יבואו ימים, וישתמשו בכלים מעין אלה לעזרת המשטרה בגלוי פשעים, להחלפת האורות המסנוורים שבמרכזים ציבוריים, ולשאר צרכי שלום.

ר ש י מ ו ת ק צ ר ו ת

אייזנהאואר — על תכונות קצין

באפריל שז, נאם הגנרל אייזנהאואר על הנושא "תכונותיו של קצין", בפני מפקד סטודנטים של מכון אוניברסיטאי בטכסס, המקדיש תשומת לב מיוחדת לעניינים שב"הכשרה הצבאית של מתלמידיו ושייך כולו לרשת "הגדודים להכשרת קציני-מילואים" שליד המכללות האמריקאיות.

בין השאר, סיפר הגנרל אייזנהאואר, כי בזמן המלחמה האחרונה נערכה בדיקה מקפת, מהן הסגולות שהחייל מחשיב ביותר בקצינו. הראשונה היתה היכולת וכשרה פיקוד, ובצדן — התענינותו בשלום אנשיו. איזנהאואר ציטט כאן את הדברים שאמר לתלמידיו בתי-הספר ה"צבאי שבואסטון-הג' שופילד, מי שהיה מפקדו של צבא ארה"ב לפני כ-60 שנה: "...הרושח כבוד ראוי לזולתו יטע בלבם רחשי הוקרה לעצמו; ואלו המקל בכבוד וזולתו... יטע בהכרח רחשי משטמה לעצמו..." וכדברי אייזנהאואר: "המפקד, המשתתף עצמו, באורח טבעי ובלא פוזה, בכל ענייניה של התבורה, אם בחנינה ואם בשדה-הקרב; הרושח את אמונו אנשיו, והמעניק להם את אמונו הוא; המחלק אתם, חלק כחלק, את

כל תהפוכות המזל, ואינו דואג לעצמו בטרם יסופקו כל צרכי אנשיו, ולומד מהם לא פחות ממה שהוא עצמו מסוגל ללמד אותם, והמביע, בכל דיבור ומעשה, את גאוותו על היותו שייך לכלל הזה, — הוא-הוא הזוכה ללא ספק בגמול הגדול ביותר שעשוי אדם לזכות בו:

לו הכבוד, ההערכה וההיכיה של המשרתים אתו; וגדולה מזו: יחידתו יחידה מעולה, אכן, איש כזה אנשיו לא ידעו רגשי מורת-רוח..."

"זהו טיפוס הקצין המנהיג אשר "גדודי" ההכשרה" חייבים לטפחו. אין לעשות זאת בימים או בשבועות, — חדשים, שנים של אימון, של לימוד, של הגות נדרשים לכך. וייאמר: אין לספק את צרכי האומה בקצינים לעת מלחמה — באם תבוא עוד עלינו — בלי "גדודי-ההכשרה", שום תקן-קצינים סדיר לא יגיע להיקף המספרי הנחוץ; ואלו אימון-החרום המקוצר בשעת הדמיון עצמה, אף על פי שתועלתו עמו בניפוי המהיר, ובאימון במקצועות-קרב מסוימים, של החומרה-האנושי המצוין בסגולות טובות, — הרי אין כלל באפשרותו לתת

הודמנות להתפתחותן של מה של הסגור לות הללו, עד כדי כושר-הנהגה מושלם ומבורך בהבנה מעמיקה.

בהמשך דבריו על האזרח הצעיר שדווקא הוא מסוגל להכשיר עצמו לקראת רמה גבוהה של ידיעה צבאית וכושר-פיקוד, — הוסיף הגנ. איזנהאואר ואמר:

„אין זה נכון, ש„המנהיגים נולדים, ולא נוצרים“. השגה זו היא שריד רקוב של תקר פה שחלפה עם חלוף הקשת והחיצים.

נכון הדבר, שבעל כושר-הנהגה אמתי חייב להיות מלכתחילה בעל סגולות מסוימות, וביניהן מידה של יושר אישי, תפיסה מהיר, שכלי-ישר ויציבות לעת צוקה. אך אין זה אלא החומר הגולמי, אשר לתכליתו השלימה מגיע הוא בתהליך של פיתוח נבון ומתמיד. בתהליך כזה, תהליך אטי ואורגני יותר, של גיבוש מפקד-לעתיד-לבוא בעודו אזרח, נודע, לדברי הגנ. איזנהאואר ערך מיוחד למוסר בלתי אחריות-הנהגה.

לקראת „צבא ערבי“ מאוחד ?

לפי הודעתו של עוזאם פחה, מזכיר „ה ליגה הערבית“: „יוקם הצבא הזה בהתאם לתקנות שנקבעו ע"י „האוה"מ, תפקידו ה" עיקרי יהיה לקיים שלום ובטחון בעולם הערבי". השאיפה היא, כנראה, לארגן את „הצבא הערבי המשותף" בתורת הצבא הבין לאומי האזורי אשר למזרח-התיכון, ולהקי נות לו את המעמד המוכר של הכוח הבין לאומי המבצע, שמטעם „האומות המאוחדות", בכל פעולות „השלטת הבטחון" אשר תדרש נה אולי בחבל עולם זה.

אכן, בה במידה שה„מיעוטים הלאומיים" בחבל זה הקרוי המזרח-התיכון לא יוכר לביטוי ממלכתי לקיומם, אשר יאפשר להם גישה וזיקה ישירה אל ארגון המדינות העולמי, עתידה מסגרת קיומם הבלתי ממלכתי להתערער עוד יותר מאשר בעבר.

ידוע הדבר שהגירסה הבריטית של סידורי הבטחון למזרח-התיכון הנה פשוט פחות, וכוללת שני-שמות-לחפיק זה של „ייצוג הרצון הבין-לאומי" לגבי המזרח התיכון: שותף ערבי ושותף אנגלי.

הודמנות להתפתחותן של מה של הסגור לות הללו, עד כדי כושר-הנהגה מושלם ומבורך בהבנה מעמיקה.

בהמשך דבריו על האזרח הצעיר שדווקא הוא מסוגל להכשיר עצמו לקראת רמה גבוהה של ידיעה צבאית וכושר-פיקוד, — הוסיף הגנ. איזנהאואר ואמר:

„אין זה נכון, ש„המנהיגים נולדים, ולא נוצרים“. השגה זו היא שריד רקוב של תקר פה שחלפה עם חלוף הקשת והחיצים.

נכון הדבר, שבעל כושר-הנהגה אמתי חייב להיות מלכתחילה בעל סגולות מסוימות, וביניהן מידה של יושר אישי, תפיסה מהיר, שכלי-ישר ויציבות לעת צוקה. אך אין זה אלא החומר הגולמי, אשר לתכליתו השלימה מגיע הוא בתהליך של פיתוח נבון ומתמיד. בתהליך כזה, תהליך אטי ואורגני יותר, של גיבוש מפקד-לעתיד-לבוא בעודו אזרח, נודע, לדברי הגנ. איזנהאואר ערך מיוחד למוסר

בראשית אבגוסט ש.ז. נתפרסמה בעתונות ידיעה על תכונה בקרב הממשלות הערביות, בקשר להצעה של הקמת „צבא ערבי" משותף. יש סבורים, כי הדבר יחל להתגשם מיד לאחר שארגון האומות המאוחדות יחליט בדבר הקמת „הצבא הבין-לאומי" אשר עתה דנים בדבר, הקמתו. ההנחה היא כי עד אז תוסדרנה כבר כמה מן הבעיות המדיניות התלויות ועומדות במזרח-התיכון (ביניהן, כנראה, דבר החוזה האנגלי-מצרי, קבלתה של עבה"י לאוה"מ, ועוד).

המענין הוא, שהפעם המדובר אינו ב"מיוגם השלם של צבאות המדינות הערביות, כי אם בדבר הקמת חטיבה צבאית נוספת, שתהא משותפת למדינות אלה, וביצדה יוסיפו להתקיים צבאות המדינות כפי שהם.

ממילא מתעורר הרושם, כי לפנינו כאן נסיון של שילוב מפעל צבאי משותף של המדינות הערביות לתוך המסגרת — האוטו-סילאית עדיין — של „סידורי הבטחון ה"אזורי" אשר נקבעה להלכה באשיות ה"אומות המאוחדות" (').

(1) ראה בענין זה ב„מערכות", חוב' כ"ה, עמ' 113 „עניני הבטחון במגילת האו"מ".

ועדה הגנה בריטי-ערבי כולל, ע"י שיתוף שאר מדינות-ערב בתוכו. ימים יגידו איזו תפיסה קרובה יותר אל המציאות.

על מגמה זו עמדנו ברשימה ש"ברשימות קצרות" מער. ל"ה, (עמ' 89) המספרת על הקמת "ועדה הגנה אנגלו-מצרי", אשר ידאג להבטחת בטחונה של תעלת סואץ וסביבתה גם יחד. ומגמתה של תפיסה זאת — לקראת

קפ' סיריל פולס — פרופסור

וידוע כי כמה ספרים שלו על מהלך המלחמה הנוכחית נמצאים בהכנה לדפוס, והיו ודאי ראויים ביותר לעיון וללימוד. לקוראי "מערכות" מוכר שמו של סיריל פולס לפי מאמריו אשר נתפרסמו כאן בשנים האחרונות — על מאורעות המלחמה וניתוחם, ועל סיכויים של הצבאות השונים, על איסטרטגיה, איסטרטגיה-גיאוגרפית וטקטיקה, על רוח-החיילות ועל הישגי חטיבות שונות בשנות המלחמה.

מאז ימי פורטסקיו לא עשה איש למען ליקוטם של תולדות הצבא הבריטי יותר משעשה לשם כך סיריל פולס, אשר נכנס עתה לכהן כפרופסור ל"תולדות המלחמה" במכללת אוקספורד.

קפ' ס. פולס היה הכתב הצבאי של ה"טיימס" מאז 1939, והרבו להתחשב בדעו"תיו ועצותיו.

פולס כתב חלק ניכר מן "ההיסטוריה הבריטית הרשמית של מלח"ע 18-1914",

הפעלת הראדאר בבריטניה נגד הברחה בחופים

ולבין יבשת אירופה. מניחים שציוד הראדאר שלה יאפשר לה להתגבר על היתרונות שזוכים בהם המברחים ע"י הערפל והליחות חסרי-הלבנה.

מעניין הציון, כי בסירה הראשון תבקר ב"מספר גמלים וכן בכמה מרכזים של אספורט שיט-ספינות בים. אספורט זה של שיט-חובות בות בספינות-מפרש וספינות-מנוע קטנות, הפך והיה שוב למקובל ונפוץ באנגליה כ"מלפני המלחמה. לפי הידיעות בעתונות, משמשות עתה ספינות קטנות רבות מסוג זה גם להברחת סחורות מן היבשת אל בריטניה. אכן, הרושם המתקבל הוא כי בבריטניה מתכוונים להסתפק במלחמה זו בשירותי ה"מכס בלבד, מבלי להפעיל כאן את עצמת אניתיו של הצי המלכותי.

בחודש אבגוסט נודע, כי שירות המכס ה"בריטי ישתמש מעתה בספינות-מנוע קלות המצוידות ראדאר למלחמה בפעילותם הגוררת והולכת של המברחים בדרך הים, אשר חברותיהם הוגברו בזמן האחרון ע"י אנשים אשר קיבלו הכשרה ימית הגונה בשירות בצי בימי המלחמה האחרונה. המלחמה בהם מצ"ריכה מעתה מאמצים וייזומה טכנית במידה גדולה מבעבר.

הראשונה לספינות אלו, מקבלת עתה את ציודה הדרוש לה ואת תפקידה החדש, לאחר ששימשה בימי המלחמה בתורת ספינה שר-לתימוקשים, (תפקיד אשר בו פעלו גם ספינות יהודיות קלות בנמל חיפה ובסביבתו ב"שנות המלחמה). היא תערוך משמר בים שבין חופיה הדרומיים והמזרחיים של אנגליה

נות טירוריסטים לערים — נוסח יפו 1938 והעיר העתיקה בירושלים. ועוד כיו"ב. ויצוין שוב, כי בתורת מנוף לשבירת החרמתו של משטרהרשיונות (שהוכרזה ע"י הערבים) בפעם השנייה — כמו בעניין השביתה הערבית של 1936) ענה ההדריס, זה והתקעה העיקרי של הון בעליהיכולת שבין הערבים. הנכונות לקבלת רשיונות לתיים להובלת פריי-הדר בעונת הסתיו 1938 היתה רבה. אך הפיקוד הצבאי ע כי לא יוציא רשיונות כאלה, כל זמן שאין פונים אליו גם במסכה מתקבלת לדעת של בקשות לרשיונות נסיעה מכל שאר הסוגים. לחץ זה השיג את שלו — לזעזוע פסיכולוגי קשה בקרב הישוב הערבי, שראה בכך את מפלת הנהגתו; והמחבר בימים ההם, בעצם, את נקודת-המפנה בתהליך השתלטות-מחדש של השלטון על הרוחות שבקרב האוכלוסיה הערבית.

המחבר כמעט שאינו עומד על התגובות שבאו לידי גילוי בקרב הישוב "בי למעשי-האלמות של מחנה ה"מופתאים". נגד מתנגדים מפלגתיים ואיכרים אישיים נחתיים ונגד "כנופיות-השלום". אכן את יחסו של המופתי, להלכה ולמעשה, אל אויביו הערביים כאל אויבים ממש, שיש להכחידם, מבליט המחבר בהבלטה הולמת. ג'. מרלו אומד את מספר תופסיהנשק, שעמדו לרשות המרד הערבי לסוף 1938, עור 15.000 איש, לעומת 5000 איש שב-1936, ועומד בפרטות על מקורות הכספים ובים שנדרשו להם (אף כי רק קצתם נמנה עם ה"מקצועיים", ואלו השאר נתגייס ושם "בהודמנות").

את ההצדקה כמעט היחידה להימנעותה של ההנהגה הבריטית בארץ לבצע בעוד את מעשי הוצאות-הדיכוי הגדולים, שהיו דרושים, לדעתו, רואה בעל-הספר במיעוט זות שעמדו במשך רוב הזמן ההוא לרשותם: כך, רק 10—8 בטליונים בסוף 1937 אשית 1938. כמקור-חולשה רציני לעמידת הבריטים באזור ירושלים מצוין הוא את נכונות לבדוק את שטח חראס-אש-שריף המקודש, גם-לאחר שנהפך לבסיס הארגוני גני של המתמרדים (").

אחר זאת עובר בעל-הספר לתאור תמציתי של המאורעות בארץ מאז פרסום פר הלבן ועד למינוי ועדת החקירה האנגלית-אמריקאית. הוא רואה בהתפתחות זות הצבאיים היהודיים תוצאה ישירה של המאורעות, המלחמה, וה"הספר הלבן" אשר ד את הטרור היהודי. גם "תכנית-בילטמור" היא בעיניו, בראש וראשונה, תגובה ב המדיני החדש, שבו מצאה את עצמה התנועה הציונית. טענות מרלו נגד ההנחה, יור יהודי בלבד יתקן את אשר קולקל כתוצאה מטרור ערבי הן הטענות הידועות: גניה אחרי המלחמה איננה בריטניה של 1939 מבחינת מצבה הפנימי והבינ-לאומי ("); דים — שלא כלערכים — אין במזרח הקרוב מדינות עצמאיות שכנות ומסייעות; די הציונות בארה"ב ובאנגליה הם בדרך כלל בני-אדם, "המחשיבים תרבות, קידמה, שות ומוסר יותר מאשר נוחות מדינית" — דהיינו, אנשים היכולים להדהות מפני טרוריות. עצתו של מרלו לוועדת החקירה האנגלית-אמריקאית, אשר החלה לפעול בזמן הופעת ה, היתה: חלוקה. עם כל הקשיים הקרוכים בה, אין הוא רואה ברירה ממשית וצודקת. אכן, הספר נחתם עוד בטרם הספיקה התפתחות המאורעות הפוליטיים לגלות ולהפחית לו את המפוכחים והספקנים ביותר שבמכתבוננים — עד כמה עלולה מדיניות-מעל ית (כל עוד לא הוכחה אי-אפשרותה היא) — לסבך, לסכל לרוקן מתוכן גני שבכוח כל פתרון מוצע לבעיות ארץ-ישראל.

(7) כידוע נוהגים אחרת לגבי בנייני-קודש יהודיים.

(8) "המעצמה בעלת-המנדט היתה עתה, ב-1944, חזקה עד לאין שיעור יותר, מבחינה נפשית ובין מבחינה חמרית, מכפי שהיתה אז — והסיכוי, כי נכונה תהיה נע ולקבל השפלה מתוך אהדה פתח לאין שיעור".

ה

הרשימה "מעמד והתפשטות", שהיא פיתוחה של שיחת-בירור מלפני שנים, באה להמשיך את סידרת הרשימות, שהוקדשו ב"מערכות" למגמותיה ולאופקיה ההתיישבות העברית על פני הארץ. קדמו לה "מעמדנו ההתיישבותי-הקרקעי" לי. דובו ו"בחירת מקום לישוב חדש" מאת א. בן-נר — במערכות א' ו"התיישבות בדרום" לי. גבירי במערכות ט"ז—יז. ולפני זמן מה — "בעית המים באיסטרטגיה-הישובית שלנו" אביימרים — במערכות ל"גל"ד. בעצם, היתה המחשבה תחילה להעמיד את סדרת הרשימות התפשטות הרשת הישובית לאיזוריה (בדומה ל"התיישבות בדרום"), ורק לאחר להביא סקירת-סיכום. אך המערכת הוצרכה להקדימה, ולא תהא בכך מניעה לדיון בעתיד על מעמד ההתיישבות ומגמותיה חבל-חבל.

ט

פרו של ג'. מרלל, על אף אי-הדיוקים שבו, וכמה פירושים העל להיראות מוזרים בעיני הקורא הארץ-ישראלי מכל עובדות והערות רבות-עניין תקופת 39—1936 בא", עובדות והערות אשר ודאי תחייבנה טיפול נוסף בתוכנו. מעג ההדגשה, החוזרת והולכת בספר, של חוסר כשרון וחוסר מאמץ מצד הא מיניסטרציה הבריטית להבין את עולמם הנפשי של בני העם, א בו נקראה לספל, את מצבו המיוחד ובעיותיו הדוחקות.

ע

עם פרסום חלקו השני של מאמר ד"ר ב. מייזלר, "מלחמות ישראל עם אנ מגיעה הסדרה ההיסטורית המתפרסמת ב"מערכות" אל סף תקופת מלחמות אש המערכת מקווה לסיים. עד סוף 1946 את פרשת מלחמות העברים בימי הבית הראי לפי התכנית עומד להתפרסם, אם סיום פרשה זו, הקובץ ההיסטורי שיכל את תוכנה, ובעריכתו משתתפים ש. יבין וד"ר ב. מייזלר.

א

אם על פרשת התנועה הלאומית האירית ומאבקה, שדברים ע באים בחוברת זו, אפשר לומר את אשר נאמר כבר בהערות שב"מיומה" בחוברת ל"ה הפרשה הפוליטית: לא כדי "לבסס" הנחות אקטואליות בא העיון בתולדות תנו לאומית של עם זה, אלא לשם הפרת מציאות, אשר הדבר האחד הוודאי לגביה ה כי הוכחה להיות שונה לגמרי ממצאותנו אנו. ולגבי ההיסטוריה האירית חו היא להדגיש, כי עוד יותר מאשר תולדותיהם של הרבה מאבקים לאומיים אחרים מכ הלקח, שיש להפיק ממנה בעיקר אל ה"לאוין", אל "כזה וראה ואל תעשה", אל השיגא והכשלונות שהם יש להמנע (ולגבי זאת עיין בדברי המבוא ל"מערכות המהפ האירית" ב"מערכות" ל"א"ל"ב). בסקירה הניתנת בזה הובלעו לגמרי, או רק הוזכ בחינות וחזיונות היוניים ורבי-עניין, בין לגבי אופי התנועה הלאומית האירית ובין לג מצבים מסויימים במאבקה. בחוברת הבאות יתפרסמו פרקי סיפור ותיאור אירי אשר מתפקידם יהיה להשלים את התמונה ולאונה.

הפרשה הבאה בסדרה הזאת תוקדש לתנועה הלאומית האיטלקית ולמלח שחרורה במאה הי"ט.

המשך מאמרו של י. בר חזר על גסיונות פריז ווינה. — אך הפעם: פריז 1944 לעומת זו של 1848; ו"וינה" הפעם היא של "פוטש" נאצי ביולי 1934, תחת מת-המגן של פועלי וינה ובפברואר אותה שנה. זהות זו שבזירות המאורעות עשויה ב את דעתו של הקורא להערכת הגורמים ההיסטוריים אשר צרו את צורת המאורעות פעם בדרך אחרת. סיומו של המאמר יתפרסם בחוברת ל".

במסגרת מאמר מס' פ, כמאמרו של י. בר, אין אפשרות להקדיש אלא פרק קצר למדי וקוממיות הגבורה של אוכלוסית פריז, ששיחררה את בירת צרפת משלטון הגרמנים ג'וסט 1944. אבל הנושא ריתק את התעניינות ציבורנו, ומן הראוי לגולל את הפרשה ה. בתיק המערכת מוכן צירוף של פרקי תיאור וניתוח, המכיל הרבה עובדות חיוניות רעות אור על רקע ההתקוממות, טיבה והיקפה, והוא יתפרסם באחת החוברות הקרובות "מערכות".

עניינ'מה — אולי צדדי, אבל עניין — יש בעובדה אחת, הקשורה ברשימתו של פיסן דה'גראן, המתפרסמת בחוברת זו (עמ' 44). אותו הגליון עצמו של עתון-קצינים יצא מחודש נובמבר 1936 בו נתפרסמה רשימה זו, הכיל עוד שני דברים, המעוררים כיום עניין אצל הקורא העברי. האחד הוא רשימה על "בעיותיו של הצבא בא"י" — לפי המדובר שם הוא בא"י בימי מאורעות 1936, כשלצבא הבריטי נועדו תפקידי-מגן לא ים בשותפות עם כוחות המשמר של ישובינו.

ואלו הדבר השני הראוי לציין באותה חוברת (במדור הקבוע, "המצב הבין-אומי"), היא הסקירה, "מעמדה של בריטניה בא"י" מאת מיר א. ו. פולסון-ניומן. לרשימה שניה הנ"ל אפשר ועוד כדאי יהיה לשוב ולדון בה ב"מערכות" בהזדמנות אחרת. ואלו סקירתו של מיר פ. ג. ישנם דברים כה רביעניים בשעה זו דוקא, עד אשר מהראוי צטט כאן כמה קטעים מתוכה.

לאחר עמדו על הצהרת בלפור ונוסח המנדט, מעיר מיר פולסון-ניומן: "...בשביל בריטניה ובנות-בריתה היתה מדיניות הצהרת-בלפור בהחלט ובפירוש צעד של ימיי-מלחמה, שכוון יפה לשאת פירות בעלי חשיבות כבירה לענין-הברית: ובו בזמן היו לבריטניה גם טעמים מיוחדים משלה לקבל את המדיניות שבאותה הצהרה ולתמוך בה. ברור לעין-כל ג'ארה היתרון שבחשיפו על תעלת-סואץ ע"י שטח-ארץ קדומני, אשר לא זו בלבד שיסודות חשובים שבאוכלוסיתו יהיו קשורים אליה (אל בריטניה) ע"י כל חשבון ענייניהם הם, אלו שהם גם ינצחו על סיועה של היהדות העולמית. כזאת היתה, "הראיה למרחוק" את ענייניה האימפריאליים של בריטניה שנקבעה בשנות 1916-17. רב היה משקלה בשנים ההן — ועוד עלה על זה בזמן שלאחר המלחמה. שומא היה על א"י ליהפך לאחד מצירי-המשען העיקרים של המגמה האימפריאלית הבריטית בא"י, בתורת עורק-אוויר ראשי שבין המזרח והמערב. בקיצור, א"י צריכה היתה להיות ל"תעלת-הסואץ של האוויר", הנתונה מבחינה גיאוגרפית, בצדה של "תעלת-סואץ של הים". אולם, אם נניח להם לאינטרסים שהם בריטיים-בלבד, הרי במהותה היתה הצהרת-בלפור צעד שנקטו בו מעצמות-ההסכמה לשם קידום ענייניהן החיוניים הן. היה זה מאמץ, מהסוג היאה לאנשי-מדינה, למנוע את השפעתה הכלכלית, ושאיונה-ניתנת-להשקל של היהדות לטובת "מעצמות-המרכז" הכנוי המקובל לברית גרמניה, אוסטריה, תורכיה ובלגריה. — המערך, כפי שכבר היה הדבר אז במידה רצינית, — ולהעתיק את ההשפעה הזאת, עתירת החשיבות, לצידוד בעניינה של "ההסכמה".

התמיכה בשאיפות הציונים הבטיחה ל"הסכמה" הרבה. אותו זמן היתה נטיית היהודים

מכוונת במידה רבה נגד רוסיה, וממילא לטובת „מעצמות-המרכז“; וכל אחד מבין בריתה של רוסיה לא יכול היה שלא לשאת אף הוא בתשלום-קנס בלתי-אמצעי ש ממנו מנוס, בעד אותה רדיפה ארוכת-יומין ואכזרית שנדרף הגזע היהודי. אולם המטה-הגרמני מצדו רצה מאד לזכות בתמיכה יהודית עוד יותר נמרצת ומהודקת אל הגרמני. בראייתם המקפת לגבי האפשרויות שבדבר, החלו טוענים, כנראה מראש 1916, בדבר היתרונות שיצמחו להם מהחזרת א"י ליהודים, לפי סידור שייקבע בין הציו לתורכיה, סידור אשר תתן לו ערובה גרמנית. הקשיים המעשיים היו ניכרים; היה א בתכנית זו כדי לסכן את יחסי גרמניה ותורכיה; על כן פעלה ממשלת-גרמניה תוך זהיר אך התכנית לא בוטלה כלל, ואף לא נדחתה לזמן אחר, ובכל רגע אפשר היה כי יקד את בעלייה-הברית בהצעת הפרס העליון הזה, ועובדה היא, כי בספטמבר 1917 עשתה הממש הגרמנית את המאמצים הרציניים ביותר לכבוש לה את התנועה הציונית.

סיבה רבת-משקל אחרת לקבלת מדיניות-ההצהרה ע"י בעלייה-הברית, היתה מונת במצבה של רוסיה עצמה. יהודי רוסיה היו, מראשית המלחמה, פעילים בחשאי לטוב מעצמות-המרכז; הם הפכו להיות סוכניה הראשיים של התעמולה הפציפיסטית הגרמנית ל-1917 כבר נעשה על ידם הרבה להכשרת אותה התפררות כללית בחייה הלאומיים ש רוסיה, אשר נתגלתה אח"כ בתור המהפכה, ההנחה היתה, כי אם תצויר בריטניה ערבונה-היא נתונה להגשמת השאיפות הציוניות בא"י, הרי אחת התוצאות שתושגנה ע כך תהיה רכישת יהדות-רוסיה לעניין ה„הסכמה“. כן סברו, שהצהרה כזאת תהא לה השפע חזקה על יהדות-העולם באותה דרך עצמה, וכי היא תבטיח ל„הסכמה“ את עזרתם של גורמי פיינסיים יהודיים. ועוד סברו, כי תהיה לדבר השפעה רבה של דעת-הציבור האמריקאני לכוונה לטובת בעלייה-הברית. ואכן, ההצהרה ודאי שגייסה וליכדה את יהדות-העולם לצד של „ההסכמה“; ה„הסכמה“, היא שזכתה במלחמה; ולהצהרת-בלפור, כלאמצעי שכוון לתכלית זאת, אפשר ליחס חלק בהשגת אותה המטרה הגדולה. השירותים אשר ציפו להג מאת היהדות, באופן ישיר ובאופן בלתי-ישיר, לא-לשוא ציפו להם; ואפילו מנקודת הראות של האינטרסים הבריטיים בלבד שווים היו את המחיר אשר צריך היה לשלם בעבורם, וכן רווחה הדעה, כי השירותים הללו של היהודים אינם שירותיהם האחרונים... מהראוי לציין, כי בגישתו לבעית א"י ולפתרונותיה רחוק בעל הדברים מלהיות „ציוניקיצוני“, ולמרבה הפלא — משרטט הוא בסוף סקירתו תכנית שיש כמה קוים משותפים בינה לבין מגמות ה„פדרליזציה“. אולם ציוני העובדות רחוקים אצלו מכל התחשדות והשתמשות, המטפחות את ערפלה-המושגים של ימינו אלה בעולם: הדובר והקורא אנגלית. ומעניין לקורא העברי לשמוע — מתיאורו של קצין בריטי, שניק ממקורות מחשבתה האינטרטיגטי של הקיסרות — את העובדות ההיסטוריות שקבעו, למי הזכות למעמד וליתד בארץ-ישראל.

ק

וראי „מערכות“ זוכרים, בוודאי, את פרשת הזכרונות מסטלינגרד, שהובאה כאן לפני כשנה, לאחר שעברו שלוש שנים מתקופת הגנת-הגבורה על מפתח-החולצה. בסוף אבגוסט ש.ז. מתמלאות ארבע שנים מימי הקרבות הראשונים במעלה-המגן החיצוני של סטלינגרד. ואת שני הפרקים הקצרים מחזויות הימים ההם המתפרסמים עתה, יש לראות כהשלמה לרשימות ההן.

פ

רטיזניות בקנה-מידה המוני בבילורוסיה — הוא נושא המפה שבעמ' 51 והסיכום הקצר המלווה אותה. אף על פי שאין בין איזור הפעולות הזה לבין נתיבות מסעותיהם של גדודי קובאק, אלא נגיעה חלקית בלבד, מכל מקום יש בהדגמה זו של

מעשי הפרטיזניות המאורגנת - כדי להשלים את התמונה המצטיירת. מתוך סיפוריו של פ. רשיגורה.

כבר בחוברת ל"ה הודפס פרקם י פ ו ר — קטע מזכרונותיו של גנרל-מיור פטרו וארשיגורה, "מבחן הקרב הראשון". בו מתאר בעלי-הדברים את ראשית דרכו הצבאית והפרטיזנית, שהביאתו מכמעט-בריחה משדה-הקרב, כסירון-ירוק, אל דרגת גנרל והתואר הנישא "גיבור ברית-המועצות". הספר, "אנשים טהורי המצפון" אשר ממנו לוקח אותו קטע, עתיד להופיע בתרגום עברי בהוצאת "מערכות". אך תוכנו הוא עשיר ומגוון, והרבה מן המאורעות והדמויות שבו רעננים בתחושתנו ומפרפרים כל כך, שאין לחפות למהדורות העברית בשביל להעלות, במסגרת מצומצמת יותר, את טיפוסי האדם שבו. את פרשיות פעלם ואת בעיות חייהם של לוחמים-נודדים, על אורותיהם ועל צלליהם. הרשימה, "מגיני מוסקבה", שהופיע ב"מערכות" ל"גל"ד, היתה סקירה על הספר ("אנשי פנפילוב") המגבש גיבוש שלם ביותר את התיכונות והסגולות הטובות המשמשות למחשבה הצבאית הסוביטית קנה-מידה להערכות צבאה הסדיר. הקטעים מ"אנשי קובפאק" (בעמוד 57) משמשים תמצית ראשונה מן הספר המעלה את מושגי הציבוריות הרוסית, על התביעות והסגולות הטובות, שהן אנטי-בוהן לצבא הפרטיזני. מבחינה זו, עשויים "אנשי קובפאק" להשלים את "יכין ובוועז" שבבנין המחשבה הארגונית והחינוכית של רוסיה הלוחמת והצגתה בפני קהל הקוראים שלנו.

הסקירה "אנשי קובפאק" מתרכזת מסביב לשלוש דמויות ראשיות במחנהו של אותו "גנרל-פרטיזני" קובפאק. לבחינות מסויימות של חיי המחנה הפרטיזני, ארגונו ופעלן, כפי שתוארו בספר "אנשים טהורי המצפון" עוד נחזור בהזדמנות אחרת.

מה רב העניין בעלילת מסעותיו הפרטיזניים של קובפאק ניתן לראות מן העובדה כי כבר ב-1945 פרסם עתון הקצינים הבריטיים ("רבעון הצבא") סקירה של קצין בריטי על מסעות אלה, וכן את תרגומו האנגלי של מאמר שנכתב בידי סידור קובפאק עצמו, מי שהיה טוראי בימי מלחמת-העולם הראשונה, ה"סבא" האוקראיני המסורתי בהלכותיו.

האחים המושלמים הם, אולי החזיון, "המקורי" — והמסמל — ביותר שהופיע בשנים האחרונות באופקו המדיני של המזרח התיכון המושלמי. על כן יש עניין מיוחד בניתוח סוציאלי-פוליטי של חיי מצרים פנימה, ובגילויי שרשי גידולו של החזיון הזה. במאמרו של י. רוט, איש תורכיה (עמ' 68), מטפל במצבה הפנימי של מצרים, כפי שנסתמן בשלהי חורף 1946. מאז, כידוע, החרף והלך הניגוד שציין המחבר הנ"ל, בין הואפד ל"אחים", כשני התובעים הממשיים לעליזות ציבורית במדינה, והביא לידי התנגשויות ושפיכת-דמים. רקע זה למשחקו הפוליטי של המלך פארוק, המתנשא להגמוניה (מצרית — ואישית שלו) בארצות הערבים ובעולמו של האיסלאם, מן הראוי הוא, שנעקוב אחריו בתשומת-לב. רבים החוטים. המוליכים מגדות היאור אל מצודת-ירושלים.

מדור "חידושי המדע" אינו מתכוון להיות קבע בכל חוברת של "מערכות", אך יופיע פעם בפעם, כשיצטבר חומר מעניין וכשתהא אפשרות להקצות לו מקום בחוברת.

שני הקטעים, הכלולים בו הפעם, קו מאחד להם: אפשרות ר א י ה, בתנאים ובמקומות שעד כה היתה מן הנמנעות, אם ר א י ה ב ח ש כ ה, בעזרת „קרני האינפרא־אדום“, ואם „ראיה“ למרחוק (וגם בחשכה!), אשר כלי־האדאר מאפשרים אותה. בתחום זה נתחדשו במהלך המלחמה האחרונה חידושים, העשויים לשנות את כל אורח חיי־האדם ותחושת הסובבו, ואין בפרקים הגיתנים בזה, אלא כדי הצצה חטופה לתוך עולם חדש זה, על תוספת הכוח שניתן בו לשליט, ועל אפשרויות הקשר שהוא פותח לבני־אדם המרוחקים זה מזה.

תיקוני טעות

בעמוד 51, בביאורים למפה הגרמנית יש לקרוא:
תרגום המונחים הגרמניים שבמפה — שמות חטיבות משמר העורף
הגרמניות לאזוריהן:

דיביזית הבטחון — Sieh. Div. (מספריהן — 286 ; 221 ; 203).
מפקדת שדה 813 — F. K 813

הקורפוס ההונגרי המלכותי ה־VIII — Kgl. Ung. VIII A. K.

בעמוד 18, שם המפה הוא — מסעות חזאל מלך דמשק נגד ישראל ויהודה.

בעמוד 20, שם המפה הוא: התקפת הארמים על ישראל ומפלחם ב„לא־דבר“ (784 לפני ספח־נ) ומסע התנופה של ירבעם השני לשחרור עבה־י.

בעמוד 41, שם המפה הוא — מרכזה של וינה — שדה ה„פוטש“ הנאצי ביולי 1934.

הוצאת „מערכות“ ע"י „קרית ספר“ בע"מ

יצא לאור

פשיטת וינגייט

מ א ח

צ. ג. רולו

עברית: מינה קלבוסקי

— — — הידידות אשר קשרה את וינגייט אל העם העברי, נתחשלה באש המאורעות של תרצ"ח—תרצ"ט. „בחוש של סגולה צירף עצמו לחבורת בני-עילאה, שעצם הופעתו בכל דור הוא אחד החזיונות המעוררים אמונה באדם, ואשר כוח להם לפתוח לבב אנוש גם לחזון עם לא־להם.“
עדיין לא רוכזה בספר כל פרשת וינגייט בא"י. רשמי המגע, הזכרונות ודרכי ההערכה המובאים כאן, בפתח הספר על פשיטת וינגייט בבורמה, יש בהם כדי להעלות את דמותו של אורד וינגייט, כפי שנראתה לאלה שזכו להיפגש עמו בארץ־ישראל.

(מחוך המבוא)

לחותמי „מערכות“ - הנחה

קנו תוצרת חלב השרון

"השרון"

מחלבה ותעשיית תוצרת חלב תל-אביב רח' עליה 25

"הסורג"

בית חרושת לסריגה תל-אביב ר' עובדיה 18

מייצר בגדים סרוגים מצמר וכותנה

טיב מעולה

משה קרסו ובניו בע"מ

תל-אביב: רחוב החשאל 18 תבת דאר 991 סלכון 4723

ירושלים: רחוב קרן קיימת 47, תבת דאר 175 סלכון 5344

מכוניות נוסעים ומשא מכל הסוגים

וחלקי חלוף בשביל אוטומובילים

בית חרושת למקררים

לויט

תל-אביב רחוב הרבבת 28

תבת דאר 1799

בנק הפועלים

בערבון מוגבל

ת ל - א ב י ב

ת. ד. 27

טלפון 4296-4297

הון המניות הנפרע ורזרבות
450.000 ל"א

מנהל עסקי בנק
לכל ענפיהם

סולל בונה בע"מ

מ ר כ ז ק ב ל נ י

שלהסתדרות הכללית שלהעובדים העברים בארץ-ישראל

ח פ י ה

תבת דאר 563

טלפון 4311-4

מפעלי חיפה להנדסה

קירשטין - גרינשפין

בתי מלאכה ובתי יציקה

תיקון אניות

חיפה - המפרץ

טלפון 7186

"מבסף"

בית הרושת ארץ-ישראלי
לכלי בסף ומצופה בסף
בע"מ

תל-אביב שכונת אגודנוק, מל. 6088
החנות: תל-אביב, אלנבי 88

אנו נותנים ערובה למשך
25 שנה בעד כל כלי
הנושא עליו את החותמת
"מכסך 100"

עבדיו

"מכסך" הוא בית החרושת שלך
שמור עליו!

הסנה חברה א"י לאחריות בע"מ

(נוסדה בשנת 1924)

*

חברת הביטוח הגדולה בארץ

*

ל-א"י	2.900.000	סכום הביטוח (חיים)
	12.000	מספר הפוליסות (חיים)
ל-א"י	390.000	הון וקרנות (1944)
ל-א"י	275.000	הכנסה שנתית (1944)

*

כל ענפי ביטוח

הסנה-מפעל הביטוח שלך!

דב גלזר בע"מ

בית הרושת לעורות פתח-תקוה

אזור התעשייה החדש

תל-אביב. רחוב הגליל 4

פתח-תקוה טלפון 325

תל-אביב

המרכז רחוב אלנבי 47 מול חפצי-בה

סניפים

רחוב אלנבי 109, פינת שדרות רוטשילד

רחוב אלנבי 44 @ רחוב בן-יהודה 16

התחנה המרכזית רחוב הגליל

טלפון 3793

מאפיה וקונדיטוריה

האחים

קפולסקי

„עשת“ – „לפיד“

סלמה 55

תל-אביב

מזרחי 26

טלפון 5509-5469

בתי מלאכה להלחמות ועבודות מכניות

מכונות מיוחדות, ליטוש ארכובות, ח"י
צילינדרים, יציקת חיקים, ליטוש
פיסטונים וחידוש מכונות, יצור בוכנות
אלומיניום מכל המידות וכל המינים

חברת
„עלית“ בע"מ
 רמת-גן

שוקולדה
 ממתקים
ק ק א ו

סמל „עלית“—סמל האיכות

„מתלם“
 ר. סולודוחה

בית חרושת למחרשות ותעשית
 קפיצים לאוטומובילים, כל מיני
 צימנטציה, לברזל ופלדה

תל-אביב רח' מזרחי ב' 45
 פנת רחוב הכהנים 9

אלקו בע"מ

ב"ח למכשירי חשמל
 זל-אביב, רח' העליה 62, ת.ד. 835, טל. 3121

המייצרים היחידים
 טרנספורמטורים גדולים
 במזרח הקרוב.

יית הרושת לסריגה
„סריגה“

זילברשטין ובניו

ל-חאביב, ארץ ישראל
 רחוב לוינסקי 26

תבת דאר 396
 טלפון 403

"פּלֶן"

חברה לטקסטיל בע"מ
מזויה: יפו, דרך סלמון

ת. ד. ת"א 5007 ☐ טל. 30366
בנקים: ברקליס בנק (D. C. & O.)
בנק אנגלו-פלשתינה בע"מ

דרשו
שוקולדה

ליבר

יותר טעים
יותר מזין

ארדיטי בע"מ

חל-אביב ירושלים חיפה
4735 2191 4236 טלפונים

מפיקים יחידים
למכוניות נוסעים

פלימוט

קרייסלר

דסוט

מכוניות משא

פרגו

צמיגים רויאל S. ROYAL

תחנות שרות בכל חלקי הארץ

חברת

טקסטיל א"י בע"מ

חל-אביב רח' נחלת בנימין 7 טל. 3205
פתח-תקוה חובבי ציון 30 טל. 3305

הלכה

לגבריסות וילדים
בגדי עבודה

מנופקטורה

בדל
בדים לשמלות
סול לווילונות

לביט

שטיחים ומפות
שמיכות ומגבות
סדינים וצפות

לתינוק

חיתולים וחזיות
חליפות ומכנסי משחק

לֵאנָה הַיּוֹפִי וְהַטֵּיב

וְהוּא הַסֵּסֶר שֶׁר
הַמֶּשֶׁי וְאֵרִינִי
הַצֵּסֶר שֶׁר
יִמְשִׁי וְקֵס.

וְהַיּוֹפִי וְהַטֵּיב

חלניק

בנק אנגלו-פרשת ינה

בערבון מוגבל

נוסד 1902

לונדון, תל-אביב (4 סניפים), יפו, ירושלים, חיפה, הד-הברמל,
טבריה, צפת, פתח-תקוה, חדרה, רחובות, ראשון-לציון

סוחר מוסמך במטבעות זרות

הברת עזר

חברת ב.א.פ. לנאמנות

בערבון מוגבל

